

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM DÜNYASINDAKİ RADİKAL ÖRGÜTLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME;
İŞİD ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
FATMA BOZAN

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MUSTAFA ÖZDEN

BARTIN-2018

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM DÜNYASINDAKİ RADİKAL ÖRGÜTLER ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME; İŞİD ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Fatma BOZAN

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZDEN

“Bu tez 04/07/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA

KABUL VE ONAY

Fatma BOZAN tarafından hazırlanan “İslâm Dünyasındaki Radikal Örgütler Üzerine Bir Değerlendirme IŞİD Örneği” başlıklı bu çalışma, 04.07.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr.Öğr. Üyesi Mustafa ÖZDEN .....

(Danışman)

Üye : Prof. Dr. Yakup CİVELEK .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Zübeyir BULUT .....

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 04/07/2018 tarih ve ....sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Metin SABAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BEYANNÂME

Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZDEN danışmanlığında hazırlamış olduğum “İslâm Dünyasındaki Radikal Örgütler Üzerine Bir Değerlendirme; IŞİD Örneği” adlı Yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

27/07/ 2018

Fatma BOZAN

ÖN SÖZ

İslâm dünyasının emperyalist sömürden kurtulma ve kendi ayakları üzerinde durma umudunun yeşermesi Müslümanlar için heyecan kaynağı olurken emperyal güçleri de endişeye sevk etmiş ve bu sebeple soğuk savaş sonrası dönemde batılı ittifak SSCB'nin yerine yeni düşman olarak hedefe Müslümanları koymuşlar ve düşman rengini de kırmızıdan yeşile çevirmişler, coğrafya olarak kuzey Afrikadan başlayan orta doğu'dan Orta Asya'ya uzanan hattı tehdit olarak göstermişlerdir. Küresel güçlerin kendilerini haklı göstermek için öne sürdükleri gerekçeleri ise kaynaklarını sömürdüğü, ülkelerini işgal edip yağmaladığı Müslümanların "cihadist, fundamentalist ve nihayet terörist" oldukları iddiasıdır. Bu iddia üzerinden batı dünyasının, özellikle de Hıristiyanların Müslümanlar tarafından tehdit edildiği, İslâm Medeniyetinin Batı Medeniyeti ile çatışmasının kaçınılmaz olduğu görüşleri ileri sürülerek "Medeniyetler Savaşı" gibi tezler üretilmiş, kurgulanan yeni dünya düzeninde Müslümanlık bir nefret unsuruna dönüştürülerek "İslâmofobi" şeklinde ötekileştirilmiştir. Bu stratejinin İslâm Dünyasında da ayakları oluşturulmak amacıyla Maturudi-Eş'ari geleneğinde şekillenen Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat görüşü, Hârici ve Bâtini akımlara boğdurulmaya çalışılmaktadır.

İşte bu tez çalışması ile Müslümanların çoğunluğunu oluşturan Ehl-i Sünnet itikadını perdelemeye yönelik hârici gayretler ile onların şuarsuz aletleri konumundaki radikal akımlardan İŞİD ve benzer hareketler incelenecektir.

Tezin hazırlanmasında destek ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr.Öğr. Üyesi Mustafa ÖZDEN'e çok teşekkür ederim. Diğer yandan böyle bir akademik çalışmanın yapılmasına zemin hazırlayan İslâmi İlimler Fakültesi'nin değerli akademisyenlerine de minnettarlığımı ifade etmek isterim.

Fatma BOZAN

Bartın, 2018

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İslâm Dünyasındaki Radikal Örgütler Üzerine Bir Değerlendirme; IŞİD Örneği

Fatma BOZAN

Bartın Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZDEN

Bartın-2018, Sayfa: XIV+101

21. Yüzyılda dünya gündemini meşgul eden en önemli hâdiselerden birisi terör örgütleri ile bu örgütler tarafından gerçekleştirilen tedhiş ve terör faaliyetleridir. Terör örgütlerini öne çıkaran çeşitli sebepler bulunmaktadır. Kitle imha silâhlarının yayılması, nükleer silâhların ortaya koyduğu tehdit ve soğuk savaş sonrası dönemde cephe savaşlarının ağır ve yıkıcı etkileri gibi sebeplerle devletler rakiplerine doğrudan askeri müdahale yapmak yerine terör örgütlerini kullanarak bir nevi vekâlet savaşlarını tercih etmektedirler.

İslâm coğrafyasında emperyal politikalar güden küresel güçler de terör örgütleri üzerinden amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. İşte el-Kaide ve IŞİD bu tür yapıların önde gelenleri olarak incelenmesi gereken önemli örneklerdir. Sünni İslâm anlayışına temel teşkil eden Ehl-i Sünnet geleneğinin temsilcisi olan Osmanlı Devleti'nin dağılması ve onun yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin de hilâfeti fiilen ortadan kaldırmasıyla Sünni-İslâm'ın temsil edilme açısından zayıfladığı söylenebilir. Keza dünyada hâkimiyet kuran ve dünya siyasetine yön veren güç odaklarının eş zamanlı olarak radikal örgütler üzerinden İslâm dünyasını zaafa uğratmaya çalıştıkları, Hâricî akımlara destek vererek bu uçlar üzerinden bir kutuplaştırmaya gittikleri ve İslâm'ı tedhişle, terörle, şiddetle aynileştirmeye çalıştıkları da söylenebilir. Son olarak içerdeki ihtilâflar ile dışardaki küresel güç odaklarının uyguladığı politikalar sonucu İslâm Dünyası Batı'nın sömürü ve

vesayetinden kurtulamamakta, hârice karşı kullanılması gereken güç ve enerjilerini dâhilde birbirine karşı kullanarak tüketmekte, milliyetçilik akımlarıyla parçalanmış İslâm birliği şimdi de mezhep çatışmaları ile atomize edilmeye çalışılmaktadır.

Bu tezde; İslâm'ı hâricîlikle terörle aynileştirerek itibarsızlaştırma gayretleri ile dâhilde mezhep savaşlarına malzeme yapma düşüncesinin bir aracı olarak kullanılan radikal örgütler ve özellikle IŞİD üzerinde durulacak, fikrî ve itikadî kökleri analiz edilerek, küresel güçlerin politikalarındaki yeri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Haricîlik; Selefîlik; Ehl-i Sünnet; Radikal Örgütler; IŞİD.

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

An Assessment of Radical Organizations in the Islamic World; the ISIL Example

Fatma BOZAN

Bartın University Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Thesis Adviser: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZDEN

Bartın-2018, Page: XIV +101

One of the most important events that have kept the world agenda in the 21st century is the activities of terrorist organizations. There are various reasons leading to terrorist organizations. Some of these reasons are the spread of weapons of mass destruction, the threat posed by nuclear weapons and the use of terrorist organizations instead of direct military intervention of the states.

Global forces are trying to realize their aims through terrorist organizations. Al-Qaeda and ISIL are important examples that should be examined as leading examples of such structures. It can be said that the elimination of Sunni-Islamic Kaliphate by the Republic of Turkey, is a successor of Ottoman Empire, weaken the Islamic understanding and representation. Likewise, it can be said that the forces that have established dominance in the world, are leading the world politics simultaneously try to infuriate the Islamic world through radical organizations, they are going to polarize these extremes by supporting the Kharijite movements and trying to unify Islam with terror, terrorism and violence. Finally, the internal conflicts and the policies applied by the external powers of the outside world are consuming the power and the energy of Islamic World via exploitation and tutelage. Also, Islamic Union which is broken up by nationalist movements is now trying to be atomized with sectarian conflicts.

In this thesis; Radical organizations that will be used as an instrument of thinking about sectarian wars and Islamic ideologies will be analyzed and their place in the politics of global powers will be tried to be analyzed by analyzing their intellectual and ideational roots.

Key Words: Kharijite, Salafism; Ahl-i Sunnah; Radical Organizations; ISIL.

İÇİNDEKİLER

SAYFA

KABUL VE ONAY	iii
BEYANNAME	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
TABLOLAR DİZİNİ	xii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ	1
1. TARİHİ ARKA PLÂN.....	8
1.1. İslâm'ın İlk Döneminde Yaşanan Ayrışmalar.....	8
1.1.1. Hilâfet ve Saltanat Mücadelesi	9
1.2. Hâricîlerin Ortaya Çıkışı, Görüş ve Düşünceleri.....	12
1.2.1. Hâricîlik	12
1.2.2. Hâricîler ve İman-Küfür Meselesi.....	14
1.2.3. Hâricîlere Göre İyiliği Emretme ve Kötülüğü Yasaklama ve Cihad	18
1.3. Hâricî Fırkaların Takipçileri	19
1.3.1. Selefiler.....	19
1.3.2. Vehhabiler	25
1.3.3. Cihadî Selefiler	29
2. DİNİ MENŞELİ RADİKAL ÖRGÜTLERİ ORTAYA ÇIKARAN SEBEPLER	35
2.1. Dini Menşeli Radikal Örgütleri Ortaya Çıkaran Dâhili Sebepler.....	35
2.1.1. İslâm Ülkelerindeki Diktatöryal Rejimler	35
2.1.2. Gençlerin Cihat Fikri Üzerinden İstismar Edilmesi.....	36
2.1.3. Mezhep ve Etnik Kimlikler Üzerinden Çatışma Çıkarılması	37
2.1.4. Gelir Adaletsizliği ve Yoksulluk	38
2.2. Dini Menşeli Radikal Örgütleri Ortaya Çıkaran Hâricî Sebepler	39
2.2.1. İslâm'ı Tehdit ve Tehlike Olarak Gösteren Algı Operasyonları	39

2.2.2. ABD Liderliğindeki Batı'nın Hegemonik Politikaları	41
2.2.3. İslâm Ülkelerinin İşgali ve Savaş Durumu	41
3. GÜNÜMÜZDE DİNİ MENŞELİ RADİKAL ÖRGÜTLER	43
3.1. el-Kaide	43
3.2. Nusra Örgütü.....	46
3.3. el-Şebab.....	49
3.4. Boko Haram Örgütü	51
4. IRAK ŞAM İSLÂM DEVLETİ (İŞİD)	56
4.1. İŞİD'in Amacı ve Kuruluşu.....	57
4.2. İŞİD'in İtikadi ve Siyasî Görüşleri	63
4.2.1. İŞİD'in İtikadi Görüşleri.....	64
4.2.1.1. İŞİD'in Kur'an, Hadis ve Sünnet Anlayışı	67
4.2.1.2. İŞİD'in İcma ve Kıyas Konusundaki Görüşleri.....	68
4.2.1.3. İŞİD'in Tekfir Anlayışı ve İrtidat.....	69
4.2.2. İŞİD'in Siyasi Görüşleri	71
4.2.2.1. Hilafet ve İslâm Devleti	71
4.2.2.2. İŞİD'in Cihad Anlayışı	73
4.2.2.3. İŞİD ve Demokrasi.....	75
5. DİNİ MENŞELİ RADİKAL ÖRGÜTLERLE MÜCADELE	77
5.1. Radikal Örgütlerin İslâm'a Verdiği Zararlar	77
5.1.1. Dış Müdahale İçin Zemin Oluşturma	77
5.1.2. İslâm Düşmanlığı veya İslâmofobi.....	79
5.2. Terör ve İslâm'ın Teröre Bakışı	80
5.3. İslâm Aidiyeti İddiasındaki Radikal Örgütlerle Mücadele	82
5.4. İslâm Dünyasında Birlik Arayışları	84
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	86
KAYNAKLAR.....	89
ÖZGEÇMİŞ.....	99

ŞEKİLLER DİZİNİ

Harita	Sayfa
No	No
Harita 1: Suriye’de IŞİD ve YPG Arasındaki Toprak Değişimi	79

TABLULAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
No	No

Tablo 1: İŞİD'in kullandığı isimler, Kurucuları ve faaliyet yılları	63
--	-----------

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
CIA	: Central Intelligence Agency (ABD Merkezî İstihbarat Teşkilatı)
Çev.	: Çeviren
d.	: Doğum
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
G8	: Group of Eight (Gelişmiş 8 Ülke)
GOP	: Genişletilmiş Ortadoğu Projesi
Hız.	: Hazreti
İŞİD	: Irak Şam İslâm Devleti
İK	: İslâm Konferansı
İİT	: İslâm İşbirliği Teşkilatı
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
Neşr.	: Neşreden
Ö.H.	: Ölüm, Hicrî
PKK	: Partiya Karkaren Kürdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PYD	: Partiya Yekîtiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)
RG	: Resmî Gazete

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
YPG : Yekîneyên Parastina Gel (Halk Koruma Birlikleri)

GİRİŞ

20. Yüzyılın ilk yarısında Dünya iki büyük savaşa sahne olmuştur. Bunlardan Birinci Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti dağılmış, İslâm dünyasında irili ufaklı pek çok devlet ortaya çıkmıştır. Batının siyasi, iktisadi ve askeri baskılarına maruz kalan, ilmî ve teknolojik yetersizliklerinin yanısıra ona eşlik eden fikri dağılımlarından dolayı görünürde bağımsızlıklarını kazanan bu Müslüman Devletler emperyal Batılı ülkelerin güdümünden ve sömürsünden tam olarak ne kendilerini ne de yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynaklarını kurtarabilmişlerdir. Bunların yanı sıra İslâm dünyasındaki ağır siyasi baskıların ilmî gelişmeler üzerindeki olumsuz etkileri de gözardı edilmemelidir.

Günümüzde iletişim araçlarının gelişmesi sonucu Dünya adeta büyük bir köye dönüşmüş, küresel güçlerin emperyal politikalarını gözlerden kaçırma imkânı kalmamıştır. Bu sürecin en iyi tarafı ise zengin kaynakların fakir bekçileri konumuna itilen Müslümanların gözünün açılmasına vesile olması idi. Gelişmiş ülkelerde devleti yönetenler halk tarafından seçilip, halka hizmet etmekte ve hesap vermekte iken, İslâm ülkelerinin büyük çoğunluğunda devleti yönetenlerin halk tarafından seçilmemesi, bu yöneticiler ile yakın çevrelerinin refah içinde yaşarken halkın fukaralığa mahkûm edilmeleri ve idarecilerin halka hesap vermemeleri, kısaca demokrasinin olmadığı, temel hak ve hürriyetlerdeki mahrumiyetler, genç nesillerin mücadele arzusunu güçlendirmiştir.

Ancak mücadelenin usulü hakkında değişik görüşler ortaya çıkmıştır. Özellikle ülke içinde Batılı ülkelerin temsilcisi gibi çalışan kurumlar ile ülkeyi sömüren devletlere karşı nasıl mücadele edilmesi gerektiği konusunda zaman zaman usul hatalarına düşüldüğü görülmektedir. Ana hatları ile ele alınacak olursa, İslâm ülkelerinde içerde yaşanan kötü idare ve hatalara karşı silah ve şiddet kullanma İslâm'a göre yasaklanmış ve bu tür tavır Kur'an-ı Kerim Tevbe Suresi 47, 48 ve 49. Âyetlerde "fitne" olarak değerlendirilmiş olduğu halde bunu kendi lehlerine kullanan akımların ortaya çıktığı görülmektedir. Bir toplumda yapısal değişim ve gelişimin tabandan tavana tedrici bir inşa ile olmasındaki hikmeti anlayamayan acele davranıp sonuç almak isteyen bazı kişiler, devleti zorla ele geçirerek toplumu devrim yoluyla hızlı bir şekilde değiştirmenin câzibesine kapılmışlar ve bunun sonucunda ise bir çok ülkede kaos ve anarşiye kapı aralanmış, toplumda uyandırılan korku sebebiyle halk, bekâ meselesi ile kötü yönetim arasında tercihini bekâdan yana kullanmış ve bu durum da var olan diktatörlere kerhen rıza gösterilmesini sağlamıştır.

Dış güçlerle mücadele konusunda içerde yapının güçlendirilmesi, ihtilâfların ortadan kaldırılarak iç barışın sağlanması, devlet sisteminin demokratikleştirilmesi ve özellikle Batı bağımlılığının azaltılması gibi hususlar atlanarak “zealotik¹ bir metot tercih edilmiş, Batı ile mücadelede güç dengesizliğinden dolayı Müslümanlar içinden bazı radikal gruplar ortaya çıkmış, oluşturdukları örgütlerle, asimetrik savaşın tarafı olmuşlardır. Tam da bu sırada konvansiyonel savaş döneminin sürdürülemezliği sebebiyle arayış içinde olan küresel güç odakları “terörist grupları bir şekilde doğrudan veya dolaylı olarak ele geçirip zarar vermek istedikleri ülkeler için kullanma” şeklinde açıklanabilecek asimetrik harp metotlarına ve vekâlet savaşlarına yatırım yapmaya başlamışlardır. Böylece ülkelerini savunma veya emperyalistlerle mücadele etme iddiasında olan grupların küresel güçlerin amaçlarına hizmet eden şuursuz araçlar durumuna düşürüldükleri görülmektedir.

Ortaya çıkan radikal gruplar toplum nezdinde kendilerine meşruiyet sağlamak ve yaptıkları eylemleri gerekçelendirmek için siyasi ve ideolojik yanlarını gizleyerek, din ve inanç değerlerini öne çıkarmaya, yaptıkları terör faaliyetlerini “cihat” şeklinde tanımlamaya, amaçlarını da İslâm devleti kurmak şeklinde göstermeye çalışmaktadırlar. On dört asırlık İslâmî inanç ve gelenekte dâhilde silah kullanma fitne olarak adlandırıldığı için Sünni İslâm’da kendilerine dayanak noktası bulamayan bu radikal gruplar aşırı görüşlere sarılmışlar, mutedil olmayan Şia ve Rafızilik gibi Bâtını akımlara veya Hâricilik ve tekfirci Selefilik gibi aşırı uçlara yönelmişlerdir. Bu fırkaların yaptıkları eylemlerde ve kullandıkları araçlar konusunda, İslâm’ın savaş hukukuna uymadıkları, kendileri dışındaki Müslümanları hedef aldıkları, mâsum sivil halkı bombalı araç ve canlı bombalar kullanarak katlettikleri görülmektedir.

Dünyanın farklı bölgelerinde faaliyet gösteren bu örgütlerden İslâm ülkelerinde ortaya çıkan, eylemleriyle ve söylemleriyle başta Müslümanlar olmak üzere dünyanın diğer halklarına da zarar veren IŞİD bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte IŞİD’in selefi olan el-Kaide ile bağları olan el-Nusra diğer yandan IŞİD’le ilişkili ve ortak yönleri olan eş-Şebab ve Boko Haram gibi diğer gruplar da incelenecektir. Bu tez kapsamında Müslüman ülkelerde ortaya çıkan radikal terör örgütlerinin fikri yapıları, söylem ve eylemleri üzerinden İslâm’ın muaheze edilemeyeceği de özellikle belirtilecektir.

---

¹ Roma hâkimiyetine karşı ayaklanan Musevi cemaati simgeleyen bu kelime zamanla gelişmiş teknolojiye sahip üstün güçlerin saldırısına geleneksel ve kifayetsiz harb aletleri ile karşı koyma veya dış bir zorlama ile eskinin diriltilmesi mânâsında kullanılmaktadır. Bak. Toynbee, A. (1980). Medeniyet Yargılanıyor. s. 180-181. Ter. U. Uyan, Yeryüzü Yayınları, İstanbul.

Terör örgütlerinin ortaya çıkmasında dâhili ve hârici kaynaklı pek çok sebep vardır. Bugün dünyada hükümran olan küresel güçler hedeflerine terör örgütleri üzerinden ulaşmaya çalışmaktadırlar. İslâm dünyası ve herkes için tehdit unsuru olan terör, dünya sulhü için çözülmesi gereken bir problem olduğu halde terörü araç olarak kullanan hegemon güçlerin engelleri sebebiyle varlığını devam ettirmektedir. Bu durum muhtemelen terör ve terör örgütlerini kullanan ülkelerin bundan zarar görmeye başlamasına kadar da devam edecektir. Bu çalışmada asimetrik savaşın bir aracı olarak İslâm ülkelerine karşı kullanılan IŞİD muhtelif yönleri ile ele alınacak ve IŞİD'i ortaya çıkaran itikadî, felsefî ve siyasî sebepler kadar dâhilî ve haricî unsurlar da analiz edilmeye çalışılacaktır.

Tezin Konusu

Terör ve tedhiş faaliyetleri yaptıkları halde kendilerini İslâm aidiyeti ile tanımlayan IŞİD gibi radikal örgüt ve akımları analiz ederek, ortaya çıkışlarını, fikri temellerini ve İslâm'ı anlama ve yorumlama şekillerini değerlendirmek tezin konusunu teşkil etmektedir.

Tezin Amacı

İslâm adını terörle, Müslümanları da teröristlikle aynileştirmeye çalışarak hâkimiyetlerini sürdürmeye çalışan küresel güçlerin kullandığı terör unsurlarının Sünni İslâm akidesi ile bir ilgilerinin olmadığını, İslâm aidiyeti iddialarının yanıltıcı olduğunu ve bu sebeple yaptıkları eylemler üzerinden İslâmiyet'in muaheze edilemeyeceğini ortaya koymaktır.

Tezin Önemi

Sovyetler Birliği'nin dağılması, ABD liderliğindeki batılı ülkelerin rakipsiz kalması ile kurmak istedikleri 'yenidünya düzeni'nde İslâm dünyasını tehdit unsuru olarak görmeleri ve Büyük Ortadoğu Projesi gibi stratejilerle muhtemel bir İslâm Birliği düşüncesini güçlenmeye fırsat vermeden bastırmak istemeleri, özellikle 11 Eylül 2001 yılında ABD'nin New York şehrindeki ikiz kulelerin vurulması üzerinden önce Afganistan'ın daha sonra da Irak'ın işgali ile başlayan ve nihayet 'Arap Baharı'ndaki halkın demokratik taleplerinin diktatörlükleri devirmesinden endişeye kapılan Batılı ülkelerin Müslümanları mezhep çatışmaları üzerinden etkisiz hale getirme arzuları ve bu arzularını gerçekleştirmek için Kendilerini İslâm olarak görüp, bizatihi merkeze koyup merkezdeki diğer Müslümanları dinsizlikle, küfürle itham edip İslâm dışı olarak gören el-Kaide ve IŞİD gibi örgütleri kullanmak istemeleri tezin önemini ortaya koymaktadır.

Bu Alanda Yapılan Çalışmalar

IŞİD konusu sadece uluslararası ilişkiler açısından değil, hem dini hem siyasi hem de sosyolojik açılardan incelenmesi gereken bir meseledir. Bu sebeple IŞİD'in değişik boyutları ile incelenmesine ihtiyaç duyulmuş ve bu alanda kitap, makale ve incelemeler yayımlanmıştır. Bunun yanında sınırlı sayıda da olsa akademik çalışmalar da bulunmaktadır. Akademik çalışmalardan 2016 yılında iki adet, 2017 yılında iki ve 2018 yılında bir adet olmak üzere beş tane yüksek lisans tezi ile 2017 yılında bir adet doktora tezi yapıldığı tesbit edilmiştir².

Bu tezle neredeyse eş zamanlı olarak çalışıldığı anlaşılan IŞİD'le ilgili tezler incelenmek istendiğinde bu tezlere kullanım kısıtı konulduğu görülmüştür. Kullanım kısıtı olmayan iki tez ise IŞİD'le doğrudan olmayıp dolaylı olarak ilişkilidir. Uluslararası ilişkiler bağlamında konuyu ele alan Altuğ'un kısıt koyduğu tez çalışmasında Suriye ve Irak sınırlılığı içerisinde "Mevcut siyasal düzeninin bozulma nedenleri ve daha insancıl yaşama düzeyine nasıl kavuşulacağı probleminin araştırıldığı, savaş ortamı olan bu topraklarda geçmişteki çatışmasız durumdan neden çıkıldığı araştırılarak gelecekte kurulacak yeni yapılar için yaşanan sorunların ve uygulanan çözüm yollarının değerlendirilmesinin amaçladığı" ifade edilmektedir (Altuğ, 2016).

Avrasya Araştırmaları anabilim dalında yapılan ve kısıt konulan diğer bir yüksek lisans tezinde Karataş (2016), "eylem ve söylemleriyle IŞİD'in dini, siyasi ve stratejik yapısını inceleyerek örgütün ortaya çıkmasına zemin hazırlayan şartları ve bundaki dış müdahaleleri ele alarak ABD ve diğer batılı aktörler ile IŞİD'in ilişkisini değerlendireceğini" ifade etmiştir.

---

² Bkz, Altuğ M. (2016). Orta Doğu Coğrafyasının yeni aktörleri ve IŞİD Gerçeği. Yüksek Lisans Tezi. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.; Karataş, H. İ. (2016). Eylemleri ve Söylemleriyle IŞİD: Dini, Siyasi ve Stratejik Yapısı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.; Karakaya, İ. (2017). Küresel terörizmin dönüşümü: El- Kaide'den IŞİD'e. Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.; Maraş, H. (2017). İslami Söylemli Terörizm ve Nijerya'ya Yansımaları: BOKO Haram Terör Örgütü. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.; Rajkowska, A. M. (2017). Cihatçı Örgütler ve Kadın Katılımı: IŞİD Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.; Erdoğan, A. (2018). Dini Motifli Terörizm ve Finansal Kaynakları El-Kaide, IŞİD ve Boko Haram. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Uluslararası Ekonomi Politikası Anabilim Dalında gerçekleştirilen ve kullanım kısıtı konulan diğer bir yüksek lisans tez özetinde Erdoğan (2018), “Dini motifli terörizm ve el Kaide, IŞİD ve Boko Haram gibi dini motifli terör örgütlerinin finansal kaynak bulma noktasında ne tür yollar izlediklerini ortaya koymaya çalışacağını, bu terör örgütlerinin finansal kaynaklarına yönelik uluslararası alanda nasıl bir mücadele verildiği üzerinde durulacağını” belirtmektedir.

Uluslararası İlişkiler anabilim dalında yapılan ve kısıt konulmayan bir diğer yüksek lisans tezinde ise çalışmamızla dolaylı olarak ilişkili bir konu olan Boko Haram incelenmiştir. Afrika’da bu örgütün ortaya çıkmasının sebepleri, ortaya çıkışı, örgütün varlığını idamesi için yaptığı eylemler, gelir kaynakları, bölge halkının örgüte bakış açısı ve örgüt eylemlerinin uluslararası kamuoyunda oluşturduğu tepkiler değerlendirilmiştir (Maraş, 2017).

Cihatçı örgütlere kadın katılımının ele alındığı kısıt olmayan diğer bir yüksek lisans tezinde IŞİD örneği incelenmiş, radikalleşme süreci boyunca kadınların geçtiği adımları, kadınları örgüte destek verme ve katılmaya iten sebepler ve örgütün kadınları istihdam etmek için kullandığı yöntemler üzerinde durularak özellikle örgütün medyayı kullanmadaki becerisine dikkat çekilmiştir (Rajkowska, 2017).

Son olarak Uluslararası İlişkiler anabilim dalında yapılan ve kısıt konulan bir doktora tezinde ise küresel terörizmin dönüşümü ele alınmış ve IŞİD ile El-Kaide karşılaştırmalı olarak incelenmiştir (Karakaya, 2017).

Tezin Yöntemi

Tez kaynak taranması ile derleme bir çalışma olup veri toplamada Kur'an, Kütüb-ü Sitte ve Kur'an tefsirleri gibi İslâm'ın temel kaynakları ile birlikte konuyla ilgili yayımlanmış kitaplar, tezler, bilimsel makaleler, sempozyum ve sair bilimsel toplantılarda sunulan tebliğler ile kamu ve özel kurumlar tarafından yayımlanmış olan raporlardan faydalanılmıştır.

Tez çalışması kendini İslâm aidiyeti üzerinden tanımlayan radikal akımlardan yalnızca Hâricilik ve Vehhabilik ekolüne mensup olan örgütlerle sınırlı tutulmuş; aşırı Batını gruplar ve Rafizilikle bağlantılı örgütler konu dışında bırakılmıştır.

İŞİD örneği üzerinden İslâm dünyasındaki radikal örgütlerin düşünce yapıları ile ortaya çıkmalarını sağlayan dâhili ve hârici sebeplerin incelendiği bu tez çalışması beş bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde tarihi arka plân incelenerek, İslâm'ın ilk döneminde yaşanan ayrışmalar ile ilk İslâm devletinin yönetim şekli üzerindeki görüş farklılıkları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan hilafet ve saltanat mücadeleleri analiz edilmiştir. Bu ihtilaflar daha sonra ortaya çıkacak olan yeni Selefilik ve Vehhabilik gibi akımlara temel teşkil eden Hâriciliği doğurduğu için önem arz etmektedir.

Tezin ikinci bölümü dîni menşe'li radikal örgütleri ortaya çıkaran iç ve dış sebeplerin incelenmesine ayrılmıştır. Dâhili sebepler kapsamında İslâm ülkelerindeki diktatöryal rejimlerin mevcudiyeti, gelir dağılımdaki adaletsizlikler ve yoksulluğun getirdiği öfke birikimleri ile gençlerin cihat fikri üzerinden istismar edilerek mezhep ve etnik kimlikler üzerinden çatışma çıkarılması konuları ele alınmıştır. Radikal örgütleri ortaya çıkaran hârici sebepler de ikinci bölümün önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu kapsamda küresel güçlerin İslâm'ı tehdit ve tehlike olarak gösteren algı operasyonları ile ABD liderliğindeki Batılı ülkelerin hegemonik politikaları ve İslâm ülkelerinin çeşitli bahanelerle işgal edilmesi ve iç savaş çıkarılması gibi hususlar değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde radikal örgütler ele alınmıştır. Bu kapsamda önce Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi ile başlayan süreçte ABD'nin küresel politikaları gereği destek verdiği Afganlı mücahitler, Taliban ve daha sonra el-Kaide'nin ortaya çıkışı incelenmiştir. 2001 yılında New York'taki ikiz kulelerin vurulmasını müteakip ABD'nin bu eylemden el-Kaide'yi sorumlu tutarak önce Afganistan'ı daha sonra da Irak'ı işgal etmesinin ardından bu ülkelerde çıkardığı iç savaşlar ve kaos sebebiyle vücut bulan el-Nusra ve diğer radikal örgütlerden el-Şebab, Boko Haram çeşitli yönleriyle değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölüm tezin ana konusunu teşkil eden Irak Şam İslâm Devleti (İŞİD)'ne ayrılmıştır. Bu bölümde İŞİD'i ortaya çıkaran sebepler tesbit edilmeye çalışılmış; amacı, kuruluşu, dini ve siyasi görüşleri ele alınarak bunların dayandığı temeller irdelenmiştir.

Beşinci bölüm radikal örgütlerle mücadeleye ayrılmıştır. Özellikle İslâm dinine aidiyet iddiasındaki radikal örgütlerin öncelikle İslâm'a verdiği zararlar üzerinde durulmuş, küresel hegemonik güçlerin bu örgütlerin eylem türleri üzerinden İslâmofobi yani İslâm nefreti ve düşmanlığı yapma firstı elde ettikleri ve geniş bir propaganda ağı üzerinden medya

araçlarını da etkili bir şekilde kullanarak Müslümanları teröristlikle, İslâm'ı da terörle aynileştirme çabasına giriştikleri, bu yolla küresel stratejilerini uygulamaya çalıştıkları belirtilmiştir. Ayrıca bu bölümde İslâm'ın teröre bakışı, radikal akımlarla mücadele ve İslâm dünyasındaki birlik arayışlarına da yer verilmiştir.

1. TARİHİ ARKA PLÂN

Ortaya çıkan sosyal hâdiselerin elbette tarihi arka plânı vardır. Olayların köklerine inildiğinde ve dikkatli bir şekilde incelendiğinde, anlaşılması kolaylaşacağı gibi yapılması gereken işler veya alınması gereken tedbirler hususunda da isabet oranı artacaktır. Bu sebeple son dönemde İslâm adını kullanarak terör faaliyetinde bulunan müfrit örgütlerin düşünce yapıları, beslendikleri kaynaklar, kullandıkları gerekçeler ile kendilerini meşrulaştırmak için öne sürdükleri delillerin incelenmesi gerekmektedir.

1.1. İslâm'ın İlk Döneminde Yaşanan Ayrışmalar

Hz. Peygamberin vefatından sonra Müslümanlar arasında karşılaşılan meselelerde görüş farklılıklarından kaynaklanan ayrışmalar başlamıştır (el-Bağdâdî, 1991: 15-22). Ayrıntıları mezhepler tarihi kitaplarına bırakıyoruz. Konumuzla ilgili bir iki olaya değinerek geçeceğiz.

İslâm Devletinde Hz. Peygamberin vefatının hemen akabinde Hz. Ali defin işleri ile meşgul olurken Ensar, Beni Saide Gölgeğinde Medine Devletinin başına kendilerinden birini seçmek için toplandı. En güçlü aday ise Hazreç Kabilesinin Reisi Sa'd b. Ubade idi. Devletin başına kimin geçmesi gerektiği konusunu müzakere etmek için Ensar'ın toplandığını haber alan Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Ebu Ubeyde hemen Beni Saide'ye geldiler. Çünkü yönetici belirleme konusunda Hz. Peygamber herhangi bir nas bırakmamıştı.

Hz. Ebu Bekir, topluluğa yaptığı konuşmasında özetle şu delilleri ileri sürdü:

a) Biz sizden önce Müslüman olduk.

b) Biz muhacirler peygamberin aşiretindeniz. Onun mirası, onun aşireti olan Kureyş'e kalmalıdır.

c) Araplar, Kureyş'ten başkasının halifeliğini tanımazlar.

Hz. Ebu Bekir'in öne sürdüğü deliller dîni değildi. Arap geleneğini önceleyen siyasal ve sosyal deliller kullanmıştı. Ensar'ın çoğunluğunun desteğini alan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali'nin de biatıyla genel anlamda bir konsensus sağlanarak halife seçildiği görülmektedir. Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesinde Hz. Peygamber'in hastalandığında Müslümanlara imam olup namaz kıldırması için onu görevlendirmesinin ve vefatının ardından ortaya çıkan birtakım müşkülleri çözmesinin de rolü olmuştur (Bağdadî, 2014: 28-29).

Böylece Müslümanlar arasındaki ilk görüş ayrılığı ve siyasi anlamda din istismarı ilk defa devlet başkanının kim olacağı hususunda Beni Saide hâdisesi ile başlamış oldu denilebilir (Akbulut, 2006: 6-7).

Hız. Ömer döneminde devletin sınırları genişlemiş ve Arap olmayan milletlerden Kıptiler ile Farisiler İslâm devletine dâhil olmuşlardı. Hız. Ömer'in adaleti döneme damgasını vurmuş, müesses nizamın istikrar kazanması ile İslâm Devleti gücünü daha uzak diyarlarda hissettirmeye başlamıştı.

Hız. Osman halife olunca yaptığı icraatlar eleştirilere ve toplumda huzursuzluklara neden olmuştur. İcraatlarından ilki valiliklere Benî Ümeyyeli şahısları yani akrabalarını tayin etmiş bu icraatıyla seleflerinden ayrılmıştır. Eleştiriye konu olan ikinci icraatı devlet hazinesinden kendi ailesine ekonomik imkanlar tahsis etmesidir. Üçüncüsü ise Ümeyyeli idarecilerin olumsuz icraatlarının sorumluluğunun Hız. Osman'a fatura edilmesidir. Ayrıca Selefleri döneminde küllenen asabiyetin Hız. Osman'ın icraatlarıyla yeniden faaliyete geçmesidir. Bunların yanı sıra Abdullah İbn Sebe de Hız. Osman'ın hilafeti döneminde ortaya çıkan karışıklıkların sorumlularından birisi olarak kabul edilir. Bu dönemde meydana gelen içerdeki karışıklıkların siyasi, iktisadî, içtimaî ve dînî değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı da ifade edilmektedir (Apak, 2016: 158-170). Memnuniyetsizlerin çıkardığı ayaklanma sonucu Hız. Osman öldürülmüş olup bu hadise Cemel ve Sıffin savaşlarına da sebep olmuştur.

Hız. Ali dönemi içte yoğun siyasi mücadelelere sahne olmuş, Hız. Osman'ın katillerinin bulunup cezalandırılması hakkındaki içtihat farkı Hız. Ali ile Hız. Zübeyir, Hız. Talha ve Hız. Âişe'yi karşı karşıya getirmişti. Cemel Vak'ası olarak tarihe geçen ve neticesinde Hız. Ali'nin galip geldiği bu hâdisede sahabeler birbirine kılıç çekmiş, Hız. Talha ve Hız. Zübeyir şehit olmuşlardı (Watt, 1981:15; Hitti, 1980: 275-276; Çağatay, 1985:11-12). Bu olayı fitne olarak değerlendiren bazı sahabeler tarafsız kalmayı tercih ederken bazıları arabuluculuk yapmış, bazılarının da savaşa katıldığı görülmüştür.

1.1.1. Hilâfet ve Saltanat Mücadelesi

İslâm'da devlet idaresi hususunda önerilen bir sistem yoktur (Özden, 2010: 135). Devlet idaresine ilişkin görüşlerde kimi insanlar halifeliğin gerekli olduğunu, kimileri de olmadığını söylemişlerdir. Devlet başkanını Allah'ın tayin edeceği görüşünde olan İmamiye mezhebine karşı ehli sünnet, halifeyi halkın tayin etmesi gerektiği görüşünü savunmuş ve

devlet başkanı tayinini insanlardan zararı sarmak için gerekli görmüştür (Razi, 2002: 271). Devlet başkanlığı hususunu “taassupların ortaya çıktığı bir nokta” olarak işaretleyen Gazzali (2014: 191-194), tartışmayı üç nokta etrafında ele almıştır. O, dini hayatın bilgi ve ibadetle kaim olduğunu, bunun için de bedenın sağlıklı olması ve insanların bir devlet içinde emniyetle yaşaması gerektiğini, hülâsa dünyevi düzenin dini düzenin şartı olduğunu, bunun da ancak itaat edilen bir devlet başkanının yönetimi altında sağlanacağını ifade ederek bir nevi devlet başkanı tayinindeki şartları vuzuha kavuşturmuş ve seçim işini halkın biatı şeklinde açıklamıştır. Buna göre devletin idaresinde uyulması tavsiye edilen hususlarda adalet, meşveret ve emaneti yani işi ehline verme öne çıkmaktadır.

Nitekim Hz. Ebubekir ile başlayan hilafet döneminde bu kurallara uyulmuştur. Benzer şekilde halkın biatı ile halife olarak seçilen Hz. Ali’ye karşı Şam Vâlisi Muaviye’nin ihtilafı, hilafetten ziyade saltanat mücadelesi olarak tanımlanabilir. Şam vâlisi Muaviye Hz. Osman’ın katillerinin bulunup cezalandırılmadığını bahane ederek Müslümanların genelinin onayını alan Hz. Ali’ye biat etmediği gibi vâlilik görevinden alınmasını da kabul etmemiştir. Hz. Osman’ın kanı üzerinden Hz. Ali ile mücadeleye girişmiş ve Sıffin’de iki ordu karşı karşıya gelmiştir. Bazı kaynaklarda bu hâdiseye ‘vâlinin devlet başkanına başkaldırısı’ şeklinde yorumlanmaktadır. Hz. Ali’nin galebesi muhakkak iken ve Muaviye yenileceğini anlayınca Müslümanların meşhur siyasi ve askeri dehalarından Amr ibn’ul As’ın tavsiyesiyle Kur’an’ın hakem olmasını kastederek, Kur’an sayfalarını mızrakların üzerinde havaya kaldırtmış, bu hareket Hz. Ali taraftarlarını etkilemiş ve savaşı durdurmaya yönelik siyasi bir hamle olarak başarılı olmuştur. Hz. Ali bunun bir harp hilesi olduğunu fark ederek, muharebeye devam edilmesini istediye de ordu içerisinde daha sonra Hz. Ali’den ayrılacak olan Hâricîlerin ona karşı çıkması sebebiyle hakem olayını kabul etmek zorunda kalmıştır (Hitti, 1980: 277-278; Gömbeyaz, 2010: 304). Hakem olayının en önemli neticesi ise Müslümanların Ali taraftarı, Muaviye taraftarı ve Hâricîler olmak üzere üçe ayrılmalarıdır.

Ayrıca Hz. Osman’ın şehit edilmesinden Muaviye’nin halifeliği ele geçirmesine kadar Müslümanlar arasında iç çekişmelerin yaşandığı dönem “fitne dönemi” (Çağrı, 1996: 156-159) olarak da adlandırılmaktadır. Zira Cemel ve Sıffin Savaşında ölenler de öldürülenler de Müslüman, hatta sahabe idiler (Çağatay, 1985: 12). Muaviye ile Hz. Hasan arasındaki hilâfet ve saltanat mücadelesi, Hz. Hasan’ın Müslümanlar arasında kan dökülmemesi için altı ay süre ile deruhte ettiği hilâfetten kendi rızasıyla vazgeçmiş olmasıyla yeni bir safhaya girmiştir. Emevîler, Arap milliyetçiliğini esas alarak İslâmiyet’i milliyetin

gerisine itmiş ve diğer milletleri rencide etmişlerdir. Hilâfetin zulme âlet edilmesi ve Yezid'in Hz. Hüseyin'i biate zorlaması üzerine Yezid'in zulmüne karşı çıkan Hz. Hüseyin'in şehadetiyle sonuçlanan Kerbela hâdisesi meydana gelmiştir. Kerbela hâdisesi daha sonra Şiilik ve diğer bir kısım fırkaların neşv-ü nema bulmasında bir milat noktası olmuştur.

Netice itibariyle Cemel, Sıffin, Hakem Olayı ve Kerbela Hâdisesi Müslümanlar arasındaki ihtilafları iyice belirginleştirmiş ve Müslümanlar; Hz. Ali taraftarları, Talha, Zübeyr ve Aişe Taraftarları (Cemel Ashabı), Muaviye Taraftarları (Şam Ashabı), Tarafsız Sahabîler ve Tahkim olayı sonrasında siyasî bir grup olarak ortaya çıkan Haricîler olmak üzere beş ayrı guruba bölünmüşlerdir (Tunç, 2009: 11).

Müslümanların problemlerini Hz. Muhammed hayattayken vahyin de desteğiyle çözüyordu. Onun vefatıyla ve vahiy kapısının kapanmasıyla Müslümanlar muhtelif sebeplerle dini farklı anlamaya farklı görüşler üretmeye başlamışlardır. Hz. Muhammed'in vefatını müteakip siyasî görüş ayrılıkları, kabilecilik, çıkarlar, İslâm'ın yayılma sürecinde karşılaşılan yeni kültürler, sosyal değişme, din anlayışında doğal olarak ortaya çıkacak olan farklılaşmaların kurumlaşmasına yol açmıştır. Daha sonraları “mezhep” adını alan bu oluşumlar, dinin anlaşılma biçimleri ile ilgili tezahürlerden ibarettir denilebilir.

Hz. Ali döneminde öldürenlerin ve öldürülenlerin sahabe olduğu ve bunların akıbetlerinin ne olacağı cennete mi yoksa cehenneme mi gidecekleri, küfre düşüp düşmedikleri meselesi tartışma konusu olmuş ve böylece siyasi meseleler itikadî alana taşınmıştır. Tarihi süreçte Hâriciler Tekfirci Selefiliğe doğru, Hz. Ali taraftarlarının da Şiiliğe doğru evrildiği görülmektedir.

Konu ile ilişkisi sebebiyle kısaca Şiilikten de bahsedilmesi uygun olacaktır. Arap Şiiliğinin önemli ve belirgin vasfı, Şii ve Hârici kutuplaşmasında yönetme hakkının Hz. Ali ve onun soyundan gelenlere ait olduğu görüşüdür. İnanç itibariyle Sünni olmakla beraber Hz. Ali neslinden olduğu iddia edilen bir sülale tarafından yönetilen Fas'ta ve bir Şii imama sahip olan Yemen'deki Zeydiler arasında ilk Arap Şiiliğinin izlerini görmek mümkündür (Rahman, 1981: 216).

Şii doktrininin başlangıç dönemi tam olarak açığa çıkmamıştır. En bilinen şekliyle yaşadıkları mağlubiyetlerin bedbinliği ve maruz kaldıkları eziyetlerin Şiileri yeraltına itmesidir. Bu yeraltı faaliyeti bir yandan onların toplumca kabul edilemeyen fikirlerin etkisi altında kalmasına, öte yandan da biri nazari, diğeri ameli olmak üzere birbiriyle yakından

İlgisi olan ve Şiiliğin belirgin özelliğini oluşturan iki kuralın ortaya çıkmasına sebep oldu. Ameli ilke olan takiyye, inancın gizlenmesi mânasına gelmekte olup sadece açık tehlike anlarında değil, genel olarak düşmanca tutumun olduğu her yerde uygulandı ve yerine getirilmesi gereken bir ana görev olarak benimsendi. Hatta Hz. Ali dahil bütün imamların da ona uyduğunu iddia ile aslında Hz. Ali hilafetin kendisine ait bir İlahi hak olduğuna kesinlikle inandığı halde bu inancı takiyye gereği gizlediğini ve bu sebeple seleflerinin halifeliğine razı olduğunu öne sürdüler. Şecaatiyle bilinen Hz. Ali'yi korkaklıkla ittiham ettiklerini akıllarına bile getirmediler. Şiadaki nazari tutum ise Batınlılığın formüle edilmesinde kullanıldı. Kur'an ayetlerini siyasi amaçlarına göre keyfi olarak yorumlama anlayışı ile Kur'an'ın zahiri mânasının yanı sıra farklı derecelerde oluşan batıni mânaların da olduğu inancı Kur'an'ın her kelimesinde Hz. Ali ve ailesi veya daha sonraki imamlarla ilgili aidiyetler uydurabilmelerine kadar uzanabildi (Rahman, 1981: 218).

Şianın açtığı çığır İmamların liderliğinde değil, bilakis onlara rağmen geliştirilmiştir. Şiilik, Sünni İslâm'ın kabul ettiği icmanın önemine inanmamış ve onun yerine imamın otoritesini koymuştur. Sünni İslâm gerçek dini otoriteyi icmada bularak halifeyi sadece siyaset ve dini icmadan sorumlu olan kişi olarak kabul ettiği halde Şia'da imam, tam tersine itikadî meselelerde hatta bütün konulardaki görüşlerinde hem günahsız hem de mutlak mânada yanılmaz olarak kabul edilmektedir. Nitekim klasik ve orta çağ Sünni İslâm dünyasında halifelik makamı sadece pratik bir zaruret olarak kabul edildiği halde, imama inanma ve onun otoritesine teslim olma Şiilik nazarında Allaha ve Peygambere imandan sonra üçüncü bir iman esası olarak kabul edilmiştir (Rahman, 1981: 218-220).

1.1.2. Hâricîlerin Ortaya Çıkışı, Görüş ve Düşünceleri

İslâm dünyasında ortaya çıkan en eski müfrit fırka hâricilerdir. Hâriciler az bir yekûn teşkil etmekle beraber tahripçi hususiyetleri sebebiyle sürekli kendilerinden bahsedilen bir akım olarak değişik isim ve icraatlarıyla günümüze kadar gelmiştir. Özellikle Irak ve Suriye'deki büyük emperyalist güçlerin operasyonlarında önemli bir bahane olarak kullanılan IŞİD, Hâriciliğin bir nevi tenasühle günümüzde vücut sahasına çıkmış hali olması sebebiyle hem IŞİD'i hem de ondan önceki hâriciliği yakından tanımak gerekmektedir.

1.2.1. Hâricîlik

Hâricîliğin doğuşu, tarihçiler tarafından Hz. Muaviye ve Hz. Ali arasındaki Sıffin'deki siyasi mücadelenin akabindeki Hakem hâdisesinin vuku bulmasına

bağlanmaktadır. Bununla birlikte Hâriciliğin ortaya çıkışında başka faktörlerin de mevcut olduğu kabul edilmektedir. Hz. Peygamberin vefatından sonra meydana gelen siyasi hâdiseler, Hz. Osman'ın şehit edilmesi, Hz. Ali dönemindeki Cemel ve Sıffin savaşları, fetihlerle İslâm coğrafyasının genişlemesi, farklı din ve kültürdeki milletlerin İslâm'a girmeleri, bu gelişmelerle birlikte hızlı bir sosyal değişim ve şehirleşmenin getirdiği problemler ve özellikle Emevi-Haşimi mücadelesi, gibi faktörler "Hâricî" olarak isimlendirilen böyle bir grubun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Bulut, 2009: 45).

Ortaya çıkan her siyasi, fikrî veya itikadî akıma hem kendi taraftarlarınca hem de muhaliflerince isimlendirmeler yapılmıştır. Hâricî, huruç kökünden, "ayrılan, isyan edenler" mânasına gelmekte olup, topluluk ismi olarak "Hâricîyye" veya "Havaric" şeklinde kullanılmaktadır. Hz. Ali'nin hakem tayinini, yani tahkimi kabul etmesinden dolayı kendisinden ayrılanlardan meydana gelenlerin oluşturduğu İslamın ilk asrında ortaya çıkan siyasi fırkaya Hârici denmiştir. Bu grubun isimlendirilmesinde muhalifleri onları, "dinden, haktan veya Hz. Ali'den uzaklaşan, cemaatten ayrılan ve devlete isyan edenler" anlamında kullanmışlardır (Biçer, 2015: 4; Topaloğlu ve Çelebi, 2010: 121; Wat, 1981: 18-19). Bu tesmiye Hâricîler tarafından tevil edilerek "Kâfirler arasından çıkarak Allah'a ve Peygamberine hicret edenler" mânasıyla benimsenmiştir. Hâricîler kendileri için Şûrat; "Allah'ın rızasını kazanmak için canını satanlar" veya liderlerine nispetle Vehbiyye, Rasibiyye şeklinde ya da coğrafi mekân merkezlerine nispetle Haruriyye olarak da isimlendirilmişlerdir (Fığlalı, 1978: 245; Topaloğlu ve Çelebi, 2015: 121).

Erken dönem Hâricîleri, dini yaşamada ibadete düşkünlükleri, zahitlikleri, dini ve fikri taassupları, savaştaki korkusuzlukları ile beraber Kur'an'ı anlamadaki sığılıkları gibi özellikleriyle tanınmışlardır. Bunlar Hz. Peygamber'in son yıllarında dağlık bölgelerden gelerek İslâm'a girmişler ve kaldıkları kısa süre içerisinde öğrendiklerini esas alarak hareket etmişlerdir. Hıfzettikleri kadar Kur'an bilgisine dayanarak kendi görüşlerini taassupla savunmuşlardır. Kendilerince günah ve münker olan hususlarda tepkisiz kalmamış ve buna müdahaleden geri durmamışlardır. Devlet kaidelerine çok aşına olmadıkları için halifelerin uygulamalarını da dikkate almamışlardır. Onların davranışlarında çöl hayatı ile cesaret, azim, cüretkârlık, korkusuzluk ve ölümü hiçe sayma gibi kabile kanunları daha belirleyici olmuştur (Biçer, 2015: 4; Ebu Zehra, 1983: 74-75).

Hâricîler, yekpare bir yapı olmayıp çeşitli şubelere ayrılmışlardır. En katı hizbi Ezârîka, en ılımlı tarafı da İbâdîler temsil etmektedir (el-Bağdadi, 1991: 54-55; Gömbeyaz, 2016: 80).

Günümüze kadar gelmeyi başaran Hâricî fırkalarından İbâdîler amelin îmânın bir parçası olduğunu iddia ederler. Ayrıca büyük günah işleyenlerin tövbe etmediği takdirde, bu durumu günaha ısrar demek olacağından şirk sınıfına gireceği ve temelli olarak cehennemde kalacağı görüşündedirler. Genel anlamda kişinin içtimaî ve siyasî hayatı ile ilgili her hususu imanın bir bölümü saymakla beraber, imamet yani devlet başkanlığı müessesesinin kabulü veya reddinin imanla münasebeti hakkında açık bir kanaat ortaya koymadan, bu kuruluşu bir müessese olarak belirtmekle ve şartlara göre olması gerektiği görüşü ile yetinmektedirler. Bunlar kendilerine muhalif olarak gördükleri Müslümanların yaşadığı toprakları İslâm ülkesi olarak kabul edip, onlarla evlenmeyi meşru görmektedirler. Abdullah b. İbad'a nispet edilen bu fırka Hâricîliğin en ılımlısıdır (Fığlalı, 1983: 105; Topaloğlu ve Çelebi, 2015: 141; Fığlalı, 2014: 187-202).

Sonuç itibariyle İslâm'da ilk ortaya çıkan fırka olarak kabul edilen Hâricîlik İslâm düşünce tarihinde geniş yankılar uyandırmış ve Mu'tezile ve Vehhâbilik gibi mezheplere etkileri olmuştur. Dolayısıyla bugün dahi Hâricîliğe ehemmiyetini koruyan tarihi bir fırka gözüyle bakılabilir.

1.2.2. Hâricîler ve İman-Küfür Meselesi

İslâm'da ilk olarak ortaya atılıp tartışılan önemli bir mesele “büyük günah işleyen bir Müslümanın durumunun ne olacağı” hususu idi. Büyük günah işleyen Müslümanlığını koruyup koruyamayacağı, ya da imanın tek başına yeterli olup olmayacağı gibi konularda farklı görüşler ortaya atılmıştır (Razi, 2002: 269). Diğer fırkaların iman meselesini nasıl değerlendirdiklerini ele almadan önce ehli sünnet tarafından iman nasıl tanımlandığına bakmak faydalı olacaktır.

Öncelikle ifade etmek gerekir ki Kur'an-ı Kerim insanların vicdanlarını iman hususunda hür bırakarak insanların kendi hür iradeleri ile iman etmesi gerektiğini, kişilerin inanma hakları kadar inanmama hürriyetlerinin de olduğunu beyan etmiş ve “dinde zorlama yoktur” (Kur'an'ı Kerim, 2/256) hükmünü vâzetmiştir (Özden, 2011: 108). Hanifi-Maturidi ulemasına göre iman, temelde “kalbin tasdiki veya kalbin tasdiki ve dilin ikrarıdır.” (Taftazânî, 2015: 222-225; el-Nesefî, 2010: 64; es-Sabuni, 2005: 161-164). Ameli imanın

bir parçası sayan Selefi, Hâricî ve Mutezilenin³ görüşleri ise ehli sünnettin dışında kalmaktadır. Bunlara göre “iman, kalbin tasdiki, dilin ikrarı ve İslâm’ın esası olan bütün rükünlerin yapılmasıdır.” (Razi, 2002: 268-269).

Hâricîler, Selefiye ve Mutezile arasında büyük günahları işleyenleri tekfir konusunda fikir ayrılığı vardır. Hâricîler büyük günahları işleyenleri küfürle itham ederek böyle bir kimsenin artık Müslüman olarak kalamayacağını belirterek cihadı mevcut idareye ve genel olarak da İslâm ümmetine karşı çevirdiler ve bu konuda katı ve uzlaşmaz bir tutum sergilediler. Böylece İslâm düşünce tarihinde tekfiri başlatan ilk zümre Hâricîler oldular. Bunların parolası “Hüküm ancak Allah’a aittir” sözü oldu (Ebu Zehra, 1983: 72; Rahman, 1981: 107; el- Cüveynî, 2012: 321-322). Selefiye bu hususta tekfir yerine onların günahkâr muamelesi göreceklarını ifade ederken, Mutezile onların iman ile küfür arasında bir yerde olacaklarını, tövbe etmedikleri takdirde ebedi cehennemde kalacaklarını söylemiştir (Çelebi, 2012: 2011: 212; Ebu Zehra, 1983: 159). Mürcie ise kebairi işleyenlerin ahvalini Allah’a havale ile mânevî sorumlulukları hakkında fikir beyan etmekten kaçınmıştır (el-Cüveynî, 2012: 313-314; el-Nesefî, 2010: 110).

Mürcie; “Büyük günah işleyenlerin manevi sorumlulukları hakkında fikir beyan etmeyenler” için kullanılmış bir terimdir. Ameli, mertebe bakımından niyet ve inançtan sonraya koydukları için bu adla adlandırılmışlardır (Cürçani, 2015: 800). Diğer İslam mezheplerinde olduğu gibi belli bir imam veya otorite etrafında kurulmuş bir mezhep de değildir (Topaloğlu ve Çelebi, 2015: 238).

Başlangıçta Mürcie, Hâricî ve Şia gibi müfrit fırkaların Müslümanlar arasında uyandırdığı fitnelere bertaraf etme gayesini taşıyan bir fırka iken, sonraki dönemlerde Allah’ın affının her şeyi kuşattığını küfür dışında bütün günahları affettiği iddiası ile ameli kıymetsizleştirerek bid'aya saptıkları ifade ediliyor (Ebu Hanife, 2015: 55). Mürcie’ye göre iman ile günah zarar vermez, küfür ile de sevap fayda sağlamaz (Ebu Zehra, 1983: 148-153; Ebu Hanife, 2015: 55-56).

---

³ Mutezile, hicretin ikinci asrının ilk yarısında Basra’da Vasıl b. Ata (131/748) tarafından büyük günah işleyeninin durumu hakkında ileri sürülen görüşe dayalı olarak kurulduğu ve daha sonraları Kur’an’ın yaratılmış olduğu, iyiliği emretme-kötülükten sakındırma, tevhit, adalet, irade ve fiillerde hürriyet ve benzeri kelimelerinde akla öncelik veren görüşleriyle İslam düşünce tarihinde büyük yankılar uyandırmış bir düşünce okuludur (Fırlı, 2014: 611). Konu ile ilgili Bkz. Ebu Zehra, M. İslamda Siyasi, İtikadî ve Fıkhi Mezhepler Tarihi, 1983, s.154-174, İstanbul, Hisar Yayınları.

Ehli sünnetin iman telakkisi açısından tekfirin sınırları şöyle çizilebilir: İman konusunda kalbin tasdiki, kişinin ahiretteki durumuna işaret ederken; dilin tasdiki dünyada Müslüman sayılarak ona göre muamele görmesini sağlar. Tekfir konusunda ehli sünnet fıkıhçılarının son derece hassas davranmasında şu sözün etkili olduğundan bahsedilir. “Bir kimsenin küfrüne dair 99 ve Müslümanlığına dair bir delil bulursa, Kadı’nın o şahsın Müslüman olduğunu gösteren delile göre amel etmesi gerekir⁴” (en-Nesefi, 2010: 69-70; Aydınalp, 2014: 8-9).

Tekfir meselesi, tekfir eden ve edilen açısından ağır sonuçlar doğurması sebebiyle son derece önemlidir (Gazzâlî, 2014: 199-206). Küfrü gerektiren şartlar oluşmadan yapılan tekfirin bizzat yapanı dinden çıkarma ihtimali, tekfirin gelişi güzel kullanılmasının önüne geçilebilmesi için Hz. Peygamber tarafından belirtilen bir ihtardır (Topaloğlu, 2015: 313). Bu durum da pek çok sonuçlar doğurmaktadır. Mesela Ehl-i sünnete göre tekfir edilen kişinin durumunu özetle şöyledir: Kişi mirasla ilgili haklarını kaybeder evli ise hanımı kendisine boş olur, Müslüman kadınlarla evlenemez, öldüğünde cenazesi yıkanmaz, namazı kılınmaz, Müslüman mezarlığına da defnedilmez (Aydınalp, 2014: 9; Gazzâlî, 2014: 199-200).

Hz. Muhammed, insanlarla kelime-i tevhidi söyleyinceye kadar muharebe ile emrolunduğunu, bunu söyleyen kişinin kanının ve malının korunacağını beyan ettiği halde (es-Sâbûnî, 2005: 171-172), Usame bin Zeyd’in kelime-i tevhidi söylemesine rağmen bir kişiyi öldürmesi hâdisesi, Hz. Peygamber tarafından tenkit edilmiş ve Usame haksız bulunmuştur (Taftazânî, 2015: 224). Keza Miktad bin Esved’in sırf korktuğu için “Allah’a teslim oldum” diyen kişinin öldürülmesi sorusuna Hz. Peygamber cevaz vermemiştir. Bu iki misal göstermektedir ki kelime-i tevhidi ikrar eden bir insan savaş hali dâhil hiçbir ortamda ve hiçbir sebep ve bahane ile öldürülemez.

Hâricîler imanı amel ile birlikte ele almakta ve onlara göre ameller imandan bir cüzdür. Yani ibadetlerini yapmayan Müslümanların dinden çıktığını iddia etmişlerdir. Ayrıca büyük günah işleyen bir kimsenin mü’min olmadığına birleşmekle birlikte bu kişinin kâfir, münafık ya da müşrik olmasında ihtilafa düşmüşlerdir. Onlara göre iman, ibadetlerin ihmali sebebiyle zedelenir, günahlar sebebiyle iman ortadan kalkar, kişi kâfir olur. İslâm’a girdikten sonra küfre düşen kimsenin mürtedin öldürülmesi vaciptir.

---

⁴ Daha fazla bilgi için bkz.: İmam-Azam’ın Beş Eseri, (M. Öz, çev). Günah işleyen kimsenin kâfir olduğu iddiasının reddi bölümü. s. 49-52.

(Taftazânî, 2015: 212-214). Bu şekilde akıl yürüten Hâricîler, dini metinleri kendi zaviyelerinden sert mizaçlarına göre yorumlamışlardır.

Kişiler rızalarıyla bir dine girebildikleri gibi rızalarıyla da dinden çıkabilmeliler tarzında yaklaşımlarda var. Mürtedin öldürülmesiyle ilgili Kur'an'da açık bir ayet olmamakla birlikte, ahirette karşılaşacakları cezalarla ilgili ayetler mevcuttur. Mürtedin öldürülmesi kararı siyaseten verilmiş bir karar olarak değerlendirilebilir. Ehli sünnete göre ibadeti olmayan mümin hatalıdır, fasıktır, günahkâr mümindir, mürted ilan edilmesi için açıktan inkâr etmesi gerekir (Özden, 2011:113-121).

Hâriciler, cehaletlerinin bir yansıması olarak sahiplendikleri iman-küfür görüşü gereği, öncelikle kendilerinin dışındakileri "Müslüman" saymamış, onları önce "kâfir" ilan edip, daha sonra öldürmüşlerdir. Bu tutumları ile güya Müslümanları değil kâfirleri öldürdükleri iddiasında bulunmuşlardır.

Günümüzde Müslümanlar için şiddete başvurmaktan başka çıkar yol olmadığını savunanların da genelde dini konularda câhil oldukları, Kur'an ve Sünnetin makasına vakıf olamadıkları, cihad ve savaş gibi kavramları Kur'an ve Sünnet'in ana ilkeleri ile temel esasları doğrultusunda okuyamadıkları, kısacası Hâricilere benzer bir zihniyet taşıdıkları görülmektedir. Hâricilerin çağdaş izdüşümleri olarak tanımlanabilecek bu kimseler, hareketlerine, tıpkı selefleri olan Hâricîlerde olduğu gibi, Kur'an'dan yalnızca birkaç âyeti kendi düşünceleri doğrultusunda yorumlayarak dayanak yapmaktadırlar. İslâm hakkındaki cehaletleri, olayları Kur'an ve Sünnet bütünlüğü içerisinde değerlendirmelerine engel olmaktadır (Kubat, 2007: 198).

Hâriciler, Hz. Ali'ye "Sıffin harbinde hakeme razı olduğu gerekçesi ile" tövbe etmesini ve tekrar dine girmesini teklif etmişler; Hz. Ali ise "Onlar mızrakları üzere Mushaf'ı kaldırdıkları zaman siz, "Allah'ın Kitabına uyalım" dediğinizde ben size, "bu bir hiledir" dediğimde beni reddedip onu kabul edinceye kadar beni zorlamadınız mı?" diyerek onları ilzam ile ikna etmeye çalışmış, insanların hakem tayin edilemeyeceği itirazına da "Biz insanları değil, sadece Kur'an'ı hakem tayin ettik. Kur'an ise sayfalara yazılmış bir kitaptır ve kendi kendine konuşmaz. Onunla insanlar konuşur ve ondan insanlar hüküm çıkarır" diyerek cevap vermiş, bu konuşma sonunda altı bin hârici tekrar Hz. Ali'nin safına geçmiş fakat kısa bir süre sonra tekrar ayrılmışlardır (Fığlalı, 1983: 60).

İlk dönem Hâricîleri Hz. Ali ve Hz. Osman'ın yanı sıra ashabın önde gelenlerini de tekfir etmekten geri durmamışlar hatta onlara taraftar olanların da dinden çıktığına inanmışlardır. (Ebu Zehra, 1983: 78). Tekfirde ifrat kendilerine katılmayan Hâricîlere kadar uzanmıştır. İlk dönem Hâricîleri büyük günah işleyen herkesin küfre düştüğünü iddia etmiş ve bunu muhaliflerine teşmil ederek onların ülkelerini de dâr'ul-küfür ilan etmişlerdir. Onlar devlete karşı eylemlerinde “lâ hükme illâ lillâh”/hüküm yalnız Allah'ındır” (Watt,1981: 16-17) ifadesini kullanırken; kişilere karşı eylemlerinde de “marufu emr, münkeri nehy” kaidesini esas almışlardır. Böylece Hâricîlerin büyük bir ekseriyeti, bu prensip adına Müslümanların büyük çoğunluğunu küfürle itham etmiş, fırsat buldukça da onları katletmişlerdir. Hz. Peygamberin ashabını öldürecek kadar ileri giden Hâricî zümreleri, bunu güya “iyiliği emredip kötülüğü nehyetmek” prensibi adına yapmışlardır. İslâm dünyasında terör estiren Hâricîlerin gayr-ı Müslimlere ve özellikle ehli-i kitaba karşı müsamahalı tavırları ise dikkat çekicidir (Ebu Zehra, 1983: 74).

Hâricîler içtimai hayatta meydana gelen hâdiseleri istismar ederek eylemlerine meşruiyet kazandırmaya çalışmışlardır. Hâricîlerde olduğu gibi İŞİD'de aynı ayet ve hadisten yola çıkarak gayrı İslâmî eylemlerini meşrulaştırmaya çalışmakta; küfürle itham ettiği Müslümanları acımadan katletmekte, kadınlarını esir alıp cariye olarak kullanmakta, mallarını ganimet olarak paylaşmakta ve bunları Allah adına yaptığını söylemektedir.

1.2.3. Hâricîlere Göre İyiliği Emretme ve Kötülüğü Yasaklama ve Cihad

İslâm'ın içtimai hayatın nizamı için marufu emir ve münkeri nehy gibi çok önemli bir kaidesi bulunmaktadır. Bu kaide Âl-i İmrân Sûresinin 110. Âyet'inde “Siz insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah'a inanırsınız.” Hükümüyle teyit edildiği gibi (Karaman ve diğer., 2003: 483), “Sizden kim, bir kötülük görürse onu eli ile değiştirsin, eğer gücü yetmez ise dili ile değiştirsin, eğer buna da gücü yetmez ise kalbi ile buğz etsin, ama bu imanın en zayıfıdır” (Tirmizî, 2013: Fiten 10: 814; Nevevî, 2015: 129). Hadis-i Şerifiyle de şerh edilmektedir. Bu âyet ve hadisin hitabı aslında bütün Müslümanları kapsayacak şekilde umumidir (Cürcanî, 2015: 738-742). Böyle olmasına rağmen konuya yaklaşımların İslâm düşünce ekollerine göre farklılık arzettiği görülmektedir.

Gelişmiş medeni toplumlarda iyiliği emredip kötülükten alıkoyma meselesinin uygulanması resmi müesseseler eliyle yapılırken devlet otoritesinin müessir olmadığı

toplumlarda fertler, kabileler ve gayr-ı resmi müesseselerin öne çıktığı görülmektedir. Sünni ulema da toplumda haksızlıklara, fitne ve fesada yol açılmasını önlemek amacıyla mâruf ve münker meselesine yaptırımli fiili müdahalelerin sadece resmî kurumların yapması görüşündedirler. Fertlerin ve sivil toplum kuruluşlarının yetkileri, tavsiye, bilgilendirme barışçı ve uzlaştırmacı teşebbüsler ve iyiliğe ortam hazırlamakla sınırlandırılmıştır.

Hâricîlerin “iyiliği emir-kötülükten nehiy” prensibini uygulamalarına gelince, bu konuda onların son derece sert ve katı bir tutum sergiledikleri, oldukça müsamahasız ve tavizsiz oldukları görülür. İçinde yaşadıkları toplumda, kabileler arasında sürekli harp ve kan dâvâlarının hüküm sürmesi, hayat şartlarının zorluğu bu insanların sert tabiatlı, savaşçı ve şiddet yanlısı olmalarında müessir olduğu söylenebilir (Ebu Zehra, 1983: 75). Özetle Hâricîlerin, zikredilen ayet ve hadisi kendi idrak ve anlayışlarına göre yorumlayarak insanlık dışı şiddet ve terör eylemlerine dayanak yaptıkları görülmektedir.

1.3. Hâricî Fırkaların Takipçileri

Günümüze kadar gelmeyi başaran Hâriciliğin güçlü tezahürlerinin Selefilik, Vehhabilik ve Cihadî Selefilik gibi formlar altında incelenmesine ihtiyaç vardır. Ancak bu yolla Hâriciliğin nasıl bir değişim seyri izlediği ve gelecekte de nasıl bir yapıya evrilebileceğinin ipuçlarını yakalama imkânı olabilir.

Hâriciliğin günümüze, Selefilik ve cihadî selefilik üzerinden uzantılarıyla bölgesel ve uluslararası mihraklardan beslenerek, politikalar üretip, hızla genişleyen, faaliyetleriyle dünyada kendinden söz ettiren hareketler ki mesela bunların en önemlilerinden biri olan IŞİD, uluslararası stratejilerin de bir parçası olarak bugün silahlarının hedefine Müslümanları koymuş olduğunu görüyoruz (DİB, 2015: 8).

IŞİD yaptığı eylemlerle Yahudiler ve Hıristiyanlardan daha çok Müslümanlara ve Müslüman topraklarına zarar verdiği, dünya siyasetine yön veren güçlü devletlerin politikalarının Ortadoğuda gerçekleşmesinde önemli bir rol oynadığı müşahede edilmektedir.

1.3.1. Selefler

Seleflerin, Selef-i Salihin ile karıştırılmaması için bazan Selefler ve yeni Selefler ismini kullanmayı tercih ettik.

İslâm'da radikal selefi zihniyetin ilk temsilcileri Haricîler olmuştur. Bunlar katı tutumları, hoşgörüsüzlükleri, kendileri dışındakileri rahatlıkla kâfir olarak damgalamaları, ayetlerin siyak ve sibakı ile nuzûl sebeplerini dikkate almadan zâhiri mânalarıyla yorumlamaları ve nihayet kâfir olarak gördüklerini tereddütsüz öldürmeleri ile sonraki dönem takipçilerine son derece kötü bir miras bırakmışlardır.

Hârici fırkaların takipçileri içinde mütalâa edilen Selefiler ile Asr-ı Saadet Müslümanları için genel olarak kullanılan Selef-i Salihin tanımı birbirinden farklı dönem ve kavramları ifade eder. Bu sebeple bu iki kavram birbirine karıştırılmamalıdır. Sözlükte “سلف” Selef kelimesi; eskiden olan, geçmiş, evvelce bulunmuş olan, yerine geçilen, önde olmak, ileri geçmek, eski adam gibi mânalara gelmektedir. Selef-i Sâlihîn “سلف صالحين” kavramıyla Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin ilk rehberleri ve Tabiîn ile Ashabın ileri gelenleri ve Tebe-i tabiîn'den olan Müslümanlar kastedilmektedir. İstılahi anlamda selefilik dinin itikadî ve ameli konularında Hz. Peygamberin, Sahabenin Tabiinin ve Tebei Tabiinin yolunu takip diye tanımlanabilir (Topaloğlu ve Çelebi, 2010: 276). İtikadce Ehl-i Sünnet Mezhebi üzerine olan Sahâbe ve Tâbiîn'in gittikleri yol ve bu yolda giden fakihler, muhaddisler ve bu mezhepten olanlar ile Cenabı Hakkın varlığında ve diğer hususlarda Kur'an-ı Kerim aşikâr ne söylemiş ise aynen kabul edenlere de Selefiyye denilmiştir.

Selef, terim olarak ilim ve fazilet açısından Müslümanların önderleri sayılan Hz. Peygamber'in ashabı, Tabiîn ve Tebe-i Tabiîn için kullanılır. Selefin üstünlüğü, ümmetin en hayırlısının Hz. Peygamber döneminde yaşayanlar, sonra onların ardından gelenler, sonra da onları takip edenler olduğu yolunda rivayet edilen Hz. Peygamber'e atfedilen hadise dayanır (Gazzâlî, 2014: 197; Buhari, 1987: 2441). “Dinin anlaşılmasında ve yaşanmasında bahsedilen dönemler esas alınmalı” diyen telakki ve anlayışa klasik anlamda selefilik denmektedir.

Yeni Selefiler de kendi düşüncelerini bu hadis üzerine temellendirirler. Sonradan ortaya çıkan Selefilik, itikadî konularda Kur'an ve Sünnetin lafzına bağlı olan ve te'vili kabul etmeyen fırkanın adı olmuştur. Bu fırka her ne kadar kendisini sahabe hayatını çağırıştıran selefi salihine nisbet etse de onunla kıyas kabul etmeyen bir itikat, amel ve anlayış içinde olduğu gerçeğini ortadan kaldıramaz. Keza Selefilik bir mezhep olarak sunulmaya çalışılsa da bir mezhep olarak kabul edilmesi de mümkün değildir. Geçmişin belli bir döneminde üretilen Kitap ve Sünnet'in öncülüğünde ilk nesillerce oluşturulan sahih din anlayışını şimdiye ve geleceğe taşımayı hedefleyen, gelecek tasavvuru oluşturma çaba ve

teşebbüsü olarak sahâbe, tabiûn ve bir sonraki neslin, İslâm'ı açıklama, anlama, yorumlama, anlamlandırma ve yaşama konusunda model olarak gösterilmesi ve bu modelin korunmasına yönelik gelenekçi-muhafazakâr bir tutumu ifade etmektedir (İşcan, 2012: 27).

Belli ki Peygamberin bir hadisinde en hayırlı nesiller olarak ifade ettiği sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn neslinin, yani selefin anlamış ve yaşamış olduğu şekilde İslâmiyet'i anlamak ve yaşamak hedefi, sonradan ortaya çıkan Selefi fırkaya isim ilhamı vermiş olmalıdır. Selef-i Salihin sahabe dönemini ifade eden bir kavram olduğu için bu dönemde ortada henüz mezhepler ve fırkalar yoktu. Eş'ariyye ve Mâturudiyye ortaya çıkıp kelim mezhebine dönüşmeden evvel İslâm geleneğine bağlı bulunan ve Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat denilen selefi salihinin yolu üzere idiler. Aslında İmam Eş'ari ve İmam Maturudi de selefin yolundan gittiklerini ifade etmekteydiler (Uludağ, 2015: 254).

Hz. Muhammed'in vefatından sonra yüzyıl gibi kısa bir sürede İslâm orduları, Arabistan'ın dışına çıkmış birçok ülkeyi fethedip İslâm devletine bağlamış ve sınırlarını genişletmişti. Bu geniş coğrafyalarda yaşayan insanların İslâm'ı anlama ve yaşamada karşılaştıkları sıkıntılar bazı yorum farklılıklarına yol açtığı için bu dönemde kendilerine "Ashabü'l-hadis" diyen bazı âlimler istikameti korumak için ashap ve tabiinin meşgul olmadığı konuların tartışılmasını ve bunları tartışırken uygulanan yöntemleri bid'at saymış, bu alanda reddiyeler yazmışlardı. Yavaş yavaş âlimler arasında görüş ve yorum farklılıkları açık bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştı.

Selefilîği, tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkarıp diğer ekollerle mücadele ve münakaşa ederek bayraklaştıran sembol şahıs Ahmet bin Hanbel⁵ (ö. h/341) olmuştur. Selefi aidiyette ilk imam olan Ahmed b. Hanbel'in temsil ettiği dini görüş, bilgi ve düşüncenin,

---

⁵ Ahmed İbni Hanbel (h. 164-241). Hanbelî mezhebinin imamı, muhaddis ve fakihdir. Miladî 780 yılında Bağdat'ta doğmuş, 855 yılında yine orada vefat etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledikten ve Bağdatlı âlimlerden bir müddet gramer ve fıkıh okuduktan sonra hadis öğrenmeye başlamıştır. İlk hocalarından biri, kendisinden pek çok hadis yazdığı tanınmış muhaddis Hüseyim b. Beşîr olup diğer hocaları arasında Süfyân b. Uyeyne, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî, İmam Şâfiî ve Abdürrezzâk b. Hemmâm gibi âlimler bulunmaktadır. En çok hadis yazdığı hocası Vekî' b. Cerrâh'tır. İmam Şâfiî'den ise fıkıh ve usûl-i fıkıh öğrenmiştir. el-Müsned'deki rivayetlerine göre hocalarının sayısı 280 kadardır. Birini doğrudan, öbürünü başka bir râvi vasıtasıyla ondan iki hadis rivayet eden Buhârî'nin yanı sıra diğer tanınmış talebeleri arasında Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, akranlarından Yahyâ b. Maîn ile Ali b. Medînî, Ebû Zür'a er-Râzî, Ebû Hâtim er-Râzî, iki oğlu Sâlih ve Abdullah bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in pek çok eseri bulunmaktadır. Bunlar içinde en önemli eseri otuz bin hadis-i şerifi içine alan el-Müsned'dir. Diğer eserleri arasında Kitab-üs-Sünne, Kitab-üz-Zühd, Kitab-üs-Salat, Kitab-ül-Vera vel-İman, Fedail-üs-Sahabe, Et-Tefsir, En-Nasih vel-Mensuh, Et-Tarih, Vücubat-ül-Kur'an, Kitab-ür-Reddi ale'l-Cehmiyye vez-Zenadîka, El-Cerhu vet-Ta'dil ve Kitab-ül-İlel ve Ma'rifet-ür-Rical en çok bilinenleridir. Kandemir, M. Y. (1989). İslam Ansiklopedisi, cilt: 2, s. 75-80. Ahmed ibn Hanbel için bak: Muhammed ebu Zehra, İslamda Siyasi İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi, s. 362-427.

vahyedilmiş metnin ve sünnetin lafızları çerçevesine hasredilmesini beraberinde getirmiştir. Bu düşünceye göre doğrudan doğruya kutsî kaynaklardan alınmış olmadıkça hiçbir hukuki hüküm geçerli olamaz. Allah ve Resulünün hükmü, insanların hareketleri de dâhil olmak üzere, dünyadaki her şeyi belirleyen mutlak gücün iradesinin sonucudur. Başka bir ifadeyle Peygamber'in sünnetinden elde edilen hukuk, sadece halife otoritesi karşısında değil aklın, reyın, insani görüşün, kelâm çabalarının, felsefenin karşısında da dini otoriteyi temsil etmiştir. Ashabü'l-Hadisle birlikte hadisler, neredeyse Kur'an kadar değerli hale gelmiştir (İşcan, 2015: 4).

Selefilğin sistemleşip düşünce ekolü haline gelmesi, sonraki dönemlerde bilhassa da İbn Teymiyye zamanında olduğu söylenmektedir (Biçer, 2016: 368). Selefilik anlayışı İbn Teymiyye⁶ (ö. 728/1328) tarafından yeniden yorumlanmıştır. İbn Teymiyye; kelâmcılar, filozoflar, şiiler ve mutasavvıflar ile mücadeleye girerek, önceki dönemlerde dağınık olarak bulunan ve fetret dönemine girmiş olan Selefî anlayışa yeni bir canlılık kazandırmıştır. Ahmed b. Hanbel ekolüne mensup olan İbn Teymiyye, tevhid akidesini itikadî mezheplerin bakış açısından farklı bir şekilde ele alıp, onu, dini-içtimai bir prensip olarak sunmuştur. Ona göre tevhid, dinde sadece kitap ve sünnete bağlılığı da beraberinde getirmelidir. Çünkü insanların görüş ve reylerine göre hareket etmek de şirk kapsamındadır. Rey beyanı, naslara beşerî mantıkla müdahalede bulunmaktır. Allah'a ortak koşmadır. Bu ise Ulûhiyet tevhidinde aykırıdır. Selefîyye kavramına İbn Teymiyye ve İbn Kayyım'ın eserlerinde sıkça rastlanmaktadır. Bu yüzden ilk kullanımın İbn Teymiyye ile başladığı söylenebilir. En azından "Selefîyye", kavramsal içeriğe ilk olarak İbn Teymiyye ile kavuşmuştur denebilir. İbn Teymiyye'deki kullanıma baktığımızda Selefîyye'nin oluşmuş bir yapıdan, bir hareketten ziyade, İslâma soradan ilave edilmiş bid'at mahiyetindeki itikat ve amellerden dini arındırıp onu sahabe zamanındaki ölçüler içinde ortaya koymak, bir bütün olarak İslâm dinini onun ilk muhataplarının anladığı biçimde Arapçanın kelime ve cümle yapısına sadık kalarak anlamak ve anlatmaktır (İbn Teymiyye, 1986: 35).

---

⁶ İbn-i Teymiyye 1263'de Harran'da doğdu. Künyesi; Ebu'l Abbas, lâkabı Takiyyüddin'dir. Babası Abdülhalim aile geleneğini Harran'da devam ettiren bir Hanbelî âlimiydi. Moğolların Bağdat'ı istilâ etmeleri üzerine aile 1269 Şam'a göç etti. İbn Teymiyye ilk eğitimine Şam'da babasının müderrislik yaptığı Sükkeriyye Dârülhadisî'nde başladı. Daha sonra ilme olan merakı sebebiyle bölgenin önde gelen âlimlerinden ders aldı. Başta Eş'arîlik olmak üzere kelâm mezheplerine ve kelâm anlayışına yönelik tenkitleri ve özellikle sıfatlar, müteşâbihat ve tevessülle ilgili görüşleri sebebiyle suçlandı. Nihayet Şam'da hapis hayatı yaşarken 1328'de vefat etti. Kendisinden sonra Hicaz bölgesinde yetişen Muhammed b. Abdülvehhâb akaid, fıkıh ve özellikle bid'at ve hurafelerle mücadele konusunda İbn Teymiyye'nin fikirlerinden etkilenecek yeni bir hareket başlatmış, Vehhâbilik adıyla gelişen bu hareket daha sonra siyâsî bir nitelik kazanıp Suudi Arabistan Krallığının kurulmasında müessir olmuştur (Koca, S. Ferhat, 1988: 391).

Arap Vehhabi hareketini karakterize eden çizgileri belirleyen İbn Teymiyye her hususta tevhidi esas kabul eder ve onu “Rububiyet ve Ulûhiyet” şeklinde tasnif eder. Tek bir yaratıcı olarak Allah’ı kabul etmeyi Rububiyet tevhidi, Allah’a ibadet ve O’ndan istianeyi de Ulûhiyet tevhidi olarak isimlendirir (Şeker, 2016: 32). İbn Teymiyye’nin düşünce sisteminde en öne çıkan bid’at kabir ziyareti meselesidir. Ölüye yakarmak, mezarda yatan kişiden ihtiyaçlarının karşılanmasını istemek, ölüden şefaata dilemek maksadıyla yapılan kabir ziyaretleri ulûhiyet tevhidinde aykırıdır (Şeker, 2016: 45).

İbn Teymiyye döneminde Şiiilerin Moğollarla anlaşarak Sünnileri yalnızlatması sebebiyle bir münaferet doğmuştur. İbn Teymiyye’nin Şia’yı tekfir derecesinde suçlaması ve Selefî düşüncedeki Şii düşmanlığı bu sebeptendir. Diğer yandan selefiliğin, politik ve teolojik olarak Şia’yı sapkın kabul etmesinde Emevilerin Arap milliyetçiliği yapmalarının etkileri görünmektedir (Evkuran: 2015: 74).

İbn Teymiyye sonrasında, İbn Kayyim el-Cevziyye⁷ (ö. 751/1350), İbnü’l-Vezir (ö. 840/1436) ve Şevkânî (ö. 1250/1834) gibi âlimler bu yaklaşımı devam ettirmişlerdir. Özellikle İbn Kayyim el-Cevziyye hocası İbn Teymiyye görüşlerini takip etmiştir. İbn-i Kayyim el-Cevziyye’nin yaşadığı yıllar da tıpkı Hocası İbn Teymiyye gibi mezhep kavgalarının yoğun olduğu bir dönem olup, Bağdat’ın istilası sırasında Moğollarla iş birliği yaparak onları Bağdat’a davet eden Râfızilerle Sünniler arasında çatışmalar olduğu gibi (Ebu Zehra, 1983: 545-549) kökü çok eskilere dayanan kelamcı, fukaha ve mutasavvıflar arasında da çekişmeler devam etmektedir (Çelik, 1988: 146).

Selefiliği bir mezhep olarak görenlere göre; 14 asırlık bir tarihi bulunan Selefîyye mezhebi mütecanis ve yekpare bir mezhep olmayıp birçok kolları ve şekilleri mevcuttur. Zaman ve mekân itibariyle çeşitli coğrafyalarda ve toplumlarda selef mezhebinin çeşitli şekilleri ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Tasavvufa bakış itibariyle de Selefiler ayrılmaktadır. Bir kısmı tasavvufu ikiye ayırır, mutedil kısmını kabul, aşırı kısmını

---

⁷ Ebû Abdullâh Şemseddîn Muhammed b. Ebu Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî veya kısaca İbn Kayyim 1292’de Şam’da doğdu. Babası Ebu Bekir, Cevziyye Medresesi’nde kayyim olduğu için adı daha çok ‘İbnü’l-Kayyim’ (kayyimın oğlu) olarak bilinir. Öğrenim hayatına babasından aldığı derslerle başlayan İbn Kayyim, muhtelif ulemadan ders almış olsa da İbn Kayyim’in üzerinde en çok etkisi bulunan kişi babasıdır. 1312 yılında Mısır’dan dönmesinden ölümüne kadar İbn Teymiyye’den ayrılmamış, bu sebeple İbn Kayyim’in ilmî birikim ve şöhretini büyük ölçüde İbn Teymiyye’ye borçlu olduğu ifade edilmiştir. İbn Teymiyye’nin Memluk sultanları ile arasının iyi olmaması sebebiyle İbn Kayyim da siyasi takipten kurtulamamış ve Hocası ile birlikte birkaç defa hapsedilmiştir. İbn Kayyim 1350 yılında doğum yeri olan Şam’da vefat etmiştir (Apaydın, 1997: 109).

reddederler. Diğer kısmı Şiî ve mutasavvıfların mutedili olmaz, hepsi aşırı ve çizgi dışıdır derler ve tasavvufu kökten reddederler (Uludağ, 2015: 256).

Selefi zihniyetde farklı fikri düşünceler hızlı bir biçimde sürecektir gibi görünmektedir. Bin Ladin gerçeğini reddetmeleri Selefi şeyhler için bir psikolojik rahatlama sağlayabilir. Ancak ılımlısından aşırısına kadar bütün katmanlarının bağlı olduğu metincilik, dışlamacılık gibi zihniyet kodlarına dokunmadıkları ve özeleştiriyeye kapandıkları müddetçe Müslümanların çoğunluğunca onaylanmayan yönelişleri üretmeyi Selefler bundan sonra da sürdürecekleri görülmektedir (Büyükkara, 2004: 233-234).

Hâricilik düşüncesi ekseninde ortaya çıkan Vehhabiliğin kendisini selefilikle irtibatlandırması doğru değildir. Zaten Selefilikle Vehhabilik arasında tefrik yapmak amacıyla Vehhabilere “Radikal Selefi” denilmiştir. Radikal selefi zihniyette doğru ve hakikat tektir. Tabiki buna bağlı olarak hakikati savunan, onu temsil eden görüşte tek olmalıdır. O halde hakikati temsil eden, doğru, gerçek veya hakiki görüş ve yorum dışındaki bütün görüş ve yorumlar yanlıştır, batıldır, hakikate aykırıdır veya hakikatin çarpıtılmış bir biçimidir (Acar, 2005: 4).

Selefilik denen akım, her ne kadar Selef’in anlayış ve uygulamalarını esas aldığı söylenirse de aslında Selef’in anlayış ve uygulamalarıyla bağdaştırılması hayli zor olan fikirler benimsemiştir. Onların reddedici, dışlayıcı, katı ve tekerci anlayışı ne “Ehl-i Sünnet-i Hassa” dediğimiz Selef’te, ne de “Ehl-i Sünnet-i Amme” dediğimiz Halefte görülür. Kendilerine Selefî tanımlamasını dayanak edinen kesimler Hz. Peygamber döneminde yaşamamışlar, sadece kendi ideolojilerini o döneme izafe etmişlerdir (Şahin, 2016: 9-10).

Selefi görüşe göre, İslâm’a dahil olan bir Müslüman’ın Allah’a karşı ilk vazifesi tevhidin icaplarını yerine getirmektir. Tevhidin hakkını vermek de dil ile ikrar, kalp ile tasdik ve sahabelerin yaptığı gibi amelle mümkündür. Bu üçünden biri eksik olursa kişi Müslüman olmaz. Tevhidi bilip onun gereklerini yapmayan kişi Firavun, İblis ve emsalleri gibi inatçı bir kâfirdir. Semavi metinlerin zâhiri mânasını esas almak; akıl, mantık, kıyas ve rey gibi delillere soğuk bakmak; nassı akla, nakli bilgiyi akli bilgiye incelemek, radikal selefi İslâmcı zihniyeti karakterize eden belirgin özelliklerdendir. Kur’an’da tenezzülatı İlahiye denilen ve mecâzi mânada kullanılan “Allah’ın eli, Allah Arş üzerine oturdu” gibi müteşabihatı (Gazzali 2014: 58-64). Kelâmcılar Allah’ın kudret eli, hükümrânlığı, Allah’ın bütün mevcudatı kuşatması, her şeye hâkim bir konumda olması gibi yorumlar getirirken,

Selefilere ise bu gibi ayetlerin lafzi mânalarıyla aynen olduğu gibi alınmasında ve yorumdan kaçınılmasında ısrar etmişlerdir (Şeker, 2016: 33).

Selefi ideoloji temelde Şia mezhebini karşısına almakla birlikte Sünni mezheplere bakışında da farklı bir yaklaşım sergilememektedir. Tasavvufu katıksız bir şirk olarak gören Selefiyye, sufi imgelere yer veren tüm kültürlerle karşıdır. Sünni kelâmının önemli bir damarı olan Mâturudilik için de Eş'arilik için de aynı düşünceyi besler (Evkuran, 2015: 75).

1.3.2. Vehhabiler

Vehhabilik, bid'at olarak değerlendirilen birtakım adetlerin zuhur ettiği dönemde İslâm dininin yeni bir anlayışla yorumuyla ortaya çıkan bir müddet sonra da siyasi mahiyete bürünen bir mezheptir. (Çağatay, 1986: 262).

Vehhabiliği İslâm dünyasında çok yönlü ve geniş bir etkiye sahip, dini ve siyasi bir hareket olarak tanımlamak da mümkündür (Büyükkara, 2012: 611).

Vehhabiliği ortaya çıkaran tarihi sebepler incelendiğinde fikri temellerinin Raşit Halifelere kadar dayandığı görülür. Meşhur Hakem olayından sonra ortaya çıkan Hârici geleneğin düşünce yapısını 20. asırda tekrar gündeme taşıyan akımın Vehhabiler olduğu görülmektedir. Vehhabilik, İbn Teymiyye'nin temellendirdiği Haricî düşünceye dayanan bir akım olarak 18. Yüzyılın ortalarında sahayı vücuda çıkmıştır. Vehhabiliğin kurucusu bugünkü Riyad şehrinin kuzeyinde bulunan Uyeyne'de dünyaya gelen Muhammed bin Abdülvehhab'dır.⁸ İlk tahsilini Uyeyne kadısı olan babasının yanında tamamlayan Abdülvehhab, Mekke ve Medine tahsili döneminde İbn Teymiyye'nin fikirlerinden etkilenmiştir. Babasının vefatından sonra da fikirlerini ve faaliyetlerini Necd⁹ bölgesinde

---

⁸ Vehhabiliğin kurucusu Muhammed bin Abdülvehhab bin Süleyman 1703 yılında Necd bölgesinde bulunan Uyeyne kasabasında doğmuş, ilk eğitimini Hambeli mezhebinde bir âlim olan babasından almıştır. Yetişkinlik döneminde dört sene Medine'de kalmış ve bu zaman zarfında İbn Teymiyye'nin görüşlerini öğrenmiştir. Daha sonra Basra'ya gitmiş ve orada görüşlerini yaymaya çalışmış, fakat burada tutunamayarak önce Bağdat'a, sonra Kum, Hameden, Isfahan, Şam ve Kahire'ye gitmiştir. Tekrar memleketine dönerek Uyeyne'de kadılık yapmaya başlamış fakat sert ve katı tutumu sebebiyle oradan ayrılmak zorunda kalmış, Der'iye emiri Muhammed bin Suud ile anlaşıp himayesine girdikten sonra daha güçlü bir şekilde fikirlerini yaymaya başlamıştır. Bölgedeki Arap kabilelerini birleştirdikten sonra ayrı bir devlet kurmak amacıyla Devlet-i Âli'ye'ye karşı isyan hareketi başlatmış ve 1792 yılında ölmüştür (Çağatay, 1986: 263)

⁹ Necd Bölgesi bulunduğu jeo-stratejik konum itibarıyla Arabistan'da kurulan devletlerin tarihinde önemli bir yer tutar. Necd'le ilgili ilk ciddi hadise, Yemâme'de Müseylimetülkezzâb'ın peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkıp halkı kendisine biat etmeye çağırması ve Hz. Peygamber'in vefatı üzerine zekât ödemek istemeyen bazı Arap kabilelerini etrafına toplayarak ridde hareketlerini başlatmasıdır. Hz. Ebû Bekir'in hilafet dönemindeki ridde savaşları da daha yoğun olarak bu coğrafyada cereyan etmiştir. Bu bölge Hâricilerin Hz. Ali tarafından bozguna uğratıldığı ve Halid Bin Velid'in kılıcıyla itaat altına alınan bir mekândır. O bölge Hz. Peygamber (sav) döneminde İslâm'a girdiği halde, Yemen, Aden, İran, Hint, Irak ve Şam'ın tesiri altında kalmış ve birçok

yaymaya devam etmiştir. Selefiye inancı Abdülvehhab tarafından Arap yarımadasının merkezinde Necd bölgesinde Vehhabiyye adı altında yeniden güçlü şekilde seslendirilmiştir. İbn Abdülvehhab'la gelen yenilik, Selefiligi siyasi kalıba dökerek Suud hanedanı nezdinde bir devlet mezhebine dönüşmüştür (Dalkılıç 2010:72).

Necd Bölgesi Hâricilerin Hz. Ali tarafından bozguna uğratıldığı, Müseylime-i Kezzab'ın peygamberlik iddiasında bulunduğu ve Halid Bin Velid'in kılıcıyla itaat altına alınan bir mekândır. O bölge Hz. Peygamber (sav) döneminde İslâm'a girdiği halde, Yemen, Aden, İran, Hint, Irak ve Şam'ın tesiri altında kalmış ve birçok yanlış akidelere sahne olmuştur. Bunun içindir ki, Müseyleme-i Kezzâp, Secâh, Tuleyha ve Esvedu'l-Ansi gibi peygamberlik iddiasında bulunan yalancılar hep o bölgeden çıkmış, sonraki dönemlerde de muhalif isyancı gruplar burada zuhur etmiştir. Bu bakımdan, Abdülvehhab'ın fikirlerinin burada revaç bulup yayılması şaşırtıcı değildir (Hamidullah, 1980: 584-586).

Hâricilik düşüncesi ekseninde ortaya çıkan Vehhabiliğin kendisini selefilikle irtibatlandırması doğru değildir. Zaten Selefilikle Vehhabilik arasında tefrik yapmak amacıyla Vehhabilere “Radikal Selefi” denilmiştir. Radikal selefi zihniyette doğru ve hakikat tektir. Tabiki buna bağlı olarak hakikati savunan, onu temsil eden görüşte tek olmalıdır. O halde hakikati temsil eden, doğru, gerçek veya hakiki görüş ve yorum dışındaki bütün görüş ve yorumlar yanlıştır, batıldır, hakikate aykırıdır veya hakikatin çarpıtılmış bir biçimidir (Acar, 2005: 4). Suudi-Vehhabiler, İbn Teymiyenin fikirleri üzerine temellendiği için Hanbeli mezhebine bağlı olmakla beraber, Ahmed bin Hanbel'den sonra kendileri için ikinci bir imam olarak İbn-i Teymiyeyi tanırlar (Ebu Zehra, 1983: 570).

Vehhabiliğin esası, Allah'a doğrudan doğruya kulluk etmek, başkasını vesile ittihaz etmemektir. Allah'tan başkasına yalvarmak, bel bağlamak kim olursa olsun yersizdir, günahdır, hatta küfürdür. Nebi veya velilerden birini ibadet sırasında anmak, Allah ile kul arasına onları sokmak, türbelere aşırı saygı duyup bez bağlamak, ziyaret etmek gerçek İslâm dinine aykırıdır (Cevdet Paşa, 2011: 50).

---

yanlış akidelere sahne olmuştur. Bunun içindir ki, Müseyleme-i Kezzâp, Secâh, Tuleyha ve Esvedu'l-Ansi gibi peygamberlik iddiasında bulunan yalancılar hep o bölgeden çıkmış, sonraki dönemlerde de muhalif isyancı gruplar burada zuhur etmiştir. Bu bakımdan, Abdülvehhab'ın fikirlerinin burada revaç bulup yayılması şaşırtıcı değildir (Kurşun, 2006: 491-493). Bugün Arabistan'a hâkim olan Suudi hanedanın doğum yerinin de burası olması Necd Bölgesinin hem dini, hem de siyasi ve sosyo kültürel yapısını incelemeyi zaruri hale getirmektedir.

Abdülvehhab, İslâm dinin dört ana kaynağından olan Edille-i Şer'îye'den kıyas ve icmayı kabul etmemekte, mezar ve türbe ziyaretleri ile tarikatlara girme ve benzeri işler yüzünden tevhidin bozulduğunu; bu yüzden insanların dalalete düştüklerini, dolayısıyla onların şirke batmış müşrikler olduğunu ileri sürmüş, onların kanlarının ve mallarının inanan muvahhitlere helal olduğunu ilan etmiş ve bu fikirler Necd bölgesi halkına çok cazip gelmiştir.

Vehhabiliğin özünü tevhit yani Allah'ın zat, sıfat ve fiilleri bakımından birleşmesi teşkil eder. Tévhit namazdan, oruç ve zekâtтан daha üstün bir farzdır. Nasıl öteki farzları inkâr eden kâfir olursa tevhide inkâr eden de kâfir olur. Allah'ın birliğine inanma kalple, dille ve amelle olmalıdır. Bunlardan biri eksik olursa insan Müslüman sayılmaz. İman söz ve ameldir, artar veya eksilir. Dil ile söyleyip kalp ile tasdik yeterli değildir. O dil ile söylemek, kalp ile tasdik ve rükünleri ile amel ederek tamamlanır. İbn Abdulvehhab'a göre Allah'ın emirleri ve Peygamberin sünneti dışındaki her şey bid'attir. İmanla küfrü ayırt etmek demek olan ameli tevhide yerine getirmeyen kâfirdir (Çağatay, 1986: 263-264; Büyükkara, 2004: 208).

Tüm bunlara ilave olarak Vehhabiliğin bilinmesi gereken bazı hususiyetleri daha vardır. Birincisi, akıl delil olamaz, Kur'an ve müteşabih ayetler ise delildir ve onları zahirleri ile anlamak gerekir. Bunları tevil yoluyla açıklamak küfürdür. Kütüb-ü Sitte'de olan hadisler dirayeten ve rivayeten sabit olursa delil olurlar. İkinci olarak, iman için yalnız kelime-i şahadet kâfi değildir. Tévhitтен maksat ameli tevhit, iman ile ameli birleştirmek ve yalnız Allah'a ibadet etmek lazımdır. Amel imana dâhildir, buna tevhide ameli veya tevhide mabudiyet denir. Herhangi bir şeyi veya kişiyi veli, aracı ve mürşit kabul etmek küfürdür. Üçüncüsü, Allah'ın sıfatları hakiki sıfatlardır. Zata ve sıfatlara dair olan ayetler oldukları gibi kabul edilir. Dördüncüsü, Kur'an'ın ve Peygamberin bildirdiklerinden başka dine giren her şey bid'attir. Bid'atlerden itikât ve ibadetlere girmiş olanlar küfür, ahlâk ve âdetlere girmiş olanlar sapıklıktır. Bu meyanda mezarlar üzerine kubbe yapmak, onlara adak adamak küfürdür. Kabir ziyareti sapıklıktır. Keza tevessül yani Peygamberden şefaât umulamaz. Ameldeki dört mezhep ahkâm çıkarmada Kur'an'a ve hadislere dayanırlar ve bunlar kabul edilir, ancak itikatta mezhepler yasaktır. Tarikata girmek bir mürşide bağlanmak küfürdür (Çağatay, 1986: 264). Görüldüğü üzere Vehhabilikte kuvvetli bir tekfir mekanizması işlemekte ve kendi görüşünün dışında olan tüm görüşler küfürle damgalanmaktadır. Tekfir edilen kişiyle ilgili dünyevi uygulamalarda büyük bir değişiklik olmaktadır. Velayet, nikâh,

miras, diyetler, savaş hukuku, yargılama, cenaze defin işlemleri gibi kişi ile ilgili dünyevi hükümler değişmektedir (Aydınalp, 2014: 6). Aynı şekilde bir ülkenin küfür ile itham edilmesiyle orada da İslâm ülkesinde uygulanamayacak birçok hüküm uygulanmaktadır.

İlhamını Ahmet bin Hanbel ve İbn Teymiye'nin düşüncesinden aldığını söyleyen Muhammed b. Abdülvehhab'ın kurduğu Vehhabilik hareketinin hedefi, İslâm'ın çıkış halindeki safiyetine döndürülmesi ve dindeki bid'atlarla mücadeledir. Abdülvehhab da İbn Teymiyye gibi tevhidi, ameli açıdan değerlendirmiştir. Ona göre de gerçek tevhid, Allah'ın ve Peygamber'in emirleri dışında emir ve yasak tanımayarak, Peygamber devrinde olmayan her şeyi bid'at addedip, tevessülü terk ederek Allah'ı birlemektir. Buna tevhidi ameli denir ki iman ile küfrü ayırt eden tevhid budur. Bu yüzden tevhidi sadece bir itikat olarak görmek, onu inanç boyutuna indirgemek şirktir. Bu tür bir anlayışta olanlarla savaşılr. Bunların kanları ve malları helaldir. Muhammed b. Abdülvehhab'a göre kesin delil, Kur'an ve hadisin, tevilden uzak zâhiri hükümleridir. Kur'an ve sünnette bildirilen hususların zahirine sımsıkı yapışılır ve hiçbir mezhebe bağlanmadan her şey bunların zahirinden çıkarılır. Vehhabilik, Kur'an ve hadisin lafızları üzerinde öylesine ısrar eder ki nerede ise mutlak bir lafziliğe ulaşır. Bid'atlarla mücadele, onların cihad anlayışını sanki Müslümanlarla yapılması gerekli bir savaş haline sokmuştur. Vehhabiliğin 'dinin yenilenmesi çağrısı', siyasi bir duruş olup İslâm'ın Arap dışı düşünce izlerinden arındırılması gayesi ile örtüşmektedir (İşcan, 2015: 8-9).

İbn Abdülvehhab'ın düşünce sisteminde ihyacılık, dışlamacı bir söylem şeklinde görev icra etmiştir. Oysa Afgânî ve Abduh'da ihya, ya da ıslah çabalarında 'krize' çözüm bulma kaygısının olduğu görülmektedir. Vehhâbîlerin bidat deyip karşı çıktıkları hemen her şey, ilerleme eserleridir. İbn Abdülvehhab'ın bid'at, şirk ve gerçek tevhid üzerinde duruşu, dini aslına irca üzerinde yoğunlaşması siyasi bir mesaj taşımaktaydı. İtiraz Osmanlı Devleti'ne karşı idi. Ona göre Osmanlı Hilâfeti gerçek dini temsil etmiyordu ve bu yüzden Osmanlıya karşı ayaklanmak vacipti. Vehhabi hareketi dini söylemlerle müstakil bir devlet arayışını ifade ediyordu (Şahin, 2016: 5).

Bid'at kavramı İbn Teymiyye'nin söylemlerine kinlerini ilave eden Vehhabilerin gözünde sosyal hayatın gerçeklerini yok sayan bir şekle dönüştürülür. Orada örf ve âdete yer yoktur. Hâlbuki İslâm'ın fert ve toplumla alakasını kuran şey budur. Düşünceyi mütefekkirler inşa eder, halk ve hayat da sırtlanır. Kültür, örf ve âdet denilen şeyler dinin ete-kemiğe bürünmüş halidir. Avamın anlayış seviyesi mâkulatı ancak mahsusata benzetmek

suretiyle idrak eyler. Halkta fikrin yerini his alır. Düşünme, yerini görmeye bırakır. Hakikat halka sembollerle anlatılabilir. Hakikat kap olmadan taşınamayan su gibidir, o kap parçalandığı zaman taşınan su yani hakikat de kırılıp dökülür (Şeker, 2016: 49)

Selefiyye fırkası, asr-ı saadet dönemine izafeten kullanılan seleften farklıdır. Bu ismin ilk asırlarda bir mezhep ya da grup adı olarak kullanımına nadiren rastlanmaktadır. İmam Gazâli selefin yedi esasından bahseder. Bunlar, takdis, iman-tasdik, aczi itiraf, sükût, tasarruftan kaçınmak, keff ve marifet ehline teslimdir. Bu esaslar selefi tanımlamaya yetmekle birlikte bu esasların farklı yorumlanması selef hareketinin şubelere ayrılmasına yol açmıştır. Bu sebeple Selefleri Hanbelilerden, İbn Teymiyye ve takipçilerinden, Muhammed b. Abdulvehhab'dan ibaret görmemek gerekir. Osmanlılarda Mehmed Birgivi ve müntesipleri ile Kadızadeleri de bu grupta görmek lâzımdır. Eş-Şebab, en-Nusra ve el-Kâide gibi militan gurupları esas alarak Selefiyye'yi değerlendirmek yanlış ve sakıncalıdır (Uludağ, 2015: 256).

Suudî Selefiyye'si büyük günah işleyeni mutlak kâfir saymayı Hârici bir tutum olarak görmüş ve toplu tekfire cevaz vermemiştir. Diğer yandan Müslüman devlet başkanına itaati farz, isyan etmeyi haram olarak değerlendirmiştir. İsyân için yöneticinin açıkça küfre girmesi ve idareciyi görevden uzaklaştırma gücünün mevcudiyeti şartlarını aramıştır. Binaen aleyh namaz kılan devlet başkanı mü'mindir, dolayısıyla ona isyan caiz değildir (Büyükkara, 2004: 225).

Suudî Selefiyye'ye göre el-Kaide eylemlerinde hep mâsumlar zarar görmektedir. Mâsumlara veya eman verilmiş insanlara saldırmanın İslâm'da yeri yoktur. İntihar saldırılarıyla ölüme gitmek haramdır. Bu tutumlar olsa olsa Hz. Peygamberin lânetlediği Hâricîlik ile bağdaşmaktadır. Batılı medya da bu plânlı saldırının diğer aracıdır. Tamamen haksız ve maksatlı olan bu girişimlerin önünü kesmek için tüm Müslümanlar seferber olmalıdırlar (Büyükkara, 2004: 229).

1.3.3. Cihadî Selefler

Cihadî veya Tekfirci Selefilik'in geçmişine bakıldığında İhvan reisleriyle Arabistan'daki İngiliz nüfuzunun kırılmasına karşı çıkan Suudi yöneticilerle olan ihtilâfin önemli rol oynadığı görülür. İhtilâfin sebebi Vehhabi devlet sınırlarının İngiltere mandasındaki kuzey bölgede yani Filistin-Irak hattında durmasıdır. İhvan reisleri İbn Suud'un İngilizlerle olan anlaşmasını tanımak istememişler ve cihada devam kararı

almışlardır. İngiltere'nin sert tavrı İbn Suud ile İhvan'ı karşı karşıya getirmiştir. 1929'daki Sebile Harbi ve Ahsa bölgesindeki operasyonlar sonucunda İbn Suud İhvan teşkilatını ortadan kaldırmıştır (Büyükkara, 2004: 126-129).

İhvan hareketi Arabistan'dan sürüldükten sonra Hasan El Benna liderliğinde farklı bir formatta Mısır'da ortaya çıkmış ve hızlı bir yapılanma ve gelişme süreci yaşayarak bölgedeki Arap devletlerindeki müesses yapıların endişe kaynağı haline gelmiştir. 1979'daki Mescid-i Haram baskını ile tekrar Arabistan'a dönen hareket Suud yöneticilerini kâfirlerle dostluk kurmakla, ülkenin servetini onlara çok ucuza satmakla, mukaddes toprakları onların asker ve bürokratlarına açmakla ve Arabistan'da müşrik ve kâfirlere karşı cihadı durdurmakla suçlamıştır. Ülkeden uzaklaştırılan İhvan düşüncesindeki Selefiyye mensupları Rus işgali altındaki Afganistan'a yönelmişler ve burada siyasi şuurun pratiğe dökülmesi için fiilî ve lojistik imkânlar bulmuşlardır.

Böylece Sovyetlerin Afganistan'ı işgali, Arabistan'daki radikal Vehhabilerin Afgan mücahitlerine destek için bölgeye hareket etmesi ile yeni bir safhaya inkılap etmiştir. Afganistan'da Sovyet Rusya'ya karşı verilen mücadele el-Kaide'nin kuruluşuna giden yolların temel taşlarını oluşturması bakımından önemlidir. Kendisi Filistin asıllı olan, Mısır'ın El-Ezher Üniversitesi'nden İslâm hukuku alanında doktora derecesi alan Abdullah Azzam'ın düşünceleri el-Kaide'nin ortaya çıkmasında ideolojik bağlamda bir öneme sahiptir. Azzam, kâfirlerin nüfuz alanı olmaktan çıkarılması adına her bir Müslümanın İslâm topraklarını savunmasını, farz-ı ayn olduğunu ifade eder. el-Kaide 1988 yılında Azzam ve Ladin öncülüğünde kurulmuş, ABD'nin 1991'de Irak'ı işgal etmesi ile de uluslararası bir konuma gelmiştir (Akçalı, 2015: 277).

Cihadî sefililiğin önemli ismi Usame b. Ladin'e göre, Suudi devleti dini meşruiyetini yitirmiş ve bu nedenle yöneticiler ile halk arasında Selefiyye'nin önemle üzerinde durduğu velayet-itaat bağı kopmuştur. Bu doğrultuda Suudi yönetiminin Batı tarafından kontrol edildiğini kabul eden Bin Ladin, başta ABD olmak üzere Batılı devletlere karşı cihad ilan etmiştir. Cihat kavramı zaman zaman bağlamından koparılarak kullanılmakla birlikte İslâm inancında çok önemli bir vecibeyi ifade eder. Bunu gayr-ı Müslimlerin Müslümanları tedhişçi göstermek amacıyla kullandıkları 'cihadist' indirgemesine bağlamak da İslâm aidiyeti iddiasıyla terörist eylemlere girişen aşırı fanatik fırkaların sloganlarına hapsedmek de doğru değildir. Cihadı sadece nefis muhasebesine indirgeyerek müteceviz harbi kâfir ile yapılan silahlı cihadı göz ardı etmek de yanlıştır.

İslâm'a göre cihad, genel olarak İslâm ve Müslümanlara karşı açıkça savaş açmış olanlarla cihad, şeytana karşı cihad ve nefis ile cihad olmak üzere üç kısımda ele alınmıştır. En genel anlamıyla cihad, Müslümanın Allah'a kulluk ve O'nun rızasını temin için İslâm'ın esaslarını öğrenme, öğretme, ferdi ve içtimai plânda yaşama, yaşanmasına çalışma, İslâm'ı tebliğ ve bu hususlarda içte ve dışta karşılaşılabilecek engelleri aşma konusunda içinde bulunması gereken şuurlu ve sürekli gayret ve aksiyon halini ifade eder. Nitekim âyet ve hadislerde cihad, "Allah'ın rızasına uygun yaşama çabası" şeklinde özetlenebilecek genel anlamıyla geçmekte, silahlı savaş, ancak cihadın bir türü olarak zikredilmektedir. Mesela Hac suresindeki " Allah uğrunda, hakkıyla cihad edin"(Kur'an' Kerim, 22/78) Âyeti, cihadın en kapsamlı anlamını içermekte ve silahlı savaş da dâhil olmak üzere yukarıda işaret ettiğimiz her üç anlamı da kapsamaktadır. Yine " Ey Peygamber, kâfirlerle ve münafıklarla cihad et" (Kur'an' Kerim: 66/9), Âyetinde geçen cihad kelimesi, en genel anlamda kullanılarak, hem kâfir ve münafıkların fiilî saldırıları karşısında savaşmayı hem de onları İslâm'a kazandırmak için delil sunma, sertlik gösterme, onları zorla alıkoyma ve azarlama gibi silahlı savaş dışında birtakım yollara başvurmayı ifade etmektedir (Kubat, 2007: 182).

İslâm'da savaş evvel emirde değil, İslâm düşmanları ve Müslümanlara hayat hakkı tanımak istemeyen zalimlere karşı barış ve hoşgörüyü dayalı bütün yolların tükendiği noktada, yani en nihayetinde baş vurulacak bir yöntem olarak kabul edilmiştir. Buna göre muharebe, ancak haksızlığı önlemek; insanların hak ve hukukuna müdahale eden, diledikleri din, düşünce, ideoloji ve dünya görüşünü serbestçe seçmelerine engel olan zalimlerin zulmüne engel olmak; saldırılarından vazgeçmeleri için saldırganları caydırmak, kısacası karşı tarafın başlattığı saldırıyı püskürtmek, yani savunma amacına yönelik olduğunda meşru olabilir (Kubat, 2007: 186).

Hz. Muhammed'in savaşmak zorunda kaldığı zamanlarda bile elinde imkân olmasına rağmen, düşmanlarını imha etmeyi ya da onları toptan ortadan kaldırmayı hedeflememesi, onun savaşmaktaki amacının saldırılarından vazgeçmeleri için saldırganları caydırmak olduğu söylenebilir. Nitekim Hz. Peygamber döneminde meydana gelen bütün savaşlarda düşmanlarından toplam olarak sadece 250 insanın ölmüş olması onun savaştaki asıl hedefinin İslâm ve Müslümanlara yönelik saldırıları bertaraf etmek olduğunu gösterir (Kubat, 2007: 187).

İslâm'da ferdin kendi hür iradesiyle istediği inancı seçmesine imkân sağlayacak ortam hazırlanması hedeflenmiştir. Bu nedenle Müslümanlar fethettikleri ülkelerde yaşayan

insanları zorla Müslüman yapmak için baskı ve şiddete başvurmamışlardır. Müslümanların binlerce yıl hükümlerlik yaptıkları bölgelerde çeşitli dinlere mensup toplulukların bir arada, barış ve güven içerisinde yaşamış olmaları, bunun en bariz örneğidir. Ne var ki aynı şeyi diğer din mensuplarının hükümler oldukları coğrafyalar için de söylemek oldukça güçtür. Söz gelimi bütün Hıristiyan batı dünyasının katıldığı Haçlı Seferlerinin yol açtığı talan ve yıkımların yanı sıra, onların bir zamanlar Müslümanların fethedip hüküm sürdükleri Sicilya ve Endülüs'te, insanlığın en ihtişamlı medeniyetlerinden birini kurmuş olan bir milleti kökünden yok edecek ölçüde Müslüman kırımına girişmeleri; bu bölgeler Hıristiyanların hâkimiyetine geçtikten sonra da bırakın Müslümanların inanç ve ibadetlerini yerine getirmelerine rıza gösterilmesini, tek bir Müslüman ferdi varlığına dahi müsaade edilmemesi, Müslümanlarla diğer din mensuplarının uygulamaları ya da bakış açıları arasındaki farkı göstermesi açısından oldukça ilgi çekicidir (Kubat, 2007: 191).

İslâm'da diğer din mensuplarının şiddet kullanılarak baskı altında tutulmaları ve onların İslâm'ı kabul etmek için zorlanmaları da kesinlikle yasaklanmıştır. "Dinde zorlama yoktur"(Kur'an' Kerim, 2/256), "Eğer Rabbin dileyseydi yer yüzünde bulunanların hepsi iman ederlerdi, böyle iken sen mi mümin olsunlar diye insanları zorlayacaksın?" (Kur'an' Kerim 10/99) Âyetleri bu hususu açıklar. Bundan dolayı İslâm'da insanların farklı din, inanç, düşünce, ideoloji veya dünya görüşüne sahip olmaları müsamahayla karşılanmış ve insanlar arasındaki bu tür fikrî ayrılıklar tabii birer olgu olarak kabul edilmiştir (Kubat, 2007: 193).

Batılı işgalcilere karşı olan tutum kadar, tevilci ifadelerle de rastlanılmaktadır. Suudi Selefilikinin en öncü sözcülerinden olan İbn Baz, "Kuveyt'in haksız işgalinin sona ermesi gerekir" diyerek Kuveytlilerin can, mal ve ırzlarının muhafazası gerekçesiyle ABD taraftarlığına cevaz vermiştir. İbn Baz bu savaş sırasında beş binden fazla Amerikan askerinin İslâm'ı seçtiği iddiasıyla Suudi politikasının güzel bir yansıması olarak bu gelişmeyi dillendirdi. Bir başka Suudi Selefilik yandaşı olan Şeyh Mukbil ise, "Allah'ın kendi dinine günahkâr insanlar vasıtasıyla da yardım edeceğini¹⁰" söyleyen hadisi hatırlatarak ABD'ye verilen desteğin makul ve şer'i esaslara dayandığını söylerken buna mukabil Cihadî Selefilik de Suudi Selefilikine yönelik ciddi eleştiriler yapmışlardır. Karşılıklı olarak birbirlerini suçlayan Suudî ve Cihadî Selefilik arasında çetin bir mücadele başlamıştır. Sözgelimi Suud Selefilik gözünde Cihadî Selefî olan Sefer el-Havâli, Seyyid

---

¹⁰ "Şu muhakkak ki cennete ancak Müslümân nefis girer. Ve muhakkak ki Allah bu İslâm Dini'ni (dilerse) elbette fâcir kişi ile de te'yîd edip kuvvetlendirir." Buharî, Cihad, 178. Bu konuda detaylı bilgi için bkz, Canan, İ. (1988) *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi* 14, 147-148, Ankara, Akçağ Yayınları.

Kutub'un "yamağı" ve "sözcüsü" olarak Mısır'da iflas etmiş olan Kutbî ideolojiyi Muhammed Kutub'un "danışmanlığı ve iş birliğiyle" Suudi Arabistan'a taşıyan ve böylece Ehl-i Sünnet inancını kirleten kişi olarak tanımlanmıştır. Suudi Selefî algıya sahip olanlara göre, Üsâme Bin Ladin kesinlikle bir Selefî değil, olsa olsa Hâricî bir Kutbîdir (Biçer, 2015: 1-11).

Cihadî veya tekfirci Selefîlik ile Suudi Selefîliğin neden ayrıştığını ve kendi aralarında anlaşamadıklarını ortaya koymak için bazı detay bilgilere ihtiyaç vardır. Suudiler diye adlandırılan resmi ulema ile muhalif Cihadî akım arasındaki görüş ve tutum farklılıkları aşağıdaki hususlarda en belirgin biçimde gözlenmektedir. Cihadîlerde tekfir genellemecidir. Sadece özel kişiler değil devlet ve kurumlar gibi tüzel kişilikler de tekfir edilmektedir. Devlet dinden uzaklaşmışsa devlet politikalarına hatta bizzat devlet organlarına karşı etkili muhalefet başlatılmalıdır. Bu muhalefetin sözlü ve yazılı olarak mı yoksa silahlı mücadeleyle mi gösterileceği hususunda Cihadî Selefîyye farklı çizgilerde kendisini göstermektedir. Tekfirden daha ölçülü kalmaya çalışan Suudî Selefîyye'ye göre ise yöneticiler Müslümanlıklarını dışa vurdukları sürece devlete muhalefet meşru değildir. Talepler ve görülen yanlışlıklar ancak 'fitne oluşturmayacak' bir usulle dışa vurulmalıdır. Cihadî söylemin öncelikleri olan siyaset ve düşmanla mücadele motifleri Suudî söylemce bid'at kabul edilmektedir. Onlara göre her zaman öncelik inanç konularındadır. Cihatçılar, fiili cihadın bugün herkesin bir yükümlülüğü olduğunu söylerken Suudiler sıcak mücadele için şartların henüz oluşmadığı kanaatindedirler. Bu nedenle Filistin, Çeçenistan gibi mücadele alanlarında uygulanan yöntemlere uzak durduklarını her fırsatta açığa vurmaktadırlar. Suudi tipi totaliter monarşiyi ideal yönetim biçimi olarak gören Suudî Selefîyye, sivil demokratik muhalefet inisiyatiflerini zararlı bulmaktadır. Cihadî bünyede de benzer totaliter damarlar bulunmaktadır. Ancak cihatçı uyanışın önünde en büyük engel olarak mevcut Arap monarşileri görüldüğünden, adalet, hürriyet ve katılımcılık kavramları çevresinde seslendirilen talepler günlük Cihadî ajandanın vazgeçilmez öğeleri olmuşlardır.

Cihadî Selefî yönelim Üsâme Bin Ladin ile birlikte aşırılığa doğru bir savrulma yaşamıştır. Ladin resmi dini kurumlardan uzaklaştırılmış olmakla birlikte bu kurumların ve Suudî Selefî şeyhlerin önünü alamayacakları bir biçimde dindar kitlelerle sıcak ilişkiler kurmuş ama önemli Cihadî kişilikler bu yeni aşırı çizgiyi onaylamamışlardır. Suudi devletinin 11 Eylül'ün suçlusu olarak bazı Batılı odaklarca mahkûm edilmesi ve hedef gösterilmesi, adı geçen kişileri ulusçu bir refleksle devletin yanına itmiştir. Zira bu âlimler

Suudi Arabistan'ı İslâmiyet'in savunucusu ve İslâmi gelişmenin sigortası olarak görüyorlardı. Aşırı cihatçı düşünceye sahip olanlar ise devleti ve yöneticilerini tekfir etmekle kalmıyorlar, ülkeye taşıdıkları terörle sıradan vatandaşları da hedef alan bir kampanyayı başlatmış oluyorlardı. Selefî terörü ülkeden uzak tutmak ve halk içinden aşırı merkezlere doğru oluşabilecek yönelişleri durdurmak için Suudi devleti ılımlı cihatçı şeyhlerle diyaloga geçmek zorunda kalmıştır. Yani terör gerçeği devleti cihatçı muhalifleri arasında bazı dostlar edinmeye mecbur bırakmıştır. Bu gelişme, kendine sadık âlimlere devletin belki bundan sonra daha az ihtiyaç duyacağını sinyalini vermektedir. Yine bu gelişme, inanç ve ideolojilerin devlet kurumlarının tekelinde resmileştirilmesinin, yeknesaklaştırılmasının ve bunun uzun süre sürdürülmesinin imkânının olmadığını söyleyen sosyolojik teorileri doğrulayan bir örnek olarak değerlendirilebilir.

2. DİNİ MENŞELİ RADİKAL ÖRGÜTLERİ ORTAYA ÇIKARAN SEBEPLER

İslâm'ı referans olarak kullanan ve bu yolla siyasi emellerini meşrulaştırmaya çalışan müfrit fırkaları ortaya çıkaran pek çok sebep vardır. Ancak burada bu sebeplerden en önemlileri olan dâhili ve hârici sebepler üzerinde durulacak, daha sonra da bu radikal örgütler analiz edilmeye çalışılacaktır.

2.1. Dini Menşeli Radikal Örgütleri Ortaya Çıkaran Dâhili Sebepler

İslâm sulh ve sükûnu esas alan ve dışarda asayışı ihlâl sebebiyet veren her hâdiseyi “fitne” (Kur'an'ı Kerim, 3/7; 4/91; 9/47-48) olarak değerlendiren bir din olduğu halde (Koyuncu, 2007: 3), bugün İslâm ülkelerinin birçoğunda kargaşa ve hatta iç harpler yaşanmakta olduğu görülmektedir. Daha da acısı Müslümanlar çeşitli hizipler altında cepheleşerek birbirini öldürmektedir. Bu elem verici hal elbetteki bir sonuçtur. Öyleyse bu durumu ortaya çıkaran sebeplerin incelenmesi gerekir ta ki kaos ve kargaşanın bertaraf edilebilmesi için doğru teşhis konulsun ve düzeltilmesi için de isabetli önlemler alınabilsin.

2.1.1. İslâm Ülkelerindeki Diktatöryal Rejimler

Meşruiyet için dini kullanan müfrit fırkaların çıktığı ülkeler incelendiğinde, birçoğunun diktatöryal rejimlerle yönetildiği görülür. Üstelik bu rejimler millet iradesine dayanmadığı gibi, yöneticileri de milletin rızası ile ülke idaresine gelmiş değillerdir. Haliyle o makamlarda durabilmek için de emperyal devletlerin ve güç odaklarının desteğine ihtiyaç hissetmekte, bunu çok iyi değerlendiren emperyal güçler de bu desteği oldukça pahalıya satmakta, yani ülke kaynaklarını sömürme ruhsatı karşılığında sürekli pazarlığa açık iğreti bir destek sağlamaktadırlar.

Kasım 2010'da Tunus'ta işsiz bir üniversite mezununun seyyar satıcılık yapmasına polisin engel olması sonrasında kendini yakması (Taşkesen, 2011: 264) ile başlayan protestolar, meşhur “Arap Baharı” dalgasının doğmasına sebep olmuş, Tunus'tan çıkan kıvılcım çoktan beridir demokrasi ve hürriyet talebinin biriktiği Arap âlemini bir baştan öbür başa kadar sarmış ve diktatörlükler birer birer savrulmaya başlamıştır. Tunus'u 23 yıldır yöneten Zeynel Abidin Bin Ali başkanlığı bırakıp 14 Ocak 2011'de ülkeden kaçmıştır. Mısır'ı 30 yıldır demir yumrukla yöneten Hüsnü Mübarek kaçmaya bile fırsat bulamamıştır. Keza 1969'da bir darbe ile Libya yönetimini ele geçiren Muammer Kaddafi'nin 42 yıllık Diktatöryası son bulmuştur. Sosyalist Arap milliyetçiliğinin adı olan Baas Partisi'nin Irak'taki temsilcisi olan Saddam Hüseyin 1979'dan 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali ile

zaten yıkılmış ve ülke bir iç harbe yuvarlanmıştı. Diğer bir Baas diktatöryasını Suriye’de inşa eden Hafız Esad 1971 yılından ölünceye kadar (2000) tek adam olarak kalmış sonrasında diktatörya, oğlu Beşer Esad’a devredilmiştir. İktidarda kalma uğruna Suriye’nin mahv-u perişan olması küçük diktatörü asla rahatsız etmemektedir. Diğer bir diktatör olan Ali Abdullah Salih 1978’den 2011 yılına kadar Yemen’de diğer tüm diktatörlerde olduğu gibi güya “seçilerek” iktidarda kalmıştır. İslâm dünyasında böyle irili ufaklı yığınla diktatör bulunmakta ve bunlar ölüm veya terk mecburiyeti olmadıkça iktidardan ayrılmamaktadırlar.

Müslümanların temel hak ve hürriyetlerini baskı altına alan diktatörler bir yandan göstermelik seçim ve meclislerle dünyaya “seçimle işbaşına gelen meşru lider” görüntüsü vermeye çalışırken dahilde de meddahları ve ulemâyı rüsumu kullanarak İslâm’da demokrasinin olmadığı telkinatını yapmaktan geri durmamaktadırlar. İslâm’ın ilk dönemlerinde halka değer veriliyordu. Halkın biati ile devlet başkanlığına getirilen dört Râşit halifeyi göz ardı eden bu günkü diktatörler Raşit halifelerin yönetimdeki adalet ve sadeliğini ise hiç hatırlamak istemiyorlar ve örnek almıyorlardı.

Arap Baharı ile başlayan halkın demokrasi talepleri ABD ve Avrupalı ortaklarında, telaşa yol açmış, sömürdükleri ülkelerin ellerinden çıkacağı korkusu ile başlangıçta destek veriyormuş gibi göründükleri bu halk hareketini boğmak için keskin bir dönüş yapmışlardır. Mesela Mısır’da seçimle yönetime gelen Muhammed Mursi’yi askeri bir darbeyle devirterek yerine tekrar diktatörlük kurmuşlar ve eski diktatör Hüsnü Mübarek’i de kurtarmışlardır. Demokrasi yanlısı halkı da hapsederek sindirmeye ve yıldırmaya çalışmışlardır. Suriye’de başlayan halk hareketi ise kanlı bir şekilde bastırılarak, dış güçlerin de müdahalesiyle ülke bölünmenin eşiğine getirilmiş ve büyük bir göç dalgasının yaşanmasına da neden olmuştur. Bugün artık ‘Arap Baharı’nın yerini şiddetli ve fırtınalı bir kış almıştır. Önceki diktatörlük rejimlerini aratan bir kargaşa ve kaos Arap ülkelerini kuşatmış durumdadır. Böylesi bir kaos durumunun terör için en uygun zemin olacağı izahtan varestedir.

İslâm dünyasında en geri ve en zalim diktatörlükleri inşa edenlere karşı halkın sesinin yükselmesi ve karşı hareketlerin ortaya çıkması eşyanın tabiatı icabı olduğu gibi, muhalif hareketlerin mecrasından çıkarılarak teröre açık hale getirilmesi de bir o kadar imkân dâhilindedir.

2.1.2. Gençlerin Cihat Fikri Üzerinden İstismar Edilmesi

İslâm ülkelerindeki geri kalmışlık, fakirlik, zengin-fakir uçurumu ve ecnebilerin devlet idaresi üzerindeki gizli-açık hâkimiyet ve kontrolleri ve günümüzde iletişim araçları üzerinden dünya okumalarının sağladığı bilgilenme ve bunun sonucunda ortaya çıkan

şuurlanma kaçınılmaz olarak halkın öfkesini kabartmakta, ciddi bir direnç ve mücadele kararlılığı ortaya çıkmaktadır. Halkın rızası yerine ecnebi güçlerin desteğine bel bağlayan despot yöneticilerin varlığı halkın öfkesinin yabancı devletlerle birlikte ülkeyi yöneten diktatörlere de çevrilmesine sebep olmaktadır.

Halkın seçim yoluyla değiştiremeyeceğine inandığı diktatörleri farklı metotlar kullanarak devirme isteği ülke dahilindeki muhalif gurupları harekete geçirmekte, bu guruplar ya yanlış yönlendirildikleri veya Sünni İslâm akidesinin dışında bazı kanallardan beslendikleri için ülke dahilinde güç kullanmanın meşru olduğunu savunmaya hatta bunu cihat olarak görmeye başlamaktadırlar. Halbuki iç savaşın yaşandığı ülkeler Afganistan, Libya, Irak ve Suriye’de olduğu gibi diktatörlük dönemlerini de arayacak kadar bir felaketin içine yuvarlanmaktadır. Oysa Allah yolunda canı ve malıyla mücadele ve mücahede etmek mânasına gelen cihat ancak hârici düşmana karşı yapılır, dahilde asayişin muhafazası en vazgeçilmez kaidedir.

Ortaya çıkan muhalif guruplar ve örgütler gençleri kendi hattı hareketlerine çekmek ve ikna etmek için dînî temaları istismar etmekte ve bu meyanda da en çok cihat ve şehitlik kavramlarını kullanmaktadır. Öyle ki ülke içinde birbiri ile mücadele eden guruplar birbirini güya “cihat” aşkıyla öldürmekte veya “şehit” olmaktadır.

Peki o halde ülkeyi yöneten diktatörlere karşı silah kullanılmazsa bu diktatörler nasıl değiştirilecektir? İşte bu sorunun cevabı İslâm Dünyasının kendini geliştirmede seçeceği yolun anlaşılması bakımından son derece önem kazanmaktadır. Bu hususta iki örnek oldukça açıklayıcıdır. Birincisi Türkiye, ikincisi Mısır örneğidir. Türkiye Hârici düşmana karşı Millî Mücadele ile cihat etmiş, devletin bağımsızlığını sağladıktan sonra yönetimi ele geçiren diktatörlere karşı dahilde güç kullanmadan, sabırla tabandan tavana doğru bir şuurlanma ve tedrici bir tekâmülü tercih etmiş ve bugün bunun meyvelerini toplamaktadır. Mısır’da ise ülkeyi yöneten diktatörlere karşı sabırsız, sosyal gerçekliği dikkate almayan, dahilde güç kullanarak tavandan tabana, siyaseti ele geçirerek bir değişimi sağlayacağına inanan İhvan-ı Müslimin gibi örgütler hem başarısız olmuşlar hem de diktatörlerin ekmeğine yağ sürerek ömürlerini uzatmışlardır.

2.1.3. Mezhep ve Etnik Kimlikler Üzerinden Çatışma Çıkarılması

Bir ülkede kargaşa çıkarmak ve bu yolla o ülkeyi parçalamak isteyen güçlerin önce başvurdukları silah, toplum yapısındaki farklılıkları birbiri aleyhine kullanmadır. Özellikle bünyesinde dini müsamaha sebebiyle gayrı Müslim unsurları barındıran İslâm devletlerinde ilk önce gayrı Müslimler kullanılmış, onların himayesi adına müdahalelerde bulunulmuş, en nihayet gayrı Müslimlere ayrı birer devlet verilerek ülke parçalanmıştır.

Bunun en iyi bilinen örneği Devlet-i Âliye-yi Osmaniye¹¹'dir. Bu elverişli araç daha sonra ırk ve mezhep hassasiyeti kaşınarak Müslüman halklar arasına nefret verilmiş ve onlar birbirine düşürülerek ülke parçalanmıştır. Bu ayırtırmadan hep Müslümanlar zararlı çıkarken, kazananlar daima tefrikayı eken yabancı güçler olmuştur.

İran ve Suudi Arabistan, İslâm dünyasının biri ifrat diğeri tefrit iki uç yaklaşımını üreten ve besleyen devletlerdir. İkisi de petrol gelirleri ve devlet gücü ile kendi ekollerini, akımlarını finanse ediyor, destekliyor ve yayıyorlar (Yönem, 2013: 217).

2.1.4. Gelir Adaletsizliği ve Yoksulluk

Toplumların sosyal barışı, zengin ve fakirler arasında birbirini tamamlayan ilişkilerin mevcudiyeti ile mümkün olabilir. Bu da ancak sosyal tabakalar arasında gelir adaletinin kabul edilebilir seviyede tutulması, zengin ve fakirler arasında derin uçurumların olmaması ile mümkündür. Aksi halde bir ülkenin imkânları kullanılarak aşırı zenginleşen ve o ülke halkına bu servetten payını vermeyen yapılarda zenginlerden fakirlere tahkir, zulüm; fakirlerden de zenginlere öfke, kin, haset ve müesses nizama karşı ihtilal sedaları yükselmesi muhtemeldir.

Tevbe Suresi 60. Âyette İslâm'ın zekât ile koyduğu "altın kural" gelir dağılımında orta sınıfı tahkim eden servetin kırkta birinin isteğe bağlı olmadan, bir farz, bir vecibe ve bir mecburiyet olarak aralarında, fakir, miskin, kimsesiz, dul, yetim gibi dezavantajlı gurupların ağırlıklı olarak bulunduğu sekiz sınıfa dağıtılmasıdır. Eğer ihmal olunursa o toplumun huzur içinde yaşaması zora girecek ve sosyal yapı bir yerden patlayacaktır.

Dünyada fert başına düşen milli gelirin en fazla olduğu ülkeler içinde yer alan özellikle petrol ve gaz gibi enerji kaynakları sebebiyle zengin olan başta Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri Müslüman olduğu gibi, dünyanın en fakir ülkelerinden birçoğunun da halkı Müslümandır.

---

¹¹ Günümüzde de İslâm ülkelerini parçalama politikası aynı şekilde sürdürülmektedir. Libya, Irak, Somali ve Suriye'de bölme ve parçalama süreci devam etmekte olup ABD liderliğindeki Batı ittifakı daha önce Endonezya ve Sudan'da yaptıkları sun'i devlet kurma politikalarını buralarda da yapma gayreti içerisindedirler. Batılı ülkeler Sudan'ı parçalayarak petrol yataklarının bulunduğu bölgede Güney Sudan adıyla yeni bir devlet kurmuşlardır. 9 Temmuz 2011 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Güney Sudan Birleşmiş Milletlerin 193. üyesi olmuştur. Bkz, http://www.mfa.gov.tr/guney-sudan_in-siyasi-gorunumu.tr.mfa. Keza Endonezya'ya bağlı Timor Adası yine Batılı devletlerin kışkırtması sonucu ikiye bölünerek doğal gaz ve petrol açısından zengin kaynaklara sahip olan bölge Doğu Timor adıyla devletleştirilmiş ve 27.09.2002 tarihinde BM'ye üye yapılmıştır. Bkz, <https://www.diplomasi.net/birlesmis-milletler-uyesi-devletler/>.

2.2. Dini Menşeli Radikal Örgütleri Ortaya Çıkaran Hâricî Sebepler

İslâm dünyasının 20. Asrın başlarında Türkiye gibi birkaç istisna dışında neredeyse tamamen sömürgeleştirilmesi, ezilmesi ve sindirilmesi Müslümanlarda oldukça ciddi bir öfkeye yol açmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Harbi'nden mağlup olarak çıkması sonucu çekildiği topraklarda başlayan sömürgeleştirme hareketleri ve 1917 yılında yayınlanan Balfour Deklarasyonu ile başlayan ve 80 ülkeden 5 milyona yakın Yahudi'nin Filistin'e göçü ile devam eden bu süreç (Kodaman ve Saraç, 2006: 177), bu öfkeyi daha ileri noktalara taşıyacak ve reaksiyoner örgütleri ortaya çıkaracaktır.

Nitekim bu sömürü ve işgal döneminde Senusi Hareketi'nden Filistin Kurtuluş Teşkilatı'na, İhvan'ı Müslimin'den, Cemaat-i İslâmiye'ye kadar geniş bir mukavemet yapısı ortaya çıkmıştır. Batı politikalarına tepki olarak ortaya çıkan İhvanı Müslim'in, Filistin Kurtuluş Teşkilatı ve Taliban gibi hareketlerde temel saik vatanını koruma duygusudur. Ancak bu hareketler meşru ve itikadî yönden de doğru olmakla birlikte izledikleri metotlar sebebiyle başarılı olamamışlardır. Orta Doğu'da Batı karşıtı örgütlü hareketlerin 19. yüzyılda Mısır'da başladığı kabul edilmektedir. Mısır'da İngiliz emperyalizmine ve sömürge düzenine karşı olan Hasan El-Benna, Seyyid Kutub gibi dini kimliği görünür olan liderlerin öncülüğünde başlatılan direniş hareketleri amaçlarını gerçekleştirmede zora girince zamanla bünyesinden radikal hareketler de çıkmaya başlamıştır (Bozan, 2016: 11).

SSCB'nin dağılması ve soğuk savaş döneminin sona ermesi ile ABD liderliğindeki Batı bloku rakipsiz kalmış, özellikle ABD'nin kendi ideallerine göre dünyaya yeni bir düzen verme girişimi, dünya enerji kaynaklarının yaklaşık üçte ikisini elinde tutan İslâm ülkelerini yeni bir tehditle baş başa bırakmıştır.

2.2.1. İslâm'ı Tehdit ve Tehlike Olarak Gösteren Algı Operasyonları

Soğuk savaş döneminin sona ermesi, Sovyet tehdidine karşı kurulan NATO gibi savunma paktlarının varlığını tartışmaya açmıştır. Kuzey Atlantik Bölgesi'nin Avrupalı üyeleri ve özellikle Almanya ve Fransa'da NATO'nun işlevsiz kaldığı yorumlarının yüksek sesle söylenmesi üzerine birdenbire tehdidin ortadan kalkmadığı, fakat yer değiştirdiği iddiasını gündeme getirmiştir. İddianın özü; Sovyetlerin askeri tehdidi ortadan kalkmış fakat "İslâm'ın terör kapasitesi" onun yerini almıştır (Bozan: 2000: 15). NATO'da dillendirilen bu temelsiz hayali iddia, üyelerinden birisinin Müslüman olduğu gerçeğine rağmen yapılmış ve dolaylı olarak Türkiye bir tehdit unsuru olarak gösterilmiştir.

Özellikle 11 Eylül 2001'de New York'taki ikiz kulelere yapılan saldırıdan sonra "Haçlı seferi" kavramından, Müslümanları topyekûn suçlamalara ve terörist ilan etmelere

kadar varan süreç bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Zira bu olay bahane edilerek emperyalist hegemonik güçlerin ihtiyaç duyduğu, Sovyet tehdidi yerine koyacakları düşman bulunmuştu. Bu tehdit İslâm'dı. Bundan sonraki kurgu İslâm'ı terörizmle eşitlemek, Müslümanları da terörist ilan etmektir. Bu iş için medya ve akademik kanallar iş birliği ile çalıştılar. Akademisyenler kurguyu “bilimsel” temellere oturturken medyada onu algı operasyonları ile pekiştirmeye çalışmıştır. Mesela herhangi bir yerde terörle ilgili bir haber yapılacak olsa hegemon güçlerin propaganda aracı olan medya o hâdiseyi mutlaka namaz kılan, sarıklı veya sakallı insan görüntüleri veya ezan ve tekbir sesleri ile birlikte vermesi Müslümanları tehdit unsuru olarak kabul ettirme politikalarının bir sonucudur (Özerkmen, 2004: 257).

İslâm'ı terörle özdeşleştirme iddiası daha sonra “Medeniyetler Çatışması” tezi (Huntington, 2015) ile akademik dünyaya taşınmış ve eş zamanlı olarak küresel güç araçları olan medya aracılığı ile neredeyse Müslümanlar terör kapasitesi olan ve fırsat buldukça terör yapabilen kişiler ilân edilerek müthiş bir İslâmofobi akımı başlatılmıştır¹².

Mahiyeti henüz bugün bile açıkça ortaya konulamamış olan 11 Eylül saldırılarının doğurduğu elverişli ortam sonrasında Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) gündeme gelmiş, terörizmle savaş ve radikal hareketlerin sınırlandırılması için eylem safhasına geçilmiştir. ABD Başkanı Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice tarafından BOP, “Fas'tan Çin'e kadar 22 ülkenin siyasi ve ekonomik coğrafyasının değiştirilmesi hedefi” olarak tarif edilmiştir. Bush yönetimi, uluslararası terörizmi desteklediğini iddia ettiği rejimleri değiştirmek için harekete geçmiş ve önce Afganistan'ı, ardından da Irak'ı işgal etmiştir. George W. Bush, bu politikalarını uygulamada askeri gücüne ilave olarak “Ortadoğu'da demokrasinin ve insan haklarının gelişimini, iktisadi kalkınmayı destekleme gibi iddialarla Amerika'nın yumuşak gücünü de kullanmıştır. ABD'nin BOP'u nasıl bir yumuşak güç olarak kullanacağı sonraki icraatlarında ortaya çıkacaktır.

İlerleyen zaman içinde BOP'ta bazı düzenlemelere gidilmiş ve 2004 yılında yapılan G8 Zirvesinde, Kuzey Afrika, Kafkasya ile Orta Asya ülkelerini de içine alacak şekilde Genişletilmiş Ortadoğu Projesi (GOP) haline dönüştürülerek İslâm coğrafyasında sivil toplum hareketlerinden kuvvet kullanımına kadar varan çeşitli yöntemlerle, Batıyla uyumlu rejimlerin tesis edilmesi hedefine yönelinmiştir. Amerikan yönetimi, bu projenin uluslararası

---

¹² Bkz, Bozan, M. (2017). Küresel Gücün Tahkiminde Düşmanca Bir Tavrı: İslamofobi, s.101-115. Bartın Üniversitesi Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu (01-02 Aralık 2016) Bildiriler Kitabı, Editörler A. Topper Kaygın ve C. Aydın. Bartın Üniversitesi Yayınları, No 29.

topluluğun önde gelen devletleri ve bölgede diğer devletler tarafından desteklenmesi için özel bir gayret göstermiştir (Bozan, 2012; 701).

2.2.2. ABD Liderliğindeki Batı'nın Hegemonik Politikaları

Günümüzün en büyük egemen gücü ABD ve güdümündeki Batı, kendi hâkimiyetini devam ettirebilmek için dünyanın her yerinde yayılmacı politikalar takip etmektedir. Özellikle ABD'nin dünya genelinde uyguladığı yayılmacı siyasetin sebepleri incelendiğinde iki husus öne çıkmaktadır. Birincisi ABD'nin enerji kaynaklarını kontrol etme arzusu, ikincisi ise ABD'nin ihtiyaç fazlası ürünlerini satmak için pazarın genişletilmesi, yeni pazarlar bulunması, hatta bunun sağlanması adına gerekirse saldırgan bir dış politika izlenmesidir. ABD'yi bu yayılmacı politikaya yönelten saiklerin başında ülkedeki aydın ve akademisyenler arasındaki sosyal Darwinizm ve ırkçılık düşüncelerinin yaygınlaşmasının geldiği ifade edilebilir (Bozan, 2016: 7).

ABD'nin hegemonik siyaseti şüphesiz öncelikle İslâm dünyasına yöneliktir. Bu amaçla plânlanan BOP'un asıl hedefi Ortadoğu bölgesindeki tüm petrol kaynaklarına hâkim olma isteğidir. Zira dünya petrol rezervinin %70'i ve doğalgaz rezervinin yarısı BOP olarak tanımlanan İslâm coğrafyasında bulunmaktadır (BP, 2011). Bu yaklaşım, 21. yüzyılda küresel mücadelenin ana çerçevesini açıklayan bir teori haline gelmiştir. Bu teori çerçevesinde ABD Ortadoğu'da ve Avrasya'da yoğun olarak bulunan petrol ve doğal gaz rezervleri üzerinde kontrol sağlamaya çalışmaktadır (Ural, 2009: 137-138).

Bunların yanısıra ABD'nin İsrail'in sınırlarını genişletmesine mâni olacak herhangi güçlü bir yapının bölgede oluşumunu engellemek istemesini de unutmamak gerekir (Taşkesen, 2011: 268).

2.2.3. İslâm Ülkelerinin İşgali ve Savaş Durumu

İslâm ülkelerinin mevcut kırılma durumunu kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak gören küresel güçler kontrollü kaos çıkararak Müslümanların dünya siyasetinde etkili bir güce dönüşmesini engellemeye çalışmaktadır. Sürekli iç harp, terör ve kargaşanın bitip düşürdüğü İslâm ülkeleri hem dış müdahaleye açık hem de kaynaklarının kontrolünden aciz bir şekilde operasyon alanlarına dönüştürülmüş durumdadır.

ABD kontrollü kaos plânını uygulamaya koymuş, ilk saldırısını da 11 Eylül saldırılarından sorumlu tuttuğu Bin Ladin'i koruduğu gerekçesiyle Afganistan'a yapmıştır. ABD burada geliştirdiği silahları denemekten çekinmemiş, vakum ve misket bombaları ile çok sayıda masum sivil hayatını kaybetmiştir (Bozan, 2016: 8).

Daha sonra “nükleer silah bulundurduğu” iddiası ile Irak’a saldırarak son yüzyılın en büyük insanlık dramlarından birisine yol açmıştır. “Arap Baharı” olarak bilinen hareket sonrası yaşanan felaketler ise halen devam etmektedir. Tüm bu operasyonlar, İslâm ülkelerinin kaynaklarını sömürmek, açık pazar olarak kullanmak ve ileride bir güce dönüşmelerini engellemek için yapılmaktadır.

Müslüman ülkelerin siyasi anlamda bir birliktelik oluşturamamaları ve bir güç haline gelememeleri, İslâm coğrafyasını müdahalelere ve özellikle de sömürülmeye açık bir hale getirmiştir. Bu coğrafyada yaşayan ve özellikle de maddi açıdan çeşitli sıkıntılar çeken bir kısım insanların emperyalist olarak gördükleri ülkelere ve onlarla çıkar ilişkisinde olduklarına inandıkları kişi veya gruplara karşı isyan duyguları kabarmıştır. Ana hatlarıyla tasvir etmeye çalıştığımız bu tablodan şiddetin türemesi eşyanın tabiatı icabıdır. Aynı şekilde Müslümanların yoğun olarak yaşadığı coğrafyanın uluslararası sömürüye açık olması ve bu bölgelerde yaşayanların alenen şiddete maruz kalmaları da şiddete başvurmanın zeminini oluşturmuştur. O halde İslâm coğrafyasında hayatta kalma çabalarında kendilerine şiddetten başka yol bırakılmadığı için bazı Müslümanların şiddete başvurduklarını söylemek hiç de yanlış olmaz. Böylece bir bakıma şiddet, şiddeti doğurmuştur. Sözgelimi Sovyetler Afganistan’ı, İsrail Filistin topraklarını ve ABD de Afganistan ve Irak’ı tamamen zulüm ve haksızlığa dayalı bir şekilde işgal etmeseydi; çocuk, kadın, yaşlı ayırımı yapılmadan binlerce masum insanın kanına girilmeseydi, belki de bu bölgelerde hiç şiddet olmayacaktı. Bu bölgelerde yaşayan Müslümanlar kimliklerini, vatanını, ırz ve namuslarını korumak için bir bakıma mecburi olarak şiddetin içerisine itilmiş olmaları gözden ırak tutulmamalıdır (Kubat, 2007: 200).

3. GÜNÜMÜZDE DİNİ MENŞELİ RADİKAL ÖRGÜTLER

Buraya kadar dini referans alan radikal örgütlerin ortaya çıkmasındaki saiklerden dini anlama ve yorumlama biçimleri ile sair tarihi ve siyasi sebepler üzerinde duruldu. Bu bölümde ise günümüzdeki radikal örgütlerin fikir yapıları, amaç ve eylemleri üzerinde durulacaktır. Ancak bu kapsamda değerlendirilebilecek örgütlerden sadece amaçlarına ulaşmak için şiddeti, tedhiş ve terör hareketlerini kullanan ve bunu yaparken de İslâm'ı referans aldığını iddia eden Şia dışındaki el Kaide, el Nusra (Fetih el Şam), el-Şebâb ve Boko Haram gibi yapılar üzerinde durulacaktır.

3.1. el-Kaide¹³

el-Kaide son dönemde ortaya çıkan radikal hareketler için rol modeli özelliği taşıdığından dolayı özel bir ehemmiyeti haizdir. Mücadele edilmesi en zor örgütlerden birisi olmakla birlikte, meşruiyet ve motivasyon kaynağı olarak 'cihat' kavramını etkili olarak kullanan örgütlerden birisidir. Geleneksel İslâm çizgisinden farklı olarak el Kaide'nin beslenmiş olduğu ideoloji, Selefi-Vehhabi akımdan derinden etkilenmiş, hatta bu görüşün günümüz hayatında modern bir uygulaması olarak karşımızda durmaktadır. İslâm'ın daha dar ve katı şeklinde uygulanması olarak değerlendirilen bu görüş içerisinde, şiddet zaman içerisinde meşrulaşarak, ulaşılması hedeflenen noktalar için en büyük araç olmaktadır.

el-Kaide, bir yönüyle radikal grupların toplanma noktası ya da Cemaati İslâmiye, Özbekistan İslâmi Hareketi ve Hareket-ül Mücahidin gibi uluslararası faaliyet gösteren radikal örgütlerin içinde yer aldığı bir yapıda olup dünya genelinde hücre yapılanmasına sahiptir. Zira bu hareket İhvan-ı Müslimin gibi bölgesel değil küresel ölçekte iddia sahibidir. İhvan, Arap ülkelerindeki otoriter ve batı tipi devlet yapılarını hedef alırken, el-Kaide Batı hegemonyasıyla mücadeleyi öne çıkararak ölçeği genişletmektedir.

Soğuk savaş döneminin sonunu getirecek olan Sovyetlerin Afganistan'ı işgali (1979-1988) aynı zamanda el-Kaide gibi bir örgütün de ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

---

¹³ Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sonrası Eyman el Zevahiri ve Usame bin Ladin tarafından kurulmuştur (1988). ABD tarafından desteklenen örgüt, SSCB'nin Afganistan'ı terketmesinden sonra ABD'nin politikalarına karşı gelmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, NATO, Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlar ile birçok ülke tarafından terör örgütü olarak tanımlanan örgütün 11 Eylül 2001 yılında NewYork'taki ikiz kule saldırılarını üstlenmesinden sonra dünya çapında bir şöhrete kavuşmuş ve bunun üzerine ABD Afganistan'ı ve ardından da Irak'ı işgal etmiştir. Örgüt Usame bin Ladin'in 2011'de öldürülmesi ile zayıflamış ve etkisini kaybetmiştir. Bkz, Gürler R.T. ve Özdemir, Ö.B. (2014). El Kaide'den post Kaide'ye Dönüşüm: İŞİD, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, s. 113-155.

İhvan-ı Müslimin'in Mısır ve Filistin başta olmak üzere Arap coğrafyasındaki Batı hegemonyasına karşı mücadelesi ve oluşturduğu fikirler, Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ile uygulama için münbit bir zemin oluşturmuş, Arap mücahitlerin Afganistan'ı komünist işgalden kurtarmak amacıyla silahlanıp Usame bin Ladin¹⁴ (1957-2011) ve Abdullah Azzam¹⁵ (1941-1989) gibi Arap liderler öncülüğünde mücadele etmesiyle el Kaide'nin temelleri atılmıştır.

Usame bin Ladin üzerinde özellikle İhvan-ı Müslimin'in lideri Abdullah Azzam'ın önemli bir rolü olduğu söyleniyor. Ladin, Azzam'ın uluslararası insan toplama ağı olan Mekteb el-Hidamat'ı kurmasında yardımcı olmuş. Ladin'in psikolojik gelişiminde ve lidere dönüşmesinde Afganistan'daki mücadelesinin çok önemli olduğu belirtilmektedir. 1986'da kendi kamplarını kuran Bin Ladin serveti, cömertliği, sade yaşantısı, karizması, savaştaki cesareti nedeniyle efsaneleşmiştir. 1988 yılında Abdullah Azam'la fikir ayrılığı sonrasında Mısır İslâmi Cihat örgütünün kurucusu olan Eyman el-Zevahiri¹⁶ (d. 1951) ile birlikte el-Kaide'yi kurmuştur. el-Kaidenin nihai amacının bütün Müslümanları birleştirerek Hilafet altında bir İslâm Devleti kurmak olduğu ifade edilmektedir.

Usame Bin Ladin tarafından 1989 yılında Afganistan'daki savaşçıları bir araya getirmek ve onlara liderlik yapmak amacıyla kurulan birlikler, El-Kaide isimli bir kampta

---

¹⁴ Usâme bin Ladin, 1957'de Suudi Arabistan'ın Riyad şehrinde doğdu. 1979'da Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal edince bin Ladin Afgan direnişine katıldı. Afganistan'da CIA'nın Cyclone Operasyon Programı kapsamında ABD'den yardım aldı. Sovyetler 1989'da ülkeden çekildikten sonra Usame bir kahraman olarak Suudi Arabistan'a geri döndü. Birleşik Devletler bin Ladin ve mücahitlerinden "Özgürlük Savaşçıları" olarak bahsetti. Bin Ladin Suudi yönetiminin Körfez savaşında ABD'yi desteklemesine karşı çıktı. Batılı güçlere karşı küresel direniş gerçekleştiren el-Kaide ağını kurdu. Usame bin Ladin 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırıların plânlayıcısı olmakla itham edildi. 2 Mayıs 2011'de ABD Başkanı Barack Obama, bin Ladin'in Pakistan'ın Abbatâbad şehrinde özel bir suikast timi tarafından öldürüldüğünü açıkladı.

<http://www.biography.com/people/osama-bin-laden-37172>.

¹⁵ Abdullah Yusuf Azzam, 1941'de Filistin'in Jenin kentinin birkaç kilometre kuzeybatısında, Seyletul Harisiye köyünde doğmuş. İlk ve orta eğitimini aynı yerde almış. Şeyh Azzam üniversiteden mezun olduktan sonra Güney Ürdün'de öğretmen olarak çalışmış. Daha sonra Şam Üniversitesi'ne girmiş. İsrail'in 1967'deki Altı Gün Savaşları ile Batı Şeria'yı işgali üzerine Ürdün'e geçmiş ve orada İhvan-ı Müsimin'e katılmış. Orada Seyyid Kutup'un öğretilerini benimsemiş. Azzam 1970'lerde Suudi Arabistan'a taşınmış ve 1979 yılına kadar Cidde'de Kral Abdul Aziz Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmış. Talebeleri arasında Usame bin Ladin de varmış. 1979 yılında Azzam, Sovyetlerin Afganistan'ı istila etmesine direnmek ve Afganistan'da mücahit yetiştirmek üzere Pakistan'a geçmiş. Usame bin Ladin'i de Afganistan'a gelmeye ve cihada yardım etmeye ikna etmiş. Birlikte Ruslara karşı mücadele etmişler. Azzam Kasım 1989'da Peşaver'deki bir bombalı saldırı sonucu ölmüş. http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Abdullah_Yusuf_Azzam.

¹⁶ Eymen el-Zevahiri, Mısırlı bir ilahiyatçı, genel cerrahi uzmanı, tıp doktorudur. Daha önceden Mısır İslâmi Cihadı'nın emiri olan Zevahiri, Kahire'de tıp okudu. Mısır ordusunda cerrah olarak görev aldı. Bundan sonra Kahire'deki bir hastanede çalıştı. Zevahiri 1980 yılında Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi'ne yardım etmek amacıyla Pakistan'a gitti. Orada Usame bin Ladin'e birlikte El Kaide'yi kurdu. Arapça, İngilizce ve Fransızca bilen Zevahiri, bin Ladin'in öldürülmesinden sonra El Kaide'nin başına geçti.

toplandığı için kampın adı örgütün de adı olmuştur. (Acar, 2011: 18) El-Kaide kelimesi Arapça kamp ya da ev gibi merkez alınan bir mekân veya bir üs anlamına geldiği gibi bir sütunu destekleyen taban, kural, akide, formül, yöntem veya örnek anlamlarına da gelmektedir. Bunların yanı sıra “operasyon üssü”, “kuruluş” mânasında da kullanılmaktadır. Örgüt ismiyle ilgili bir diğer veri ise Amerikan güvenlik kurumlarının, FBI’ın bombalamalarla ilgili soruşturmasında geleneksel yapıdaki örgüt tanımlaması için “el-Kaide” ismini kullanmış olmasıdır (Yılman, 2014).

1989 da Abdullah Azzam’ın bombalı bir suikast sonucu öldürülmesi (Acar, 2011: 18) neticesinde, Mekteb el-Hidamat’ın bütün elemanları ve mal varlığı da el Kaide’ye geçmiştir. Diğer taraftan Usame Bin Ladin ve el-Kaide isimleri birbirleriyle özdeş hâle gelmiş olsalar bile, örgüt sadece Usame Bin Ladin tarafından tek başına yönetilmemektedir. Usame Bin Ladin en üst düzeyde Dr. Eyman El-Zevahiri ve Muhammed Atef isimli iki danışman ve yardımcıya sahiptir. Bu iki kişiden El-Zevahiri, El-Kaide'nin dini lideri ve Ladin'in varisi olarak görülmektedir (Katman, 2011).

Rusların mağlup edilmesinden sonra Taliban’ın izin vermesiyle pek çok Arap savaşçı Afgan topraklarında kalmaya devam etmiştir. 1996-2001 arasında Taliban hükümeti döneminde Usâme bin Ladin, Afganistan’da varlığını devam ettirmiş ve el Kaide’yi buradan yönetmiştir. Bu esnada kendi ülkelerindeki rejimlerle problem yaşayan Selefi Arap gençler, mücahit olabilmek için Abdullah Azzam’ın “hicret doktrini” adını verdiği görüşe uyararak Afganistan’a gelmeye başlamıştır (Erkin, 2016: 1).

1989 yılında Sovyetler Birliğinin Afganistan’dan ayrılmasıyla, Ladin ABD’nin Suudi Arabistan topraklarında üs kurmasını müteakip düşmanlığı ABD’ye yöneltmiştir. Bin Ladin, dünya üzerindeki hâkimiyetinin sona ermesini istediği ABD ve liderliğindeki Batı dünyasıyla savaşabilmenin yolunun İslâm dünyasını da etki altında bırakan küreselleşmeden geçtiğini düşünmekteydi (Köstem, 2010: 184). el-Kaide’nin stratejisi de bu çerçevede şekillendi. Bunun için de Afganistan’da merkezi bir konuma sahip olan el-Kaide’nin “ümme cihat çerçevesinde seferber etmesi” ve İslâm dünyasının her tarafındaki silahlı grupların liderliğini üstlenmesi ya da bir başka deyişle ele geçirmesi gerekiyordu. Böylece “Küresel Cihat” mücadelesi Endonezya’dan Bosna’ya, Çeçenistan’dan Mısır’a kadar uzanan geniş bir alana yayılmış olacak, bin Ladin de bunun komutanlığını üstlenecekti. el-Kaide bu strateji çerçevesinde aslında aynı hedefleri taşımayan silahlı örgütleri bir ağ içerisinde topladı (Köstem, 2010: 184).

Üsâme bin Ladin'in ABD güçlerince öldürülmesi el-Kaide'yi ciddi ölçüde zaafa uğratmıştır. Bugün bu örgütün başında el-Zevahiri bulunmaktadır. Lâkin el-Kaide'nin bin Ladin liderliğindeki gücü artık bulunmamaktadır. Özellikle IŞİD'in el Kaide'den ayrılması ve daha sonra el-Nusra'nın da aynı yolu takip etmesiyle el-Kaide gücü ile beraber nüfuzunu da kaybetmeye başlamıştır.

el-Kaide kendinden ayrılarak bağımsız hatta rakip yapılara dönüşen IŞİD ile metot konusunda anlaşmazlığa düşmüştür. Bunun iki sebebi bulunmaktadır. Birincisi el-Kaide'nin içine girdiği mali zorluklar sebebiyle bağlı kuruluşlara kişi veya para gönderememesi ve onlarla iletişim kurmakta zorlanması, ikincisi ise metot konusundaki görüş ayrılıklarıdır. el-Kaide çekirdeği, Taliban'ın başarılı olacağı ve bu başarıyı "geri kazandırabileceği" konusunda umut sebebiyle bölgeyi terk etmek istememektedir. Ancak Afganistan'da yaklaşık 2.000-3.500 civarında savaşçısı bulunan IŞİD ekonomik gücü sebebiyle Afganistan'daki artan mülteci nüfusundan da faydalanarak savaşçı almayı sürdürmektedir. el-Kaide gerilerken IŞİD öne çıkmaktadır (UN Security Council, 2017: 17-18).

Diğer yandan El Kaide'nin Bağdadî liderliğindeki IŞİD'e eleştirisi, tekfir metodunu aşırı kullanmaları ve Şiîlere karşı kullandıkları şiddet ve saldırı yöntemi üzerine olmuştur. Burada iki örgütün doktrin açısından da farklı düşükleri gözlenmektedir. el-Kaide "uzak düşman" teorisini savunurken IŞİD ise "yakın düşman" teorisini ön plâna almaktadır. el-Kaide'ye göre "uzak düşman" ABD'dir ve eğer ABD'nin gücü zayıflar ve Ortadoğu'daki Müslüman devletlerin başındaki rejimlere olan desteği kesilirse, bu devletler mücahitlerin eline geçebilir. IŞİD'in benimsediği "yakın düşman" teorisine göre ise hedef ABD değil, doğrudan mevcut rejimler olmalıdır. Dolayısıyla IŞİD, mücadeleye "uzak düşman" yerine Müslüman ülkeleri yöneten "mürted rejimler" ve hanedanlardan başlanması gerektiğine inanmaktadır. Bahse konu uzak düşman ve yakın düşman konseptleri ele alındığında, cihat hareketlerinde "küresel" ve "yerel" ayrımı da şekillenmiş olmaktadır: el-Kaide küresel bir cihat hareketi, IŞİD ise isminden de anlaşılacağı üzere yerel/bölgesel bir cihat hareketi olarak öne çıkmaktadır (Erkin, 2016: 3-4).

3.2. Nusra Örgütü

2010 yılının sonunda Tunus'ta başlayan Arap uyanışı veya "Arap Baharı" bölgedeki dengelerin değişmesine yol açmıştır. Arap halklarının demokrasi talepleri yönetimleri sarsarken bunun kendi aleyhlerine olacağını düşünen ABD ve onun müttefikleri diktatörlükleri yönetimde kalmaları için harekete geçmişler, buna karşı mücadele etmek ve Suriye'deki iç savaşa hazırlık amacıyla da bazı mukavemet grupları ortaya çıkmaya

başlamıştır. İşte bunlardan biri de Irak el-Kaidesi ile bağlantılı Ebu Muhammed el-Culani'nin kurduğu el-Nusra Cephesi'dir.¹⁷

Irak el-Kaide'sinin eski liderlerinden Ebu Musab el Zerkavi 2003'te Amerika'nın Irak'ı işgalini müteakip Suriye'yi ABD'ye karşı savaştan yabancı militanların organizasyonunda bir kamp ve Irak'a geçiş noktası olarak yapılandırmak istemiş, hatta bu hususta Suriye hükümeti de destek sağlamıştır. Suriyeli müftü Şeyh Ahmet Kaftari, ABD işgaline karşı tüm Müslümanlara cihad çağırısı yapmıştır. Afganistan'da tecrübe kazanan el-Kaide'ye bağlı cihatçı gruplar Suriye rejimi tarafından 2005-2008 yılları arasında maruz kaldığı uluslararası izolasyona karşı bir müddet kullanılmış, daha sonra Suriye rejimi el-Kaide ile yollarını ayırmıştır. el-Kaide'nin Irak İslâm Devleti çatısı altında toplanan militanlar 2011'de Suriye'de demokrasi taleplerinin başlamasının ardından, Ebu Muhammed el Culanî'nin¹⁸ liderliğinde Suriye'ye geçerek el-Nusra Cephesi adlı örgütünü kurmuşlardır. Bu örgüt, varlığını 24 Ocak 2012'de resmen ilan etmiş ve rejime karşı verilen mücadelede önemli bir aktör haline gelmiştir (Terkan vd. 2015: 42-43).

Ebu Bekir el-Bağdadi, el-Nusra Cephesi ile Irak İslâm Devleti'nin müttefik olduğunu açıklamış fakat bu açıklamadan kısa bir süre sonra (2013), el-Nusra'nın lideri Culani Nusra Cephesinin IŞİD'in Suriye kolu olduğunu reddederek her iki örgütün tek bir isim altında toplanması gerektiği düşüncesi ile kendilerinin el-Kaide lideri Zevahirî'ye bağlı olduklarını duyurmuştur. Bu gelişme, Nusra Cephesi ve IŞİD arasındaki gerilimin zirveye çıkmasında bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. 2014 Şubat ayında ise el-Kaide yaptığı açıklamada IŞİD'i tanımadığını ve Suriye'yi terk etmesi gerektiğini belirtmiştir. Kendisinin Suriye topraklarındaki temsilcisinin el-Nusra Cephesi olduğunu ilan etmiş ve bu açıklamadan sonra iki örgüt arasında şiddetli çatışmalar başlamıştır (Şenol vd. 2016: 279; Cengil ve Aydın 2014: 53).

---

¹⁷ El Kaide'nin Suriye kolu el-Nusra Cephesi lideri Ebu Muhammed el Culanî'nin Suriyeli muhaliflerin yayınlarını yapan Orient News'e 28.07.2016 tarihinde gönderdiği bir basın açıklaması şeklindeki video kaydında, el Kaide'nin Suriye kolu olan el-Nusra Cephesi'nin feshedilerek yerine ülke dışında herhangi bir gruba bağlı olmayacak Şam Fetih Cephesi (Cebhetu Feth'uş Şam-ŞFT)'ni kurduğunu duyurulmuştur.

¹⁸ Ebu Muhammed el Culanî; Gerçek adı Ahmed Hüseyin el-Şara'dır. Hakkında kesin bilgiler olmamakla birlikte 1983 yılında Deraa'da doğduğu, ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra Suriye'de Şam üniversitesinde tıp eğitimi aldığı fakat eğitiminin 3. yılında Irak El Kaide'sine katılmak üzere üniversiteyi terk ettiği yönündedir. el Kaide'nin Irak kolu olan Irak İslâm Devleti, Esad rejimine karşı savaşılmaya başlanması için gönderdiği 7 kişilik ekibin liderliğini yapan Ebu Muhammed el Culanî 2011 yılında Suriye'de rejime karşı ilk saldırılarını yapmıştır. 2013 yılında IŞİD ile yollarını ayıran Culanî, 2016 yılında da el Kaide'den bağımsız olduğunu ilan ederek el Nusra'nın feshedildiğini ve yeni isimlerinin Fetih el Şam olduğunu açıklamıştır (<https://www.suriyegundemi.com/2016/07/29/el-nusranin-feshi-ve-sam-fetih-cephesi>).

el-Nusra Cephesi de el-Kaide gibi selefi akideye bağılı olup ameli îmanın bir cüzü olarak görmekte ve bu görüşe muhalefet eden fikirleri, hareketleri, fiilleri de kontrol ettiği mahallerde cezalandırmaktadır. Mesela müskiratın satımı veya içilmesine 40 kırbaç, Nargile veya tütüne 20 kırbaç cezası gibi uygulamalara ilave olarak haremlik-selamlık uygulamasını sosyal hayata teşmil etmek gibi icraatları görülmektedir. Siyasi yönden de el Nusra Cephesi'nin Suriye'de İslâmî bir devlet kurmayı plânladığı bilinmektedir (Terkan vd. 2015: 46-47).

el-Kaide'nin gün geçtikçe itibar kaybetmesine ilave olarak operasyonel gücünü de ciddi mânada yitirmesi el-Nusra'nın yeni bir değerlendirme yapmasını mecburi hale getirmiştir. 28 Temmuz 2016'da örgüt lideri Ebu Muhammed el-Culani, grubun el-Kaide'den ayrıldığını ve Cebhet-i Fetih el-Şam olarak "yeniden markalaştırıldığını" açıklamıştır. Bu ilan öncesinde el-Kaide çekirdeği, görünüşte bu ayrılığa razı olduğu yönünde bir bildiri yayınlamakla birlikte "yeniden markalaşmanın" esasen taktik sebeplere dayalı olduğu değerlendirmesi yapılmakta ve örgütün ideolojik görünümünde temel bir değişiklik olmadığı ifade edilmektedir (UN Security Council, 2017: 11).

Bu gelişme, el-Nusra Cephesinin de küresel cihad örgütü el Kaide'den koparak yerleşmesi olarak değerlendirilebilir. Nusra Cephesi, Şam'ın Fethi Cephesi ismini alarak, bölgedeki Ahrar el Şam, Fetih Ordusu, IŞİD gibi diğer yerel unsurlarla birlikte yerleşme sürecine girmiştir (Erkin, 2016: 5).

Selefi-İslâmcı grupların en büyüklerinden olan Ahrarü'ş-Şam ve benzeri oluşumlar söz konusu terör yükünü üzerlerinden atarak Suriye İslâm Cephesi'ne katılmışlar ve Özgür Suriye Ordusu ile iş birliği halinde yeni bir yapıya bürünmeye başlamışlardır. IŞİD'in radikalliğinin menfi tesirlerinden arınmak için ılımlı tavırlara geçme çabası halkta taban bulma ve genişletme stratejisinin bir parçası olarak görünmektedir. Diğer taraftan bu süreç, Suudi yörüngesindeki apolitik bazı Selefi çevreleri politize etmiş ve bu durum Selefilğin katı ve köşeli fikirlerinde bazı esnemeleri kalıcı şekilde beraberinde getirmiştir. Suudi rejimi ise kolaylıkla irtibat kurabildiği her çeşit Selefi oluşumu kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeyi bir strateji olarak her zaman denemektedir (Büyükkara, 2015: 13).

Türkiye'nin, kendi çıkarları doğrultusunda, Suriye'nin kuzeyinde PYD ile ve farklı bölgelerde Esad rejimi ile mücadele halinde olması dolayısıyla el-Nusra'yı desteklediği, sınır geçişlerini kolaylaştırdığı yönünde iddialar bulunsa da el-Nusra Cephesi 3 Haziran 2014 tarihinde Türkiye tarafından terör örgütleri listesine dâhil edilmiştir. Dolayısıyla el-Nusra Cephesi, Türkiye açısından resmi olarak "terör örgütü" olarak kabul edilmektedir. Örgütün gücü hakkında, BM üyesi devletler arasında yapılan tahminler farklılık

göstermektedir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 19 nolu raporuna göre şu anda el-Nusra muhtelif ülkelerden gelen 5.000 yabancı terörist dâhil 10.000 kişiden oluşan bir militer güce sahiptir. Bunların çoğu eğitilmiş savaşçılardır ancak fiili olarak 800 civarında gücü savaşmaktadır (UN Security Council, 2017: 11).

3.3. el Şebab

el-Şebab'ı tanımak için onun faaliyet sahası olan Somali hakkında kısa bir açıklamaya lüzum vardır. Somali, "Afrika Boynuzu" olarak da bilenen Doğu Afrika'da yaklaşık 10 milyon nüfuslu dünyanın en homojenik ülkelerinden biridir. Somaliler din, dil ve mezhep birliğine sahip olmak gibi ortak özelliklerine rağmen Afrika'da jeo-stratejik konumu sebebiyle müdahalelere açık bir ülke konumundadır. 1916 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan Somali, daha sonra İngilizler ve İtalyanlar tarafından yönetilmiş ve 1960'da bağımsızlığını kazanmıştır (Artokça, 2013: 2). Ancak parlamenter ve demokratik bir ülke kurmayı amaçlayan 1961 anayasası yeterli olmamış, 2006'da komşusu Etiyopya tarafından istila edilmiştir. İşte bu sürecin sonunda el-Şebâb ortaya çıkmıştır. ABD destekli Etiyopya'nın Somali'yi işgali sonrasında Somali halkı nezdinde güç ve sempati kazanmıştır (Alegöz, 2013: 34). Bu vesile ile belirtmek gerekir ki soğuk savaş sonrası dönemde ABD'nin "yeni dünya düzeni" anlayışında asimetrik savaş unsuru olarak kullanılan terör gruplarının nasıl ortaya çıkarıldığını anlamak için bu örnek oldukça ders vericidir.

Somali'de kabileler tarafından sempatiyle karşılanan el-Kaide ile 2012 yılında resmen birleşmesinden sonra İslâm Halifeliğini yeniden kurma düşüncesi yanında ülkedeki yaygın sufi İslâm anlayışı yerine Vehhabiliği benimsemesi kabilelerden aldığı desteği açıklamada müşkilata yol açmaktadır (Artokça, 2013: 8).

Bir el-Kaide üyesi olan el-Şebâb'ın Doğu Afrika'da dirençli ve Somali'deki toprağının ötesinde destek, kolaylaştırma ve potansiyel saldırı ağlarına sahip olduğu ifade edilmektedir. Özellikle el-Kaide'den finansal, lojistik ve ideolojik rehberlik sağlandığı, bu sebeple de IŞİD'le bir zıtlık yaşandığı, ancak IŞİD hücrelerini bastıramadığı belirtilmektedir (UN Security Council, 2017: 16). el-Şebâb ile IŞİD arasındaki rekabet IŞİD'in el-Şebâb savaşçılarını daha yüksek ücret vererek kendi tarafına çekmesinden kaynaklanmaktadır. BM Güvenlik Konseyi 19 nolu raporuna göre alt seviyede evli bir savaşçıya IŞİD aylık 80 dolar verirken el-Şebâb yaklaşık 30 dolarlık sabit bir ücret ödeyebilmektedir. Bu fark dolayısıyla savaşçılar daha çok IŞİD'i tercih etmektedirler (UN Security Council, 2017: 17).

el-Şebâb Genç olmak, delikanlı olmak gençler anlamına gelen Arapça bir kelimedir. (Murtçalı, 1995: 427) Örgüte isim olarak seçilen el-Şebab'ın liderliğini bir dönem Muhtar Abu Zubair¹⁹ olarak da bilinen Ahmed Abdi Godone yapmıştır. Birlik sadece Somalilerden oluşmayıp, bünyesinde diğer cihatçı gruplardan bireyleri de barındırmakta ve BM'nin desteklediği geçiş hükümetine karşı savaşmaktadır.

Tarihi geçmişine bakıldığında el-Şebâb'ın Somali İslâmi Uyanış Hareketi (İUH)'nin Selefi fraksiyonu olan ve 1997 yılında lağvedilen el İttihad el İslâmi'ye dayandığı görülür. el İttihad el İslâmi (EİEİ) ise 1990'ların başında Siad Barre rejiminin yıkılmasından sonra Somali'de zuhur eden iç savaş döneminde ortaya çıkmış bir gruptur. Ortadoğu'da eğitim görmüş Somalilerden oluşan ve belli ölçüde Usame Bin Ladin tarafından finans ve silah desteği alan grubun amacı Somali'de İslâmi bir emirlik kurmaktır. Üyelerinin çoğu Etiyopya ve Somalili destekçileri tarafından püskürtüldükten sonra ülkeyi terk ederek Afganistan'daki savaşa katılmışlardır (Yılmaz, 2014: 35).

2006 yılında el-Şebâb ve İslami Mahkemeler Birliği (İMB) Mogadişu'nun önemli bir kısmında hâkimiyeti ele geçirmeleri üzerine Hıristiyan nüfusu yoğun olan Etiyopya ve Kenya gibi komşu ülkelere sığınması ile ilgili korkular artmaya başlamıştır. Hali hazırda el-Şebâb ülkedeki birçok gruptan daha fazla bir alana hâkim durumdadır. Bu gruplar arasında yeni oluşmakta olan Milli Birlik Hükümeti (MBH), kuzeydeki yarı-özerk Puntland ve yine kuzeyde bulunan sözde Somaliland Cumhuriyeti yer almaktadır. el-Şebâb'ın küresel tehdide dönüşmesi özellikle yumuşak hedef olarak tabir edilen hedeflere yönelmesi, bunlara saldırırken intihar bombacılarını aktif şekilde kullanması ve el-Kaide örgütüne bağlılığını bildirmesi ile alâkalıdır. el-Şebâb hem önemli Somali nüfusunu barındıran Kenya ve Etiyopya tarafından işgal edilen bölgeleri geri almayı bir siyasi hedef olarak ortaya koyarken, hem de Selefi bir ideoloji benimseyerek benzer diğer örgütlerle ittifak yollarını açık tutmaya çalışmaktadır. Örgütün amaçlarından diğeri Selefi-Cihatçılık'tır ki bu kavram aynı zamanda el-Şebâb'ın ideolojisini de oluşturmaktadır (Yılmaz, 2014: 39).

el-Şebâb'ın tipik eleman profiline bakıldığında, örgüt elemanlarının büyük bir çoğunluğunun eğitim seviyesi düşük, yirmili yaşlarda ve Somali'nin şiddetli rekabet ortamında yetişmiş gençlerden oluştuğu söylenmektedir. İslâmi Mahkemeler Birliği'ne bağlı eski dâvâ arkadaşlarından farklı olarak el-Şebâb üyeleri çok sert, esnek olmayan bir İslâm

---

¹⁹ Muhtar Abu Zubair; Asıl adı Ahmed Abdi Godone'dir. Üniversite eğitimini Pakistan'da aldı. Uzun bir süre Afganistan'da el-Kaide tarafından eğitildikten sonra ülkesi Somali'ye döndü. Burada el-Şebab'a katılarak kısa zamanda örgüt liderliğine kadar yükseldi. Godane Eylül 2014'te ABD tarafından düzenlenen bir hava saldırısında öldürüldü.

yorumunu benimsemekte ve bu çerçevede İslâm'a dayalı bir Somali'nin kurulabilmesi için en tehlikeli eylemleri bile gözlerini kırpmadan gerçekleştirebilmektedirler. el-Şebâb elemanları Geçici Federal Hükümet ve Etiyopya güçlerine saldırırken yüzlerini kapatmak için kullandıkları kırmızı atkı nedeniyle halk arasında genellikle “maskeli adamlar” olarak çağrılmaktadırlar. Bu durum grubun gizli yapısı ile de uyum göstermektedir. Öyle ki birkaç kişi dışında örgüt liderlerinin yüzleri ne medya ne de istihbarat örgütleri tarafından bilinmektedir (Yılmaz, 2014: 36-37).

3.4. Boko Haram Örgütü

Boko Haram olarak bilinen hareket 2002 yılında Nijerya'da²⁰ doğdu. Hareketin resmi adı, Cama'atu Ehlis Sunne Lidda'avati vel Cihad'tır. Grup, Kuzey Nijerya, Kamerun, Nijer ve Çad'da yaygın yoksulluk, gelir dağılımında adaletsizlik, siyasi yolsuzluk, baskı ve Hristiyanların müreffeh bir hayat sürmelerine karşılık Müslümanların yoksulluk içinde yaşamalarını tenkit eden Yusuf Muhammed'in karizmatik vaazlarıyla hayat bulmuştur.

Boko Haram öfkeyi çeken birçok ulusal meselenin olduğu bir dönemde büyümüştür. Özellikle polis bağlantılı gruplarla diğer insanlar arasında çıkan çatışma ve yolsuzluklar, güvenlik güçlerinin genel olarak halka vahşice davranması; hükümetlerin mali yolsuzlukları, dini kuruluşların ahlâken yozlaşması, gelir dağılımındaki uçurum, genel yoksulluk ve Kuzey Nijerya'daki Müslümanların açlık sınırına dayanan fakirliği örgütü öne çıkarmıştır.

el-Kaide, IŞİD ve el Şebab gibi örgütleri ortaya çıkaran sosyolojik gerçekliğin Boko Haram' da da tekrarlanması mânidardır. Zira bu örgütleri ortaya çıkaran sebepler içinde başta ABD ve İngiltere olmak üzere Batı politikalarının etkileri açık şekilde görülmektedir. Nitekim Nijerya'da dünyanın sayılı petrol kaynaklarından birisine sahip bir ülke olarak küresel güçlerin kontrollü kaos politikalarından nasibini almaktadır. Nijerya zengin petrol ve doğal gaz yatakları sebebiyle stratejik bir öneme sahiptir. Günlük 2.317 varil ham petrol üretimi ile dünyada 12. sırada, yılda 45 milyar m³ doğalgaz üretimiyle de dünyada 20. sırada olan Nijerya, ham petrol ihracatında ise dünyada 6. sıradadır. Ancak bu durum Nijerya'yı dünyanın en fakir ülkelerinden birisi olmaktan kurtarmaya yetmemektedir (cia.gov/library, 2017).

---

²⁰ Nijerya; 187 milyonluk nüfusu ile Afrika'nın en büyük, dünyanın da 7. kalabalık ülkesidir. Resmi rakamlara göre halkın %51 Müslüman, %39'u Hristiyan ve %10'u da sair dinlere mensuptur. Yüzölçümü; 923,768 km² dir. Afrika'nın Atlas Okyanusu'nda kıyısı bulunan ülkelerindendir; kuzeyde Nijer, kuzeydoğuda Çad, doğuda Kamerun, güneyde Gine körfezi, batıda Benin Halk Cumhuriyeti ile komşudur. Resmî adı Nijerya Federal Cumhuriyeti olup eskiden İngiliz sömürgesi iken 1 Ekim 1960'ta bağımsızlığına kavuşmuştur. Halkın yarısından fazlası Müslüman olup İslâm İşbirliği Teşkilâtı ve Türkiye önderliğinde 1997 yılında kurulan D-8'in üyesidir (Köksal, 2007: 108).

İngilizler sömürge döneminde Nijerya’da uyguladığı politikalar da mevcut durumun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Yargıda, siyasette ve kültürel alanda yapılan değişiklikler ve Şeriat hukukunun değiştirilmesi Müslümanlar tarafından İslâmi yargısal miras üzerine Hıristiyan içtihadının yükselmesi olarak görülmüştür. 1960 yılında Nijerya'nın ağırlıklı olarak zenginleştirilmiş Hıristiyan güneyi, ağırlıklı olarak fakir Müslüman ahalinin yaşadığı kuzeyle ayrıştırılmış, laik bir anayasa getirildikten sonra İngilizler bu sömürgeye istiklalîyet tanımışlardır (Thomson, 2012: 47-48).

İngiliz sömürgeciliği döneminde uygulanan bu ayrıştırıcı ve sosyal dokuyu zedeleyici politikalar İngiliz kimliğinde şiddetli bir Batı aleyhtarlığı doğurmuş ve belki de Boko Haram’ın ortaya çıkmasında önemli rolü olmuştur. Zira İngiliz yönetimi döneminde müslümanların dinî inançlarına uygun bir hayat sürmelerine pek çok alanda müsaade edilmedi. Özellikle Sokoto halifeliğinin yürüttüğü zekât müessesesi ve Arapça eğitim yasaklandı, İngilizce’nin kullanılması mecburi hale getirildi. İngiliz sömürgeciliği döneminde daha ziyade güneydeki putperestlerle bunların Hristiyanlaştırılan çocuklarına modern eğitim verilirken kuzeydeki Müslüman bölgelerinde sadece ileri gelen müslümanların çocukları rüşvet kabilinden ve sınırlı olarak modern eğitim imkânından faydalanabiliyordu. Müslüman halk ise uzunca bir süre başlangıç seviyesinde Kur’an eğitimi veren okullar ve daha üst seviyede eğitim veren geleneksel kurumlarla yetinmek zorunda kaldı. Lise öğrenimini tamamlayıp Arap ülkelerinde yüksek öğrenime devam eden gençler özellikle Suudi Arabistan’ın dinî düşünce yapısından etkilendi. Bu yüzden entelektüel yapı içinde Vehhâbîleşme eğilimi giderek arttı (Kavas, 2007: 112).

Boko Haram’ın mevcut rejime olan muhalefeti, sosyal yapıda giderilemeyen bu olumsuzluklar sebebiyle 2009’da iyice dikkati çekmeye başlamış ve Molla Mohammed Yusuf liderliğinde devletle çatışma aşamasına gelmiştir. Kısa sürede hareketin şiddetle bastırılması üzerine yeraltına inmiş ve Ekim 2010’da Bauchi’de göze çarpan hapis dönemi ile yeniden ortaya çıkmıştır. Boko Haram bu yeni döneminde el-Kaide gibi küresel selefi hareketlerin taktik ve stratejilerini taklit etmeye ve uygulamaya başlamıştır.

Boko Haram’ın günümüze gelinceye kadar geçirdiği evrelere bakıldığında devlete karşı şiddet kullanma ve bastırılması, dâva evresi olarak adlandırılan üçüncü dönemde radikalleşme, laik sisteme ve Batılı eğitime karşı mücadele dikkati çekmektedir. Bu evrede yolsuzluk ve kötü yönetime yönelik eleştiriler, ülke nüfusunun üçte birini teşkil eden Hristiyan azınlığın göze çarpan zenginliği ve tüketimi karşısında ekseriyeti oluşturan Müslümanların yoksulluğuna dayalı olarak artmıştır. Boko Haram kendini sürekli olarak yenileyen ve şekillendiren bir örgüt olup sûfi kardeşliği ile Kadiri ve Ticani tarikatlerinin

desteğini sağlamaya çalışmaktadır. Bölgede faaliyet gösteren Hıristiyan misyonerlere ve özellikle İngilizlerin sömürgeci eğitim politikalarına karşı çıkmaktadır (Mohammed, 2014: 10-11).

Örgütün adının İngiliz eğitim sistemine muhalefet sebebiyle “Boko Haram” olması kayda değerdir. Zira Boko ya da Buku kelimesi İngilizce “book” kelimesinden türetilmiştir. Boko ya da Buku Haram'ın lafzi karşılığı 'latin alfabesi haram', 'batılı eğitim haram' demektir (Adesoji, 2011: 104; Agbiboa, 2013: 145). Örgüt lideri Muhammed Yusuf BBC'ye verdiği bir mülakatta Batı tipi eğitim ve mevcut müfredatın Avrupalılar tarafından getirildiğini ve bu eğitimin haram olduğunu ve de insanların Allah'a olan inançlarını zedelediğini, bu sebeple Avrupa tarzı eğitimi istemediklerini ifade etmiştir (Oyewole, 2015: 428).

Örgüt lideri Yusuf'un karşı çıktığı diğer hususlar ise tağutilik yani putperestlik kavramı, laiklik, gelir dağılımı adaletsizliği ve partizan politikaları da dahil olmak üzere Batı eğitim sistemi ve batılılaşma gelmektedir. Diğer yandan bu hususların düzeltilmesi için hükümetin İslâmi esaslara dayanması gerektiği ifade edilmektedir (Mohammed, 2014: 15).

Boko Haram'la ilişkili şiddet olaylarında Nijerya'da 4 binin üzerinde kişi ölmüş; BM ve Nijeryalı yetkililere göre 6 milyondan fazla Nijeryalı bu şiddet hareketlerinden etkilenmiş ve 300 binden fazla kişi de yerlerinden edilmiştir. Ancak yoksul Müslümanlar ve ülkenin kuzey doğusundaki siviller şiddetin yükünü en fazla taşıyanların başında gelmektedir (Blanchard, 2014: 3).

Boko Haram'ın bugüne kadar Kuzey Afrika'da 20.000'den fazla insanın hayatını kaybetmesine sebep olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca Boko Haram'ın rehin alma stratejisi de korku doğurmaktadır. Boko Haram 2011 yılından beri kuzey doğu Nijerya'da en az 2.000 kişiyi kaçırdığı, bunlar arasında başbakan yardımcısı, belediye başkanı gibi resmi görevliler yanında öğrencilerin kaçırılması da bulunmaktadır. Boko Haram'ın faaliyetleri Çad Havzası Bölgesi'nde büyük insani krizlere sebep olmuş, bu krizlerden yaklaşık 192.000 mülteci, Nijerya'da 1,6 milyon yerinden olmuş ve batı tipi eğitim veren okullara ve kolejlere yapılan saldırılar sebebiyle eğitim sistemi neredeyse Kuzeydoğu Nijerya'da çökmüştür (Mohammed, 2014: 17).

Uluslararası gözlemciler Boko Haram'la baş edilebilmesi için Nijerya makamlarının yoksulluğu ve sosyal adaletsizliği ortadan kaldırılmasını, askere odaklanmak yerine Kuzey bölgelerinde çökmüş olan iktisadi hayatın canlandırılmasını ve ülkedeki ayrımcılıklara son verilerek hayat şartlarının iyileştirmesini tavsiye etmektedirler (Harnischfeger, 2014: 60).

Nijerya'nın yüksek kalitede, tatlı, hafif ve çok zengin ham petrol kaynakları Ortadoğu'dan farklılaştırmak için Afrika'ya yönelen ABD'nin dikkatini çekmiştir.

Nijerya'nın toplam gayri safi yurtiçi hasılanın yaklaşık %85'i sadece petrol sektörüne dayanmakta ve ülkedeki petrol ve doğal gaz kaynakları, Shell, Exxon Mobil, Chevron, Total ve Eni gibi uluslararası şirketlerin kurduğu yerel şirket ve ortaklıklar üzerinden işletilmektedir. Nijerya, petrolünün yüzde 29'unu Avrupa ülkelerine, yüzde 18'sini ise ABD'ye satmaktadır. Doğal gazda ise %31'lik pay Avrupa ülkelerine giderken, Japonya %24 ile ikinci sırada yer almaktadır. Gelirlerinin çoğunluğu tek bir emtia dayanan birçok ülkede olduğu gibi Nijerya da adeta kiracı devlet pozisyonunda bulunmaktadır. Buna ek olarak, sıklıkla kiracı ülkelerde olduğu gibi, diğer sektörlerdeki ekonomik büyüme gerilemekte, tarım ve balıkçılık gibi geleneksel üretimde çöküş yaşanmakta, özellikle Müslümanların yaşadığı kuzey ekonomisinin temel dayanağı olan pamuk tarımı ve tekstil üretimi yoksulluğun derinleşmesini önleyememektedir. 1970'lerin petrol patlamasından bugüne insan ticareti, fuhuş, adam kaçırma ve suçluluk genel olarak yüksek işsizlik oranının devam etmesiyle sosyal yapı iyice bozulmuştur (Thomson, 2012: 49).

Petrol zenginliği güçlü ve seçkinlere aktığı için, sosyal hizmetler, kamu güvenliği programları ve eğitim çok düşük kalitede veya mevcut değildir. Nijerya, dünyanın en fakir nüfusu arasında yer almaktadır ve nüfusun % 75'i günde 1.25 dolar ile yaşamaktadır. Bu sefalet yılda 60 milyar dolarlık petrol satan Afrika'nın üçüncü en büyük ekonomisinde gerçekleşmektedir. Müreffeh Hristiyan nüfusa mukabil kuzeydeki Müslümanlar arasında yoksulluk oranı %72'dir. Yaygın ifade ile nüfus Müslüman, nüfuz sahipleri ise Hristiyandır. Diğer yandan Nijerya, Afrika'da en yüksek AIDS/HIV hastasına ve dünyadaki en yüksek tüberkülozlu hasta sayısına sahiptir. Vatandaşlarına temel hizmetleri sağlamayan Hükümet, Uluslararası Af Örgütü tarafından aşırı yolsuzluk, grev, insan hakları ihlalleri, yargısız infazlar, işkence ve vatandaşların polis tarafından istismar edilmesi hususlarında suçlanmaktadır. İşte bu yapı ülkede siyasi çözüm arayışlarını hızlandırmış 20. Yüzyılın başlarında Müslüman Kardeşler tarafından Müslüman dünya toplumuna yayılmış olan İslâm'ın sosyal adalet anlayışının radikal ve politik değişim için daha etkili bir katalizör olarak görülmesini sağlamıştır (Thomson, 2012: 49-50).

Selefi görüşler tasavvufla çok uyuşmamakla birlikte Nijeryalı Müslümanların yaklaşık %90'ı tasavvuf eğiliminde ve sufi tarikatlara mensupken, zor ve uzun süredir devam eden toplumsal problemleri ve eşitsizlikleri gidermek için el-Kaide ve onunla birlikte hareket eden Boko Haram gibi Selefi ve Vehhabi hareketlere yönelmek zorunda kalmaları câlib-i dikkattir. Bu durumu Pew Research'ün 2010 yılında yaptığı bir araştırma da teyit etmektedir. Araştırmaya göre Nijerya'daki Müslümanlar arasında el-Kaide ve Bin Ladin'e %49'luk bir destekle İslâm dünyasının geri kalanından daha fazla destek çıkmıştır (Thomson, 2012: 51).

Nijerya'da Boko Haram üzerinden “kontrollü kaos” plânlandığına dair görüşler akademik makalelere konu olmaktadır. Zira bu petrol ve gaz zengini ülkeye terör meselesi üzerinden destek vereceğini açıklayan ABD ve İsrail'in politikaları ihtiyatla karşılanmaktadır. Acaba Sudan'da yaşanan bölünme Nijerya'da da tekrarlanmak mı istenilmektedir? Aşağıdaki ifadeler beklentilerin hangi yönde olduğunu göstermesi bakımından mânidardır.

“ABD'nin Nijerya'daki çıkarları için Boko Haram'ın şu anda doğrudan bir tehdit oluşturmadığını belirtmesi önemlidir. Şu anda seçkinler arasındaki görüş ayrılıkları gizli toplantılarda ele alınmakta ve ülkenin siyasi kaynakları üzerinde ‘at pazarlığı’ yapılarak çözülmektedir. Durum kötüleşir ve seçkinlerin anlaşması tehlikeye atılırsa, Nijerya'nın bölünme şansı var; yok eğer ABD birleşik bir Nijerya ile ilgiliyse, o zaman bu bir felaket olacaktır” (Walker, 2012: 13-14). Anlaşılan küresel güçlerin yeni dünya düzeni kurgulamasında doğrudan veya dolaylı olarak ‘terör örgütü’ rolü verdiği silahlı gruplar, belirli bölgelerde kontrollü kaos çıkararak o bölgeye yapılacak müdahaleyi meşrulaştırmadan öte bir role sahip değiller.

BM Güvenlik Konseyi'nin hazırladığı 19 Nolu raporda Boko Haram'ın iki gruba ayrıldığı; bir grubun başında Abubekir Mohammed Shekau, diğerinin başında da grubun eski sözcüsü Ebu Musab el-Barnawi'nin bulunduğu dair açıklamalar bulunmaktadır (UN Security Council, 2017: 15). Ayrışma sebebi olarak da el-Barnawi hizibinin, grubun "Batı Afrika vilâyeti" olarak IŞİD ile olan bağlantısını sürdürmeyi amaçladığı yönündedir. Bununla birlikte, Boko Haram ciddi bir güvenlik sorunu olarak kalmaya devam ediyor. Grubun elinde toplam 5000 savaşçı bulunduğu tahmin edilmektedir. Bölgedeki bazı Üye Devletler, geçmişte kendi vatandaşlarının bir kısmının Boko Haram'a üye olduklarını ve bu yabancı savaşçıların grubun dışına çıkıp evlerine dönerek güvenlik riski taşıdığını ifade etmektedir (UN Security Council, 2017: 16).

4. IRAK ŞAM İSLÂM DEVLETİ (İŞİD)²¹

Bu tezin öznesini teşkil eden İŞİD (Irak-Şam İslâm Devleti)'in nasıl ortaya çıktığını anlamak için son yıllarda dünyada yaşanan hâdiseleri kısaca gözden geçirmeye ihtiyaç vardır. Soğuk savaş sonrası dönemde özellikle SSCB'nin dağılması ve bir bakıma ABD'nin tek süper güç olarak rakipsiz kalması ile ortaya atılan 'yeni dünya düzeni' görüşünün Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) ile nasıl bir seyir izleyeceği anlaşılmıştı. ABD liderliğindeki Batılı güçler dünya hâkimiyetlerini devam ettirmek ve petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının yaklaşık üçte ikisine sahip olan Müslümanlara Batı'nın bağımlılığını engelleyerek aynı zamanda dünya siyasetinde onlara söz hakkı vermemek için yeni stratejiler geliştirdiler. Aradan geçen 25 yıl bu stratejilerin ana çizgilerinin ortaya çıkmasını sağladığı için resmin görünen kısımlarından yola çıkarak görülmeyen cihetlerini tanımlamaya da fırsat vermektedir.

Birincisi, nükleer silahların yaygınlaştığı ve devletler arası harp maliyetlerinin arttığı bir dönemde, devletlerin yerine devlet altı terör grupları üzerinden amaçların gerçekleştirilmesidir. Böylece zarar verilmek istenilen ülkeyle terör örgütleri arasında asimetrik bir savaş çıkararak hem harbin mesuliyetinden kurtulmak hem savaşta kendi askerlerinin ölmesine meydan vermemek, hem silah ve sair harp malzemeleri satmak, hem de savaşı daha ucuza getirmek gibi birçok sebepten dolayı tercih edilmektedir.

İkincisi Müslümanları sürekli bir çatışmanın içinde tutarak müdahale için elverişli "kontrollü kaos" ortamının sağlanmasıdır. Bunun için kullanılacak araçlar ise mezhep ve ırk ayrımı başta olmak üzere her türlü ihtilaf vasıtalarının kullanılmasıdır.

Üçüncüsü, Müslümanların kaynak ve güçlerini birleştirerek dünya siyasetinde söz sahibi olmasını önlemek ve nihayet teknolojik üstünlüklerini kullanarak Müslümanların kaynaklarını sömürmek, onları zengin kaynakların fakir ve zayıf bekçileri konumunda tutmaktır.

Dördüncüsü ise İslâm'ı terörle; Müslümanları da teröristlikle suçlayarak, Müslümanları bir tehdit unsuru olarak göstermek, bu yolla hem Hristiyan dünyasının Müslümanlarla ihtilatını, yakınlaşmasını engellemek hem de İslâmofobiyi toplumun maniplasyonunda istediği gibi kullanabilmektir.

---

²¹ İŞİD'in kendi kabul ve beyanları üzerinden ideolojisi, liderleri, merkez ve kökeni itibarıyla künyesini çıkarmak gerekirse; Sünnî İslâm ve Vehhabi mezhebine bağlı, selefi cihatçı, Şia muhalifi bir örgüt olduğu ifade edilebilir. Merkezleri Irak'ta Bakuba ve Suriye'de Rakka'dır. Önemli liderleri ise Ebu Mus'ab el Zerkavî (2003-2006), Ebu Ömer el Bağdadî (2006-2010) ve hilâfet ilanı ile dikkati çeken Ebubekir el Bağdadî'dir (2010) (Okumuş, 2014: 129).

Bu amaçları gerçekleştirmek için ABD liderliğindeki küresel güçler önce Müslümanları karalamak için zemin oluşturmak amacıyla kullandıkları “cihadist, fundamentalist” gibi kavramların yerine 2001 yılında New York’taki ikiz kulelere yapılan saldırıları bahane ederek “terörist, İslâmcı terörist” gibi doğrudan İslâm dinini terörle eşitleyen kavramlara yöneldiler ve Afganistan’ı işgal ederek ilk uygulamayı da ortaya koymuş oldular. Artık bundan sonra hangi ülkeye operasyon yapılacaksa önce orada bir husus istismar edilerek kargaşa ortamı hazırlanıyor, sonra iç harp çıkarılıyor, daha sonra da terörist gruplar üzerinden politikalar meşrulaştırılarak amaca ulaşılmış oluyordu.

Nitekim gerek enerji kaynakları gerekse enerji yolları veya boğazlar gibi stratejik noktalar bu şekilde bir bir ele geçirilmektedir. Afganistan’ı el-Kaide ile, Bâb-ul Mendeb²²’i el-Şebab ile, Nijerya’yı Boko Haram ile tuttuğu açıkça anlaşılan ABD ve Batı’nın IŞİD ile sadece körfez bölgesini tutmakla iktifa etmediği, nihai hedefine Türkiye’yi de aldığı açıkça anlaşılmıştır. Zira PKK’nın Suriye yapılanması olan YPG/PYD²³ üzerinden IŞİD’le mücadele bahanesiyle oynadığı oyun açık olmuştur. Bu sebeple IŞİD’in incelenmesi, kuruluş şeklinin ve amaçları ile birlikte ideolojik ve itikati yapısının ortaya konulması gerekmektedir.

4.1. IŞİD’in Amacı ve Kuruluşu

IŞİD’in kuruluşu ve amacı hakkında belirsizlikler sebebiyle kesin bir yargıya varmak mümkün olamamaktadır. Zira IŞİD’in kendi yayın organlarında, ABD’nin Irak işgaline karşı mücadele etmek üzere kurulduğu ifade edilirken ABD’nin bazı siyasetçileri ve istihbarat temsilcileri ise “ABD tarafından kurdurulduğu” yönünde beyanatlar vermektedirler²⁴. IŞİD kuruluş döneminde Irak’taki yabancı ülke askerlerini kovmak, Şiiileri

---

²² Bab’ül-Mendep (Mendeb Kapısı), “Kızıldeniz’i Aden Körfezi’ne bağlayan, dolayısıyla Aden Körfezi’nin açıldığı Umman Denizine ve onun açıldığı Hint Okyanusu’na bağlayan boğaz aynı zamanda Afrika ve Asya kıtalarını ayırır. Kuzeydoğu kıyısında Yemen, güneybatı kıyısında ise Cibuti yer alır. Bkz. (1985) *Yeni Türk Ansiklopedisi*. Cilt 1, s. 291, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

²³ Terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan’ın talimatıyla PKK’nın 2002 yılının Nisan ayında gerçekleştirdiği 8. kongresinde alınan kararla kurulan ve aynı terörist havuzu ile yönetim kadrosunu kullanan PYD ve YPG, PKK ile aynı amaca yönelik olarak faaliyet gösteren terör örgütleridir. PKK’nın Suriye yapılanmasında PYD siyasi olarak, YPG ise silahlı güç olarak görev paylaşımı yapmışlardır. PYD (Partiya Yekîtiya Demokrat) yani Demokratik Birlik Partisi olarak adlandırılır. YPG ise (Yekîneyên Parastina Gel) yani Halk Koruma Birlikleri demektir. PKK’nın Suriye’deki bu yapılanması 2003 yılında başlamış ve liderliğini Ebu Velat Kod adlı Salih Müslim Muhammed üstlenmiştir. ABD IŞİD’le mücadele bahanesi ile YPG’ye ağır silahlar vererek Türkiye’nin tüm itirazlarına rağmen Suriye’deki operasyonlarını ve politikalarını bu terör örgütü üzerinden gerçekleştirmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2017: 6-7).

²⁴ ABD Başkanı D. Trump Cumhuriyetçi Parti’nin başkan adayı olarak gittiği Florida eyaletinde yaptığı bir konuşmada ABD Başkanı Barack Obama ve Demokrat Parti adayı Hillary Clinton’ı eleştirmiş ve "IŞİD’i Obama kurdu, yardımcılığını da Clinton yaptı" demişti. Haberin detayı için bkz. ALJAZEERA TURK (2016). <http://www.aljazeera.com.tr/haber/trump-isidi-obama-kurdu.>

zayıflatmak ve Irak'ta bir İslâm devleti kurmak gibi kendisini meşrulaştırıcı amaçlar ortaya koymuşken (DİB, 2015: 15), sonra sahada yaptıklarıyla bambaşka bir tablo çizmiştir. Gerçekte IŞİD, kuruluşu ve eylemleri farklı çevreler tarafından tartışmalı olan, ağırlıklı olarak İslâm dünyasında yıkımlar ve katliamlar yapan, Ortadoğu üzerinde egemen olmak isteyen devletlerin elini güçlendiren ve hedeflerine ulaşmalarına vasıta olan bir örgüttür. IŞİD, kuruluşundan günümüze kadar sürekli şekil ve isim değiştiren devlet benzeri bir terör örgütü olarak da tanımlanabilir (Yeşiltaş vd., 2016: 11).

IŞİD'in görünürdeki amacı İslâm esaslarına dayalı bir şeriat devleti kurmaktır. IŞİD devletin öncelikli görevleri arasında kamusal hayatı şeriat kurallarına göre düzenlemek olduğunu belirtmiş ve ilk etapta hedeflerinde halkın hayat standardını yükseltmek (sağlık ve açlıkla mücadele) olmadığını ifade etmiştir. Hakimiyeti altına aldığı bölgelerde insanî felaketsiz kalmamasının nedenleri bu politikasıyla açıklanıyor. Parolaları ise "Siz hele dininizi bulun refah kendi kendini bulur." (Doğan, 2015: 156-157).

IŞİD'in kim tarafından ve nasıl kurulduğuna dair farklı görüşler bulunmaktadır. IŞİD'in Irak içinde terör faaliyetleri yapması amacıyla ABD kontrolünde kurulması için karar alındığına dair Irak istihbaratının elde ettiği bir belgede, görüşmenin 2001 yılında Bernard-Henry Levi ve Mesud Barzani arasında geçtiği ifade edilmektedir (Ağar, 2015: 432-433). Bir dönem Amerikan istihbarat birimi CIA için çalışan ancak daha sonra tüm bildiklerini kamuoyu ile paylaştıktan sonra Rusya'ya iltica eden Edward Snowden IŞİD'in ABD, İsrail ve İngiltere'nin istihbarat birimleri tarafından İsrail'in güvenliğini sağlamak, Ortadoğu'nun enerji kaynaklarına sahip olmak ve bölgedeki siyasi boşluğu doldurarak bu üç devletin çıkarlarına hizmet etmek amacıyla kurulduğunu açıklamıştır. IŞİD'in çok kısa bir süre içinde bu kadar geniş bir ağa, güçlü bir ekonomiye ve inanılmaz bir popülasyona sahip olması kesinlikle arkasında birtakım güçlerin var olduğu kanaatini güçlendirmiştir (İndigo Dergisi, 2015).

IŞİD'in temelleri SSCB'nin Afganistan'ı işgal yıllarına kadar uzanmaktadır. Fikri temelleri ise önceki bölümlerde ifadesini bulduğu gibi çok daha eski dönemlere dayanmaktadır. Küresel cihat, Sovyetlerin Afganistan'ı işgali (1979-1988) sonrasında filizlenen Arap mücahitlerin, Afganistan'ı komünist işgalden kurtarmak amacıyla silahlanıp Usame bin Ladin ve Abdullah Azzam gibi Arap önderler öncülüğünde cihadı başlatmalarıyla ortaya çıkmıştır. Afgan cihadı sonrası Taliban'ın da sığınma sağlaması sonrasında pek çok Arap savaşçı Afgan topraklarında kalmaya devam etmiştir.

IŞİD'in kurulmasında Ebu Musab el-Zerkavi²⁵ ismi öne çıkmaktadır. Geçirdiği zor çocukluk döneminin ardından Selefi ve Cihadî İslam yorumlarıyla tanışmış. Sovyet işgaline karşı savaşmak üzere Afganistan'a giden savaşçılardan biridir. SSCB işgalinin sona ermesinin akabinde 1992 yılında Ürdün'e dönmüş ve Kral Hüseyin'e karşı yürüttüğü faaliyetlerden dolayı takibe alınmış 1993 sinama salonuna yaptığı saldırının ardından hapse atılmış ve orada İslami ilimleri öğrenmeye ağırlık vermiş. 1999 yılında babasının ölümünün ardından Abdullah'ın Kral olmasıyla çıkan af neticesinde Çeçenistan'a gitmek için Pakistan'a gitti oradada ikamet süresi dolduğu gerekçesiyle tutuklandı. Sekiz gün sonra hakkında uzaklaştırma kararı alındı. O da Usame bin Ladin ile görüşmek için Afganistan'a gitmiş ancak Ladin'den beklediği karşılığı alamayınca 2000 yılında Afganistan'ın Herat kentinde zemin tutmuş ve kamplarda çoğunluğunu Avrupa'da Sürgün hayatı yaşayan Ürdün, Filistin ve Suriyeli gençlerin oluşturduğu "Cemaatu't-Tevhid ve'l-Cihad" adında IŞİD'in temelini oluşturan silahlı bir örgüt kurmuştur (Gürler ve Özdemir, 2014: 116; Demir, 2014: 16; Erkin, 2016: 1). 2001 yılında ABD'nin Afganistan operasyonunun başlamasının hemen öncesinde, Zerkavî ve ekibi İran üzerinden Irak'a geçerek Irak'taki el-Kaide'nin şubesi olmayı ve Irak'ta direnişi hazırlamayı amaçlamışlardır. İran üzerinden geçerken grubun pek çok üyesi yakalanarak tutuklanmıştır. Grubun bir kısmı ise sınırı geçmeyi başararak Irak'taki el-Kaide ile irtibatlı ve Kürt Selefi İslâmcı bir örgüt olan Ensar el-İslâm'dan yardım görmüştür. Söz konusu bu örgüt, Irak Savaşı öncesi Zerkavî ve ekibinin bölgede kamp kurmasını ve hazırlanmasını sağlamıştır (Erkin, 2016: 1).

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi üzerine Zerkavi Irak'a yönelmiş, mahalli direniş güçlerine destek vermiştir. Örgüt bu dönemdeki stratejisi ABD ve Batı yanlısı hükümeti devirmek, Şia hükümrancılığını kırmak ve burada bir İslâm emirliği kurmaktır. Zerkavi 2004 yılına kadar başka örgütlerle ittifak ilişkisine girmeden ABD ile mücadeleyi tercih etmiş fakat kendi sınırlılıklarını farkederek gücünü arttırmak üzere 17 Ekim 2004'te el-Kaide lideri Usame bin Ladin'e bağlılık için müracaat etmiştir. Bu müracaat müsbet karşılanmış ve Bin Ladin 27 Aralık 2005'te bu grubu tanıdığı gibi, Zerkavi'yi de Irak temsilcisi olarak tayin etmiştir. Bundan sonra örgüt "Tanzim Kâidât el-Cihâd fî Bilâd el-Rafideyn" ya da daha çok bilinen adıyla "Irak el-Kaidesi" adını almış ve el-Kaide'nin

---

²⁵ Gerçek adı Ahmed Fazıl Haleyle olan Zerkavi Ürdün'ün Zerka kentinde 1966 yılında doğdu. Daha sonra Afganistan'ın Herat kentindeki kamplarda eğitim aldı. ABD'nin Irak'ı işalini müteakip Irak'a gelerek IŞİD'in temellerini attı. 2006 tarihinde ABD'nin düzenlediği bir hava operasyonunda öldürüldü (El-Zerkavi Öldürüldü. (08.06.2006), www.hurriyet.com.tr.).

bölgedeki şubesi olduğunu ilân ederek direniş faaliyetlerine başlamıştır (Yavuz, 2014; Özdemir, 2014).

IŞİD'in Suriye'deki faaliyetleri ise Ebu Muhammed el Culanî'nin 2012 yılında IŞİD'in Suriye kolu lideri olarak atanması ile başlamış, 2013 yılında el Culanî, Nusra Cephesinin IŞİD'in Suriye kolu olduğunu reddederek kendilerinin el-Kaide lideri Eyman el Zevahiri'ye bağlı olduğunu duyurmuştur. Bu gelişme, Nusra Cephesi ve IŞİD arasındaki gerilimin zirveye çıkmasında bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. 2013 tarihinden sonra iki örgüt Suriye'de birbirleriyle çatışmaya başlamışlardır. Çatışmanın sebebi el-Nusra ile IŞİD arasındaki görüş farklarından kaynaklanmaktadır. el-Nusra Esad güçleriyle savaşırken IŞİD Esad güçleriyle savaşmak yerine kontrolü altındaki bölgelerde devlet kurmaya yönelmiş ve bunun için tedhiş ve ses getirici infaz usullerini kullanmayı tercih etmiştir (Okumuş, 2014: 123).

IŞİD'in bir taraftan ABD istihbaratı tarafından yönlendirilmesi, diğer yandan da tekfirci selefi ekolde kendini "Sünni" olarak tanımlayan bir örgüt olması ciddi bir tezat teşkil etmektedir. Bu tezat Irak'ta ABD tarafından ezilen Sünni bakiyesi subayların IŞİD üzerinden intikam hislerini tatmin ederken, belki de IŞİD üst yönetimini gizli servisler üzerinden yönlendiren ABD'nin amaçlarını garip bir şekilde buluşturmaktadır. Zira IŞİD el-Kaide gibi ABD ve İsrail'i hedef almamakta, bunun yerine tekfir ettiği Müslümanları hedef tahtasına oturtmaktadır. Bu sebeple el-Kaide ve Nusra Cephesi el Bağdadî liderliğindeki IŞİD'i tenkit etmekte ve tekfir metodu ile kullandıkları şiddet ve saldırı yöntemlerini eleştirmektedirler. Burada iki örgütün doktrin açısından da farklı düşükleri gözlenmektedir. el-Kaide "uzak düşman" teorisini savunurken IŞİD ise "yakın düşman" teorisini ön plâna almaktadır. el-Kaide'ye göre "uzak düşman" ABD'dir ve eğer ABD'nin gücü zayıflar ve Ortadoğu'daki Müslüman devletlerin başındaki rejimlere olan desteği kesilirse, bu devletler mücahitlerin eline geçebilir. IŞİD'in benimsediği "yakın düşman" teorisine göre ise hedef ABD değil, doğrudan mevcut rejimler olmalıdır; zira bu tez söz konusu rejimlerin mürted olduklarını ve de İslâm şeriatına göre hükmetmediklerini savunmaktadır. Dolayısıyla IŞİD, mücadeleye "uzak düşman" yerine Müslüman ülkeleri yöneten "mürted rejimler" ve hanedanlardan başlanması gerektiğine inanmaktadır. Bahse konu uzak düşman ve yakın düşman konseptleri ele alındığında, cihat hareketlerinde "küresel" ve "yerel" ayrımı da şekillenmiş olmaktadır: el-Kaide küresel bir cihat hareketi, IŞİD ise isminden de anlaşılacağı üzere yerel/bölgesel bir cihat hareketi olarak öne çıkmaktadır.

IŞİD, özellikle Suriye temelinde Beşar Esad rejiminden ziyade kendisine rakip olarak gördüğü Nusra Cephesi ve diğer Sünnî gruplarla savaşmayı tercih etmiştir. Bu da örgütün uzun döneme yönelik olarak Sünnî bölgeler üzerine oynadığının ve Sünnî halkın yaygın olduğu bölgelerde devletleşme çabası güttüğünün bir göstergesi olmuştur.

IŞİD'in bir başka özelliği ise içinden çıktığı El Kaide'den farklı olarak sürekli isim değiştirmesidir. Bu durum örgütün yapısını belirsizleştirme, olumsuz yükleri önceki isim ve dönemlere atarak kendini temize çıkarma hareketi olarak yorumlanmaktadır. Başlangıçta ismi “Cemaat el Tevhid ve'l-Cihad” olan örgüt, 2004’de “Irak el-Kaidesi” adını almış, 2006 başında bünyesine bazı grupları alarak “Mücahidin Şûra Konseyi” ismini kullanmaya başlamıştır. 2006 sonunda ise adını “Irak İslâm Devleti” olarak değiştirmiştir. Uzun müddet bu ismi kullanan örgüt Nisan 2013’te en tanınır ismini yani “Irak ve Şam İslâm Devleti” (IŞİD) adını kllanmaya başlamıştır. Temmuz 2014’ten bu yana Ebubekir el Bağdadi’nin Hilâfet ilanı ile nihayet adı “İslâm Devleti” olmuştur (Okumuş, 2014: 115).

Tablo 1: IŞİD’in Kullandığı İsimler ve Faaliyet Yılları

Örgütün İsimleri	Liderleri	Faaliyet Yılları
Tevhid ve Cihad Örgütü	Ebu Musab el-Zerkavi	1999-2004
Mücahitler Şûra Konseyi	Ebu Musab el-Zerkavi	2004-2006
Irak el-Kaidesi	Ebu Musab el-Zerkavi	2006
Irak İslâm Devleti (İİD)	Ebu Eyyüp El-Masri (Ebu Hamza El Mucahir)	2006
Irak İslâm Devleti (İİD)	Ebu Ömer el-Bağdadi	2006-2010
Irak İslâm Devleti (İİD)	Ebu Bekir el-Bağdadi (İbrahim Avad İbrahim el-Bedri) ²⁶	2010-2013
Irak Şam İslâm Devleti (IŞİD)	Ebu Bekir el-Bağdadi	2013-2014
İslâm Devleti	Ebu Bekir el-Bağdadi	2014-2017
İslâm Devleti	Belirsiz	2017

Irak ve Suriye’nin içerisinde bulunduğu çatışma ortamından neşet eden IŞİD’in kökenleri Ürdün ve Afganistan’a kadar uzanmaktadır. SSCB’nin Afganistan’ı işgal etmesi ile Taliban ortaya çıktığı gibi, Sovyetlerden Afgan işgalini devralan ABD’ye karşı da el-

²⁶ Ebu Bekir el-Bağdadi, Bağdat’ın kuzeyindeki Samarra’da 1971 yılında doğdu. 2003 yılında selefi cihatçı gruplara katılan Bağdadi, Irak’ın işgali sırasında ABD askerleri tarafından yakalanarak hapse atıldı. Ancak, ABD askeri tehdit olarak görmediği Bağdadi’yi 1 yıl sonra serbest bıraktı. Dünya Bağdadi’nin adını, 2014’te Musul’da bir camide verdiği vaaz sırasında Suriye’nin ve Irak’ın kuzeyini kapsayan hilafet ilanı ile duydu.

IŞİD’i 3 yıl önce kuran Ebu Bekir El Bağdadi, şu an dünyanın en çok aranan teröristi. ABD, Bağdadi’nin yakalanması için 25 milyon dolarlık bir ödül koymuş durumda. Paris, Brüksel, Londra, İstanbul gibi çok sayıda kentte terör saldırıları düzenleyen örgütün kontrolündeki bölgeler giderek azalıyor. Irak’ta Musul’u kaybeden örgüt, Suriye’de kalesi konumundaki Rakka’da kuşatılmaya başlandı (Deutsche Welle, 2018).

Kaide ortaya çıkmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla rakpsiz kalan ABD ve güdümündeki Batı adeta önce BOP, bilahare Genişletilmiş GOP gibi stratejileri ortaya koyarak Irak'ın işgaline yönelmiştir. ABD liderliğindeki emperyal Batı'nın Irak'ı işgali ile ortaya çıkan IŞİD haklı olarak kafalarda soru işaretleri uyandırmıştır.

IŞİD; Irak ve Suriye topraklarında ortaya çıkan, fikir olarak Vehhabi ve Selefi kaynaklardan beslenen ancak kendisini Sünni olarak nitelendiren, Ürdün ve Suriye'ye doğru genişleyen, gelişimine göre isim değiştiren en son Hilâfetin ilan edilmesiyle İslâm Devleti adını alarak İslâm Devleti olduğu iddiasında bulunan, yaptığı eylemlerle Haricîleri akla getiren, terörist bir tavır sergileyen, Müslümanlara, Hıristiyan ve Yahudilere nazaran daha çok zarar veren, varlığıyla bulunduğu bölge üzerinde yabancı unsurların hedeflerine ulaşmalarına vasıta olan, başka devletler tarafından devlet olarak meşruiyeti tanınmayan ve silahlı bir örgüt olarak vasıflandırılan illegal yapı olarak tanımlanabilir.

IŞİD yaptığı kanlı terör eylemleriyle dünya gündemine oturmuştur. Her ne kadar kendisini İslâm devleti olarak gösterse ve halifelik ilan etse de yaptığı eylemlerin Müslümanlardan çok ABD, Suriye Baas rejimi ve İsrail'in menfaatlerine uygun olduğu gözlerden kaçmamaktadır. IŞİD, Irak ve Suriye'de meydana gelen otorite boşluğundan faydalanarak sert tutumuyla herhangi güçlü bir direnişle karşılaşmadan hızlı bir şekilde ilerleyerek hakimiyet alanını genişletmiştir. Her nedense IŞİD güçlendikten sonra ABD ve müttefik güçler hava operasyonlarına başlamışlardır. Rusya Esad'ın yanında yer alarak hava operasyonlarıyla muhalif Türk gruplarını, Özgür Suriye Ordusunu ve sivillerin yaşadığı yerleşim yerlerini vurmuştur. YPG ise ABD tarafından kara gücü gibi kullanılmaktadır. Bu gelişmeler ABD'nin IŞİD üzerinden elde edeceği kazanımlarla bölgede bir sun'i devlet kurduğunu hedeflediğini göstermektedir. YPG'nin IŞİD'le savaşıp işgal ettiği toprakları elinden alarak kendisini meşrulaştırdığını söyleyebiliriz. Birinci perdede IŞİD kuruluyor, ikinci perdede IŞİD önemli yerleri ele geçiriyor, üçüncü perde de YPG, ABD'nin desteğiyle IŞİD'in işgal ettiği toprakları geri alarak devlet kurma hakkına sahip oluyor. Burada IŞİD'in ABD tarafından kullanıldığı görülmektedir. Bu operasyonlarla civarda İsrail'i tehdit edecek güçlü bir devlet de bırakılmamış oluyor.

ABD'nin hedefleri arasında Suriye'nin kuzeyinde kurduracağı güdümlü bir Kürt Devleti üzerinden Türkiye'ye alternatif oluşturmak, Musul petrollerini ve enerji nakil hatlarını Suriye'nin kuzeyinden Akdeniz'e uzatarak bölgeyi kontrol altına almak gibi politikalar yer almaktadır. İsrail de daha önce böyle bir strateji ile Araplarla savaşmış, daha

sonra da bölgeye kalıcı olarak yerleşmişti. Dolayısıyla IŞİD, ABD politikalarına hizmet etmektedir denilebilir. Ayrıca Suriye yönetiminin diğer silahlı gruplara kimyevî silahlarla saldırırken IŞİD'e yönelik ciddi bir silahlı mücadelede bulunmayışı, bu örgütün istihbarat birimleri tarafından çok yönlü olarak kullanıldığını da düşündürmektedir (Cengil ve Aydın, 2014: 54).

IŞİD, Irak ve Suriye coğrafyasında ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesine uygun olarak mıntika temizliği aracı olarak da kullanılmakta, daha sonra ise bu alana PKK'nın uzantıları olan PYD ve YPG yerleştirilmektedir. Bununla hem Türkiye güneyden kuşatılmakta hem de devre dışı bırakılarak bölgedeki petrol ve doğal gazın Akdeniz'e ulaştırılmasında güneyden kendi kontrollerinde alternatif bir PKK koridoru açılmasına çalışılmaktadır. ABD'nin menfaatleri noktasından bakıldığında, şimdilik IŞİD adlı bir yapının Suriye-Irak ortak coğrafyasındaki varlığı hâlihazır duruma uygundur (Tarakçı, 2014). ABD amacına ulaştığında IŞİD tasfiye edilecek, muhtemelen başka bir bölgede taşeron örgüt olarak başka bir isim altında çalıştırılacaktır.

4.2. IŞİD'in İtikadî ve Siyasî Görüşleri

IŞİD selefi ekole mensup silahlı bir terör örgütüdür. Daha önce de izah edildiği gibi Selefiliğin Asrı Saadetle ve Sahabeyle bir ilgisi yoktur. Selefilik her ne kadar Kur'an ve Hz. Peygamber dönemine geri dönmek anlamında kullanılsa da gerçekte te'vil ve yorumu reddederek İslâmi birikimleri yok sayan bir akım olarak karşımıza çıkar. Bugünkü takipçilerinin ise fazladan olarak amaçlarına ulaşmak için dini istismar ettikleri, eylemlerini meşrulaştırmak için dini arkalarına aldıkları, hatta cinayetlerini kutsallaştırdıkları görülmektedir (Özerkmen, 2004: 254).

Siyasi görüşlerinin temelinde ise bir "İslâm Devleti" kurma ve İslâm dünyasını bir halife altında birleştirme iddiası yatmaktadır. IŞİD'in hem dini hem de siyasi görüşlerinin ne kadar ciddiye alınıp alınmayacağı onun küresel siyasette oyun kuran ve rol dağıtanlar arasında mı, yoksa oyun kurucuların stratejilerine uygun rol verilenler içinde mi olduğunun açığa çıkarılması ile belirlenebilir. Başka bir deyişle IŞİD'in kime ve hangi amaca hizmet ettiği, kimin politikalarını kolaylaştırıp, kimlere zarar verdiğinin ortaya konulması ile anlaşılabilir.

4.2.1. İŞİD'in İtikadî Görüşleri

İŞİD'in itikat anlayışı Selefi temellidir. Selefilik ise İslâm'ın dört ana kaynağı olan Kur'an, Sünnet, İcma ve Kıyas'tan sadece ilk ikisini esas alır. Selefler ilk dönem Müslümanları gibi yaşamaya çalışırlar ve o sebeple o dönemin dışındaki her şeye karşı çıkarlar. Bugün çok konuşulan İŞİD'in türbe yıkma gibi kararları işte bu selefi anlayışa dayanmaktadır (Güller, 2014: 121-122).

Hiz. Peygamber'dan nakledilen bir rivayette "ümmeğin 73 fırkaya ayrılacağı ve bunlardan sadece birisinin fırka-yı naciye olacağı", fırka-yı naciyenin ise, Kur'an, sünnet ve Al-i Beyte tabi olanlar olduğu bildirilmiştir. Ebu Hureyre'nin (ö. 58/677) naklettiği hadiste, Hiz. Peygamber: "Yahudiler 71 veya 72 fırkaya, Hıristiyanlar ise 71 veya 72 fırkaya ayrıldılar. Benim ümmetim de 73 fırkaya ayrılacaktır"(Tirmizi, 2013: 936) şeklinde kaydedilmiştir. Bu fırkaların ayrışmasında farklı ölçütler kullanılmıştır. Sözelimi Bağdadi (ö. 429/1037) ve Malati (ö. 377/987) onların birbirlerini tekfir edip etmemelerini esas almıştır. İtikadî İslâm mezheplerinin tasnifindeki farklılığın temel nedeni de bundan kaynaklanmaktadır (Biçer, 2015: 3).

İslâm mezhepler tarihinin bir kavramı olan fırka, söz konusu hadiste yer alan "seteferik" kelimesinden mülhemdir. Zamanla bu terim fırka şeklinde belirginleşmiştir. Belirli bir kesim, sosyal hayatta diğer insan ve gruplardan ayırıcı temel değer ve özelliklere sahip kimseler anlamına gelen fırkaya eşdeğer bir kavram da gidilen yol, tutulan metot mânasındaki "mezhep" terimidir. İslâm tarihinde mezhep, siyasi, itikadi ve ameli alanlarda kullanılmış, geniş bir kapsama sahip bir terimdir. Bununla birlikte teknik olarak mezhep, daha çok itikadi alana özgün olmuştur (Biçer, 2015: 2-3).

Tarihi süreç içerisinde ana ve tali kollar şeklinde birçok itikadi ekol oluşmuştur. İslâm dünyasında zaman içerisinde hâdiseler karşısında alimler arasındaki yorum farklılıklarından kaynaklanan ayrışmalar çeşitli fırkaların veya mezheplerin ortaya çıkmasını netice vermiştir. Bu süreçte yer alan fikri hareketlerin tümünün, zaman ve zeminin getirdiği bazı farklılıkların dışında günümüzdeki İslâmî temalı ekollerin temel görüşlerinin, geçmişte söz konusu olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda çağımızdaki itikadi oluşumların ana temaları ve söylemlerini, geçmişte aramanın yanlış olmadığı kanaatindeyiz. Daha çok Cebriyye, Mu'tezile, Şia ve Hâricilik temelinde oluşan günümüz itikadi İslâmî temalı akımlar, ana görüşlerini geçmişte yaşanan tartışmalar ve olaylar üzerine bina etmişlerdir.

Bunlar içerisinde her ne kadar kendilerini öyle tanımlamasalar bile İŞİD'in de Hârici özellikler taşıdığı görülmektedir (Biçer, 2015: 3).

Örgütün ilham kaynağı olarak gördüğü ve kendisini dayandırmaya çalıştığı Selefilikle ilgili daha önce bilgi verilmişti. İslâm Peygamberinin sahabileri ile İŞİD örgütü mensuplarının alakası olmadığını da yaptıkları eylemler ortaya koymaktadır. İŞİD başta olmak üzere el-Kaide, Boko Haram, eş-Şebab gibi radikal örgütlerin hepsi selefilik içerisinde çıkmaktadır. Selefilik en yumuşak uzantısı Malikilik, en radikal olanı ise Vehhabilik (Aydoğan, 2016).

İŞİD ve benzeri radikal terör örgütleri Vehhabiliğin fikrî dayanağı olan İbn-i Teymiyye (ö.1328) ve Vehhabiliğin kurucusu olan Muhammed bin Abdülvahhab (ö.1792) gibi radikal selefi âlimlerin din anlayışından beslenmektedir. Cihadî ve tekfirci Selefilik için Seyyid Kutub da önemli bir ilham kaynağı olarak kabul edilmekte, özellikle el-Kaide ve İŞİD için sağlam bir hareket zemini sağlamaktadır. Nitekim el-Kaide'nin kurucusu olan Üsame Bin Ladin'in akıl hocası sayılan Abdullah Yusuf Azzam'ın da Kutub'dan fazlasıyla etkilendiği bilinmektedir. Kutub'un cihatçı görüşlerinin el Kaide'de vücut bulması Selefilik dünyaya siyasetindeki müessiriyetini arttırmıştır. Ancak aynı Selefi kökeni paylaşmalarına rağmen İŞİD ile el-Kaide arasındaki fark hem dini hem de siyasi olarak belirgindir (İrat: 2015: 27).

Günümüzde aynı anlayışı savunanlardan Mevdudî (1985: 409), İslâm'da düşman tanımlamasını "Allah ve Rasulü'nün emir ve yasaklarına riayet etmeme" üzerine bina ederek yine ameli imanın bir cüzü sayma temelinde ister müşrik veya kâfir, isterse mü'min olsun, İslâm'a itaat noktasında asilik ederlerse onların İslâm'a göre düşman kabul edileceğini ve doğru yola gelene kadar onlarla savaşılacağını söylemektedir. Bu görüşler ise İŞİD ve benzeri radikal örgütler için meşruiyet zemini sağlamaktadır (Karadeniz, 2016a: 170-171).

Dini referans aldığını iddia eden radikal örgütlerin temel özelliklerinden birisi de tekfircilikleridir. Bu durum selefi söylemleri olan bütün gruplarda ve elbetteki İŞİD için de geçerlidir. İŞİD'in itikadı ve kendi beyanına göre; "şirkin her türlüünü ve şirke ileten yol ve araçların hepsi ortadan kaldırılacaktır. Rafiziler, şirk ve ridde taifesindedir. Rafiziler, ridde küfrüne girmişlerdir. Aşırılığa giden Hâricilik ile dine lakayt Mürcie de örgütün hedefindedir. Küfür; söz, eylem ve itikad olarak, büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrılır. Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler, kâfirlerin ta kendileridir. Batı ile iş birliğine

girenler, müşriktirler. Endülüs'ün yıkılmasından itibaren, İslâm ülkelerinin kurtarılması için cihad, farz-ı ayndır. Mevcut İslâm ülkelerinin yönetim ve ordusu mürted ve kâfirdir. Ancak halkı kâfir değildir. Mevcut İslâm ülkelerinin yönetim ve ordusuyla savaşmak, Haçlılarla savaşmaktan 'daha vacip'tir. İslâm Devleti'nde bulunan Kitap Ehli ve Sabîî gibi zimmiler, zimmetleri olmayan harp ehlidirler. Çünkü onlar el-Umeyriyye'deki sözlerini tutmamışlardır. Diğer İslâmî gruplar, tek bayrak altında toplanmadıkları için, isyancıdırlar. Faal ve sadık âlimlere saygı gösterilir. Tağut yolunda giden ve ona yalakalık edenler ise tecrit edilir. Ahlâksızlığa davet eden ve buna yardımcı olan uydu alıcıları gibi aletler haramdır. Kadının, yüzünü kapatması farz, sosyal hayatta erkeklerle karışması haramdır” (Biçer, 2015: 9-10).

Bu beyanlardan anlaşılacağı üzere IŞİD'in ölüm listesinden kurtulabilecek Müslüman neredeyse yok gibidir. Keza Musul'u ele geçiren IŞİD'in burada uygulanacak kurallarla ilgili beyanı da din anlayışları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Kadınlar mecburiyet olmadıkça evlerinden çıkmayacak, çıkanlar ise, İslâmi kurallara göre giyinecektir. Hırsızlar şeriat kurallarına göre cezalandırılacak, savaş ganimetlerinin tasarrufunda tek yetkili Ebu Bekir Bağdadi olacaktır. Vakit namazları cemaatle camilerde kılınacak, Musul ve civar aşiret ağaları düşman ve hainlerle iş birliği içerisinde olmayacaklardır. Dinsiz kurumlar adına şimdiye kadar görev yapmış polis, asker ve taraftarlar tövbe edecekler, aksi halde idam edileceklerdir. Alkol, sigara ve uyuşturucu kullanımı yasaktır. IŞİD'in müsaadesi hâricindeki tüm toplantı ve gösteriler de yasaktır. IŞİD üyeleri dışında kimse silah taşımayacak ve şehirde ölümler için yapılan tüm türbe ve anıtlar yıkılacaktır. Görüldüğü üzere IŞİD'de diğer selefi mezhepler gibi ameli imanın bir cüzü saymaktadır (İrat: 2015: 17-18).

Bu veriler doğrultusunda IŞİD'in dini algılayış ve felsefesinin Selefilik olgusuyla ciddi oranda örtüştüğü görülmektedir. Burada belirtilen hususlar arasında, “şirk” kavramına vurgu yapılması, hedef kitle olarak daha çok Müslüman kimliğine sahip kişi ve kesimlerin kastedilmesi dikkat çekicidir. Nitekim benzer bir algı, Hâricilerde, Osmanlıların, “Yeni Hâriciler” olarak niteledikleri Vehhabiler'de ve tüm türevlerinde olmak üzere Selefilerde bulunmaktadır (Biçer, 2015: 9-10). Bu düşmanca psikoloji de bu mezhebin içerisinden IŞİD gibi radikal terör örgütlerinin çıkmasını netice vermiştir. IŞİD'in fikirlerinin alt yapısı Hanbeli mezhebine dayandırılmaktadır. Hanbelilik aynı zamanda Çağdaş Selefi Hareketlerin de temelini oluşturmaktadır. IŞİD başta olmak üzere el-Kaide, Boko Haram ve

el-Şebab gibi radikal terör örgütleri hep selefilğin içerisinde çıkmaktadır (İğde, 2015: 51; Özerkmen, 2004: 253).

Kendilerine özgü İŞİD akaidini oluşturan kesim, tamamen Selefilik düşüncesinin yeni sürümüyle kendilerini ifade etmektedirler. Bu doğrultuda kendisi dışındaki Müslümanları “müşrik” statüsünde değerlendiren İŞİD itikadı, birinci derecede Müslümanları hedef olarak belirlemiştir. Bu hedeflerine ulaşmak için de tüm dünya kamuoyunun dikkatini negatif düzlemde çekecek şekilde şiddet hareketlerine başvurmaktadır (Biçer, 2015: 10).

İŞİD gibi radikal selefi yapıların kafa kesme gibi infaz metotlarını ve mabet ve türbeleri yıkma duygularını anlamak için onların fikri temellerini anlamak gerekir. Kur'anın lafzını esas alıp, yorumlarına kapalı olmaları, makası göz ardı eden dar, sığ bir düşünce yapısına sahip olmaları, Hz. Peygamberin sünneti dışında kalan ehli sünnet geleneğinin çoğunluğu tarafından kabul edilen icma ve kıyası delil olarak kabul etmemeleri ameli imanın bir cüzü sayarak farzları terk edenleri tekfir etmeleri selefi anlayıştan kaynaklanmaktadır. Batı ise bu uygulamalar üzerinden “İslâmi terör” algısı oluşturmakta ve İslâm ülkelerine müdahalede kendi kamu oyları nezdinde haklılık zemini meydana getirmeye çalışmaktadırlar (Güller, 2014: 124).

İŞİD'in dini görüşleri üzerinde genel olarak durulduktan sonra Sünni İslâm'da şer'i deliller olarak üzerinde ittifak edilen Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyas konusundaki görüşlerinin incelenmesine ihtiyaç vardır.

4.2.1.1. İŞİD'in Kur'an, Hadis ve Sünnet Anlayışı

İŞİD, Kur'an-ı Kerim'i zâhiri bir anlayışla okumakta, anlam katmanlarını, tarihi bağlamı, mesajın gaye ve makasını dikkate almamaktadır. İŞİD'in düşünme biçiminde üç husus göze çarpar. Birincisi Kur'an-ı Kerim'i sathi bir şekilde okumak, siyak ve sibakına dikkat etmeden sadece zâhiri mânasını esas almaktır. İkincisi ise kendi yorumunu yegâne hakikat olarak görüp, bunu kabul etmeyenleri kâfir olarak görmektir. Üçüncüsü de tekfir ettiklerinin öldürülmesini mübah, belki de vacip görmek ve kanlarını helal, mallarını ganimet ve evladu iyallerini de köle veya cariye yapmaktır (DİB, 2015: 17-18).

İŞİD, tedhiş ve terörünü Tevbe sûresinin 5. Ayetine dayandırmak istemekte, bu yolla kendisine bir meşruiyet alanı açmaya çalışmaktadır. Oysa Kur'an insan hayatının önemli bir vechesini oluşturan düşmanlarla muharebe halinde de bazı kaideler vazetmektedir. Nitekim

ayette geçen “...Müşrikleri artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin” ifadeleriyle belirtilen hususlar tamamıyla savaş şartları gerçekleştiikten sonra başlamış olan bir savaşın içerisinde geçerli olabilecek hususlardır (Karadeniz, 2016a: 168).

Keza İŞİD’in Kur’an’ı anlamadaki zâhirci tarzı, hadis ve sünnette de kendisini göstermektedir. Onlar Sünnet ve Hadisi bir bütün olarak ele alma yerine her bir hadisi kendi bağlamından kopararak lafzi yorumuna başvurmak suretiyle ideolojilerine uygun olarak yorumlamakta, Kur’an’la sünnet, sünnetle hadis bütünlüğünü dikkate almamakta ve parçacı, bütünlükten yoksun bir yaklaşım sergilenmektedir. Meselâ örgütün İstanbul’un fethiyle ilgili Kostantiniyye dergisinde zikrettiği hemen tüm rivayetlerin uydurma olduğu genel kabul gören bir husustur (DİB, 2015: 17-18).

4.2.1.2. İŞİD’in İcma ve Kıyas Konusundaki Görüşleri

İslâm Hukukunu teşkil eden mes'elelerin, hükümlerin başlıca menba ve me'hazları Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber’in sünneti, İslâm müçtehidlerinin icma’ı ile kıyas-ı fukahadır. Bütün şer’i, fıkhi hükümler edille-i şer’iyye denilen bu dört kaynaktan birine istinat eder. Bunlardan başka ahkâm-ı fikiyenin istinad ettiği bazı esaslar da vardır ki, onlar da istihsan, istishab, örf ve âdet, faide, maslahat gibi namlar ile yad olunurlar. Binaenaleyh İslâm Hukuku; bütün bu yüksek me'hazlara, menba'lara müsteniddir. Başka milletlerin hukukundan asla müstefid olmuş değildir. Bilakis İslâm Hukuku, başka milletlerin hukukuna tesirden hali kalmamıştır (Bilmen, 1964: 56-57).

Bu konuda Tirmizî’de geçen ve Hz. Peygamber’in hüküm verme hususundaki tutumunu açıklayan Muaz bin Cebel’in rivayet ettiği hadiste Peygamber kendisini Yemen’e kadı olarak gönderirken aralarında geçen muhaveredir. Hz. Peygamber “Bir olayla karşılaşırsan nasıl hükmedeceksin” diye sormuş, O da “Allah’ın kitabı ile” demiştir. Peygamber “Ya kitapta bulamazsan?” deyince Muaz; “Allah’ın Peygamberinin sünneti ile” diye cevap vermiştir. Peygamber “Ya orada da bulamazsan?” deyince o da “Kendi reyimle icthad yaparım” cevabını vermiş, Hz. Peygamber bundan hoşnut olmuş ve “Resulünün elçisini, onun razı olacağı şekilde muvaffak kılan Allah’a hamdolsun” diye dua etmiştir (Bilmen, tarihsiz: 36-37; Kandehlevi, 1980: 1601). Bu meşhur Hadis-i Şerif İslâm’da hüküm verme hususundaki sırayı belirlemede bir esas olmuştur. Ancak zaman içinde ortaya çıkan bazı fırkalar ve özellikle Hârici ve Selefî fırkalar Kur’an ve Sünnet’i kabul ederken, İcma ve Kıyası kabul etmemişlerdir.

İslâm düşüncesinde bilginin kaynağı akıl ve nakil olarak iki kaynağa istinat ettirilmiştir. Nakille kastedilen vahiy, akılla kastedilen ise icma, kıyas ve içtihat yoluyla deliller üzerinden gerçeğe ulaşmaktır. Zaten nakil ile akıl arasında tearuz ve çelişki genelde mümkün değildir. Ancak iğlakı kelâm veya tenezzülatı İlahiye sebebiyle akıl ile nakil arasında zâhiri tearuz görülürse “akıl esas, nakil tevil olunur; amma o akıl akıl olsa gerektir.” İşte hârici ve tekfirci Selefilere bu hususta farklı düşünmektedirler. Mesela İbn Abdülvehhâb İslâm dünyasının söz ve yetki sahibi kişilerine muhalefet ederek sadece Kur’an ve sahabenin ortaya koyduğu örneklerle birlikte sünneti kabul etmiştir. Vehhabiler sadece Kuran ve sünneti dinin kaynağı olarak kabul ettikleri için katı, muhafazakâr bir tutum içine girerek Kuran ve hadisin yorumlanmasında kıyası bile reddetmişlerdir (Rahman, 1981: 249).

İbn Hanbel ekolü tüm akılcı akımlara ve özel bir öfke ve nefret ile Mutezile’ye karşı savaş açmıştı. Aynı zamanda bu ekol, öğretilerini kendilerinin üzerinde kurmak istedikleri akli ilkelere göre tekrar dönmeyi deneyen Müteahhir Eş’arîlere de savaş açmıştı. Dahası bu ekol, genelinde kelâm ilminin dînî bir disiplin olmasına da itiraz etmekteydi (Kazanç, 2010: 94).

4.2.1.3. İŞİD’in Tekfir Anlayışı ve İrtidat

İŞİD’in tedhiş ve terör faaliyetlerini meşrulaştırma amacıyla kullandığı en önemli kavramlardan birisi tekfir, diğeri de irtidat yani İslâm dininden çıkmadır.

İrtidat eden; dininden dönen, imandan sonra inkâr ile kâfir olan mânalarına gelen bir tabirdir (Pakalın, 1983: 624). Mürted kavramı İslâm’ı sabit olduktan sonra bir kimsenin şeriatın küfür dediği inanç, söz veya fiillerinden birini işleyerek dinden dönüp kâfir olmasına verilen ıstılahın adıdır. (Ebu Zehra, 1983: 583; Özden, 2011:113-121).

Mürted Kur’an-ı Kerim’de İslâm’a girdikten sonra “küfür kelimesi söyleyenlerin” kâfir olduğu (Tevbe, 9/66), iman ettikten sonra küfre girip inkarda ısrar edenlerin imana döneceklerinin umulmadığı (Al-i İmran, 3/90), dinden dönen kişinin küfre girdiği (Bakara, 2/217; Al-i İmran, 3/106) ifade edilmiştir

Tekfir, Allah Resul’ünün vahiy yoluyla alıp insanlara tebliğ ettiği kesin delillerle sabit olan bir esası inkâr edenin din dışı ilan etme, kâfir sayma demektir. İslâm tarihinde tekfir meselesi henüz birinci nesil hayattayken ortaya çıkmıştır. Bir Müslüman’ın büyük günah işledikten sonra da Müslüman olarak kalıp-kalmayacağı veya yalnız iman yeterli olup-olmayacağı tartışılmaya başlandı. Aşırı bir fırka olan Havariç büyük günah işleyen bir

kimsenin artık Müslüman olarak kalamayacağını belirterek kendi cihat taşkınlıklarını mevcut idareye ve genel olarak da İslâm ümmetine karşı çevirdiler ve bunu uzlaşmaz bir taassupla aşırı bir idealizm adına yaptılar. Bunların parolası ise “Hüküm ancak Allah’a aittir” sözü o (Rahman, 1981: 107).

Ehl-i sünnet anlayışında ise genel olarak ehl-i kible tekfir edilemez (Biçer, 2016: 370). Sadece küfre düşüren hususların tesbiti ile iktifa edilip, şahısların tekfirinden içtinab edilir. Hatta bir kişinin %1 ihtimalle Müslüman sayılması mümkünse ihtiyaten tekfirine gidilmemesi icabeder.

Oysa İŞİD gibi bazı radikal gruplar kendi mezhep ve meşrelerine muhalif gördükleri Müslümanları tekfir edebilmekte, onlarla savaşmayı ve öldürmeyi mübah hatta cihad olarak görebilmektedir. Şüphesiz bu İslâm’la bağdaşmayan bir sapkınlıktır. Hârici temelli olan tekfir anlayışı, kendisi gibi inanmayan herkesi kâfir görmekte ve kâfirlerin de kanı, canı, malı helaldir diyerek onları öldürmeyi meşru saymaktadır. Maide Suresi’nin 44. Ayetinde geçen “Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir” beyanını bağlamından kopararak kendilerine slogan yapan İŞİD vb. radikal terör örgütleri kendi inanışlarına göre kâfir olarak tanımladıkları herkesi katletmeyi adeta dînî bir vecibe olarak görmektedirler (Karadeniz, 2016_a:170).

Oysa Âyet’te Allah’ın hükümlerini inkâr sebebiyle onunla hükmetmeyenler hedef alınmaktadır. İnandığı halde Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyen Müslümanlar günahkâr sayılmaktadır. Zira Maide Suresi 45. ve 47. Âyetlerde de Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler için zalim ve fasık tanımlamaları bulunmaktadır.

İŞİD’in kendinden olmayan herkesi kâfir sayma anlayışı ilk dönem hâricilere benzemektedir. İŞİD bu tavrıyla daha önce mensubu olduğu el-Kaide ve daha sonra da kendisinden ayrılan gruplar dahil olmak üzere herkesi tekfir edecek bir duruma gelmiştir. Bu hal İŞİD’in dînî bir temelden ziyade hegemonik güçlerin siyasi amaçlarını gerçekleştirmek üzere kurulmuş bir yapı olduğu kanaatini daha da güçlendirmektedir.

4.2.2. İŞİD'in Siyasi Görüşleri

İŞİD'in siyasi görüşlerini iki şıkta toplamak mümkündür. Birincisi İslâm Şeriatı ile idare edilen bir 'İslâm Devleti' kurmak, ikincisi ise İslâm Dünyasını kapsayacak bir Hilafet inşa etmektir. Bu 'halife'ye tüm Müslümanlar ve İslâm devletleri biat edip tâbi olacaktır. Bu iki amacı gerçekleştirmek için örgüt mebzul bir şekilde 'cihat' kavramını istismar etmektedir. İŞİD'in 'yakın düşman' doktrini hatırlanacak olursa öncelikli hedefinin Müslümanlar ve İslâm Ülkeleri olduğu, burada hâkimiyet sağladıktan sonra Müslüman olmayan düşmanlarına yöneleceği görülecektir. Öncelikli hedef olarak belirlenen Müslümanlar ve İslâm Ülkelerine saldırmanın meşrulaştırma aracı ise tekfir mekanizmasıdır.

Bu siyasetin ortaya koyduğu gerçek, İŞİD'in İslâm dünyasına karşı küresel güçlere hizmet eden ve onlar tarafından kullanılan elverişli bir araç olduğudur. Zira İslâm dünyasında bir 'iç kanamaya' yol açan böyle bir hareket başka türlü yorumlanamaz. İŞİD'in bu politikası ister şuurulu ister şuursuz olsun, her iki halde de zararını mütecaviz küresel güçler değil Müslümanlar çekmektedir.

O halde İŞİD'in siyasi fikirlerinin temelini teşkil eden hilafet ve İslâm devleti ile fikirlerini hayata geçirmenin en önemli aracı olan cihad ve savaş hukukundan ne anladığı, temel hak ve hürriyetlere nasıl baktığı, demokrasi hakkında ne düşündüğünün kısaca gözden geçirilmesi gerekmektedir.

4.2.2.1. Hilâfet ve İslâm Devleti

Hilafet, "birinin arkasından gelmek, makamına oturup onu temsil etmek" mânasına gelmektedir. Hilafet görevini üstlenen kişiye de halife denir. Kelime daha çok Ehl-i Sünnet dünyasında "dini ve siyasi liderlik" anlamına gelmekte olup Şii gruplar ise imamet kelimesini tercih etmektedirler (Topaloğlu ve Çelebi, 2015: 129). Büyük Lügat'te ise (1992: 852), halife kelimesi Hz. Muhammed'in vekili ve dünyadaki Müslümanların imamlığını ve şeriatın koruyuculuğunu yapan kimse şeklinde tarif edilmiştir. Keza Larousse'de (1986: 4962) Hilâfet, Hz. Muhammed'in vekili ve dünyadaki Müslümanların başı tanımı bulunmaktadır. Hilâfet, din ve dünyaya ait işlerin yürütülmesi için Nübüvete halef olarak konulmuş, kabul edilmiş bir müessesedir. Devlet başkanlığı vazifesini ifa eden halifeye Müslümanların uyması gerektiği hususunda icma vaki olmuştur (Maverdi, 2017: 29).

Kur'an-ı Kerim'de hilâfet kelimesi yer almamakla birlikte Hadis kaynaklarında hilâfet kelimesiyle birlikte halife, imam, emir kelimelerinin de yer aldığı ve bunlarla, ileride oluşacak terim anlamına da zemin hazırlayabilecek şekilde “devlet başkanı, yönetici, lider” gibi mânaların kastedildiği görülür. Resulullah ne kendi yerini alacak olan halifenin kim olacağını tayin ve tesbitte rol oynayacak kesin bir kriter, bir miyar bırakmış ne de devletin tabi tutulacağı monarşi, cumhuriyet vs. şeklinde bir rejim tayin ve tesbit etmiştir. Bu duruma bakacak olursak, rejimin tayin ve tesbitinin tamamen halkın tercihinin kasden ve isteyerek bırakılmış olduğu neticesini çıkarabiliriz; şayet böyle değil de aksine hareket etmiş olsaydı her halde Müslümanlar siyasi-sosyal şart ve durumlar rejim değiştirmeyi gerekli kıldığında bu sert ve kesin hükme uyma hususunda sıkıntıya düşeceklerdi (Hamidullah, 1980: 1184).

Genel olarak Müslüman dünyasında yönetim görevini üstlenenler için klasik kelimeler literatüründe “Halife, Emirü'l Mü'minin ve İmam” kelimeleri kullanılmıştır (Özden, 2010: 121). İslâm ülkesinde devlet reisine Peygamber'in vekili olarak devleti yönettiği için halife denildiği gibi, liderliği sebebiyle imam da denilmektedir. İslâm tarihinde hilâfet müessesesi, Hz. Peygamber'in vefatının ardından Hz. Ebubekir'e biat edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Resul-i Ekrem, kendisinden sonra kimin halife olacağına dair herhangi bir kanaat belirtmediği için devlet başkanının seçme konusu Müslümanlara bırakılmıştır (Taftazani, 2015: 258-268; Demir, 2015: 8-9). Hz. Ebubekir'e Halifey-i Resulullah denilirken, Hz. Ömer halife yerine "emirü'l-mü'minin" tabirini tercih etmiştir. Muhtemelen bu en Nisa Suresi 59. Âyette geçen “Ey iman edenler, Allah'a, Peygambere ve sizden olan ulu'l-emre itaat edin.” ayetindeki “emir” ifadesine istinat ettirilmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk dört halifenin iş başına geliş usûlleri ve yönetim tarzları, bunu takip eden Emevî ve Abbâsî iktidarları Müslüman âlimler için önemli bir bilgi birikimi ve gözlem konusu olmuş, hilâfetle ilgili görüşler de bu bağlamda dile getirilmiştir (Avcı, 1998: 539). Müslüman toplumlarda devlet başkanlığı makamına hilâfet denmiştir. Hz. Peygamber'in yerine geçerek Onun Risâlet görevi hâriç dünyevî otoritesini temsil eden, siyaseten Müslümanlara karşı sorumlu olup dünya işlerini düzene sokan ve ahlâken Allah'a karşı yeryüzünde O'nun dininin hükümlerini uygulamaktan sorumlu olan kişiye halife, imam, emir denmiştir. Hilâfet müessesesi Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi ile elliüç refikinin hilâfetin ilgasına ve

Hanedanı Osmani'nin Türkiye hâricine çıkarılmasına dair teklifi kanunisi²⁷ (TBMM, 1924) müzakere edilmiş ve 03 Mart 1924 tarihinde kabul edilerek mer'iyete girmiştir.

İŞİD Hilafet meselesini gündemine alarak önce bu görevin bin yıldır yerine getirilmediğini iddia etmekte ve hilâfeti Osmaniye'nin hem Şeriatı gereği gibi uygulamadığı hem de halifeleri Peygamber'in soyundan gelmediği için meşru olmadığını ileri sürmüştür. İŞİD lideri Ebubekir el-Bağdadi 2014 yılında kendisini halife olarak ilan etmiş ve bu tarihten 1924 yılındaki hilafetin kaldırıldığı dönem arasında ölenleri “bir halifeye biat etmeden öldükleri” için imansızlıkla itham etmiştir (DİB, 2015: 20-21).

4.2.2.2. İŞİD'in Cihad Anlayışı

Sözle ve fiille bütün kuvvetini sarfetmek mânasına Arapça bir kelime olan cihad²⁸, şer'an din uğrunda harbetmek yerinde kullanılan bir ıstılahdır. Din için, İ'lâ-yı Kelimetullah için açılan muharebeye iştirak Müslümanlara farzdır. Yalnız bu farz bazı hallerde farz-ı ayn, bazı hallerde de farz-ı kifayedir. İslâm nazarında fisebilillah cihadın hakiki mânası din düşmanlarına karşı bedenen, mâlen muharebe için olanca kudreti sarfetmektir (Pakalın, 1983: 288).

İslâm'da cihad, dinî emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslâm'ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek” şeklindeki genel ve kapsamlı anlamda kullanılan ıstılahdır. Allah'a kulluk etmek ve dini tebliğ etmek ile İslâm ülkesini ve Müslümanları her türlü tehlikeden korumak adına savaşmak arasında çok geniş bir anlam yelpazesi bulunan ve bu anlamlara uygun olarak dil, el veya silah gibi vasıtalarla icra edilebilen cihad kavramının bizi ilgilendiren boyutu silahla yapılan kısmıdır (Orhan, 2014: 97-98).

Sovyetler Birliğinin dağılması ve ABD'nin dünyada baskın güç olarak rakipsiz kalması ile birlikte Batı'nın tehdit algısı değişmiş, komünizm yerine İslâm öncelikli tehdit olarak belirlenmiştir. Buna uygun olarak geliştirilen tezlerden birisi “artık savaşların medeniyet ve dinler arasında olacağı ve özellikle İslâm'ın diğer medeniyet ve dinler için tehdit oluşturduğu” iddiasıdır (Gölbaşı ve Dever, 2007: 55-56). Bilimin kaldıraç olarak

²⁷ TBMM Zabıt Ceridesinde neşredilen Kanun'un 1. maddesi şöyledir: “Halife hal'edilmiştir. Hilâfet, Hükümet ve Cumhuriyet mâna ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan hilâfet makamı mülğadır.”

²⁸ Bkz. Chad: (Kuramı Kerim (2009). 3/42; 5/35; 9/19,41,73,81-83,86-88;22/78; 25/52; 29/69;61/10-12;66/9 Hazırlayanlar: H. Altuntaş, M. Şahin. Ankara: Dyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

kullanıldığı bu “akademik” tez Batı’nın korkularını ve gelecek endişelerini “İslâm tehdidi” üzerinden küresel hegemonya politikalarının aracı yapmak ve bu “yeni düşmana” karşı hem içeride birlik ve beraberliği sağlamak hem de “düşmana” karşı gerekli tedbirleri almanın haklılığı için kullanıldı. Artık Müslümanlar fundamentalist, cihadist ve hatta terörist olarak kolayca yaftalanabilirdi. Bunun için de IŞİD gibi mahiyeti ve nasıl kurulduğu meçhul ama aidiyeti İslâm olan örgütlerin eylemleri örnek olarak yaygın medya ağı üzerinden propaganda şeklinde kullanıldı.

Artık cihat denince maalesef çoğunlukla insanların aklına ilk önce savaş, silahlı mücadele ve şiddet gelmektedir. Hâlbuki Kur’an Allah yolunda silahla, kılıçla yapılan fiili savaşı ifade etmek için “ka’tele²⁹” fiilini kullanmaktadır. Allah yolunda silahla savaş yani kıtal/mukatele Allah yolunda cihadın bir parçasıdır. Yani her Allah yolunda kıtal bir cihattır ama her cihat bir kıtal değildir. Şartlar haiz olduğunda Allah yolunda savaşmak ise can ile cihadın çok önemli bir cüzüdür. Kur’an kıtale iki durumda izin vermektedir. Birincisi, düşmanın saldırısı karşısında müdafaa niyetiyle yapılan kıtaldır. İkincisi ise mazlumun müdafaası amacıyla yapılan kıtaldır (Bozkurt, 2014: 269-270).

İslâm’da esas olan Allah yolunda, Allah’ın emrettiği gibi yaşamaktır. Allah yolunda ölmek en son tercihtir. Çünkü cihadın “nefisle mücadele” gibi enfüsi daireden kendini silahla korumak ve mütecavizleri defetmek gibi afaki daireye kadar kısımları vardır. Mütecaviz düşmana, istilacılara, zalimlere ve ahdinden dönenlere karşı Müslümanların savaşması en tabii bir haktır. Bugün uluslararası hukukta dahi meşru müdafaa hakkı insanların en doğal hakları arasında sayılır. BM Antlaşması’nın 51. maddesine göre saldırıya uğrayanların meşru müdafaa hakkı vardır (Pazarcı, 2005: 512-513).

IŞİD kendisini sünni olarak tanımlamaktadır. Ancak ortaya çıktığından bu tarafa söylemlerinde Kur’an’dan en çok cihad ve kıtal kavramlarının geçtiği ayetleri seçmekte ve kendine göre yorumlayarak eylemlerine mesnet oluşturmaya çalışmaktadır. Bu da İslâm dininin savaşçı ve çatışmacı insan hak ve hürriyetlerini hiçe sayan bir din olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Yayınladıkları görsellerin çoğunda silahlı insanlar ve saldırı sahneleri İslâm dini âdete savaş dini gibi gösterilmektedir. Oysa Hz. Muhammed döneminde savaş sadece kaçınılmaz dönemlerde mecbur kalındığında başvuru bir araç olmuş,

---

²⁹ Bkz.: Kur’an-ı Kerim, 2/190; 2/191; 2/193; 4/216; 2/217; 2/244; 2/246; 3/167; 4/74; 4/75; 4/76; 4/77; 4/84; 8/36-65; 9/13-29-36-38-39-123; 22/39; 47/4; 48/16.; Hazırlayanlar: H. Altuntaş, M. Şahin. Ankara: Dyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

genelde barış esas alınmıştır. İslâm dini de en çok barış döneminde yayılmıştır. Buna en iyi misal Hudeybiye sulhünden sonraki dönemde 610 yılında İslâmiyet'in başlamasından hicrete kadar İslâma girenlerin sayısı çok az iken Hicretten sora özellikle 628 Hudeybiye Barış antlaşmasından sonra İslâma girenlerin sayısı binlerle ifade edilmektedir.

IŞİD cihat ayetlerinin hepsini kıtal olarak yorumlamış ve savaşı kendisine amaç edinmiştir. Savaşı da şimdiye kadar bilinen savaş usüllerinin dışına çıkarak yapmakta ve masum insanları kendisine hedef almaktadır. Saldırılarının çoğunu da halkı Müslüman ülkelerde gerçekleştirmektedir. Selefilerde olduğu gibi günah işleyenleri ve ibadetlerini yerine getirmeyenleri önce mürted ilân edip sonra da onlara saldırmayı mubah görüp fetva vermektedir. Savaşını da terör şeklinde, masum insanlara beklenmedik bir anda saldırıp, insan veya arabalara bomba yükleyip “intihar bombacıları” kullanarak gerçekleştirmektedir. İslâm savaş hukuku açısından değerlendirildiğinde IŞİD'in yaptığı saldırılar ne İslâm harb ahkâmına ne de insanlığa sığmaktadır. Bu manzara kuvvetli bir şekilde IŞİD'in gayrı İslâmi bir hüvviyet taşıdığını, küresel hegemon güçlerin siyasetinde kullanılan bir araç olduğunu ve muhtemelen de o güçler tarafından ya kurulduğunu veya ele geçirildiğini göstermektedir.

Ayrıca Müslümanların kendi aralarında çıkan ihtilâfların da muharebeye dönüşmesine zaman zaman şahit olunmaktadır. Bu hususta Hucurat Suresi 9. Ayette; “Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşılırsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın. Eğer (Allah'ın emrine) dönerse, artık aralarını adaletle düzeltin ve (onlara) adaletli davranın. Çünkü Allah, adaletli davrananları sever” buyurulmaktadır. Bu âyetlerden yola çıkarak denilebilir ki, IŞİD'in terör faaliyeti sonlandırılıncaya kadar müslümanlar onunla topyekûn mücadele etmeli, savaşmalı ve bu zalimlerin zulmüne son vermelidir (Karadeniz, 2016: 160-163).

4.2.2.3. IŞİD ve Demokrasi

Halkın yöneticilerini belirli süreler için seçmesi ve iktidarların seçim yolu ile değişmesini ifade eden demokrasi aslında bir yönetim şekli olup din olarak tanımlanması mümkün değildir. Nitekim İslâm'ın ilk dönemlerinde Raşid Halifeler halkın biatı yani o dönemin şartlarına göre bir tür seçim sistemi ile seçilmişler ve devleti idare etmişlerdi. Bu cumhurî idare tarzının Yunanca karşılığı olan Demokrasi de yine halkın kendi temsilcileri vasıtasıyla devletin yönetimi mânasına gelmektedir. O halde demokrasi bir din olamaz. Fakat IŞİD'in demokrasi veya cumhuriyete bakışı oldukça farklıdır.

IŞİD, Türkçe olarak çıkardığı bir dergide yayınladığı “Demokrasi Tutuştu” başlıklı bir yazıda (Kostantiniyye, 2015: 8-10), demokrasi hakkındaki görüşlerini açık bir şekilde ortaya koymuştur. IŞİD’e göre “demokrasi de bir dindir ve bir Müslüman başka dine, ancak kendi dinini terk ederek girebilir. Demokrasiyi kabul edenler İslâm’ı reddetmiş, Allah’ın dininde Allah’a ortak koşmuştur. Allah’ın onlar için seçmiş olduğu dinin bir kısmından yüz çevirip, bu dinde hoşlarına gitmeyen kuralları değiştirerek başka bir dine yönelerek şirk dinine tabi olmuşlardır. Asla demokrasi İslâm’la bağdaşmamaktadır. Bunlar ayrı iki dindir. Bir dini kabul eden diğer dinden çıkmıştır. İkisinin beraber yaşanılmasına verilen isim ise şirk dinidir.” Bu ifadeler IŞİD’in neden Türkiye’yi ‘tağuti rejim’ olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. O halde “Yeryüzünde bir tek demokrat kalmayınca kadar sizinle savaşağız. Ya Allah’ın dinine döneceksiniz ya da hepinizi Allah’ın izniyle kılıçtan geçireceğiz.” tehditleri önce Müslümanları tekfir etme, daha sonra da IŞİD’e bu ‘kâfir lerle’ savaşıma meşruiyeti sağlamaktadır. İslâm’ı kendi menfaatleri için bu kadar keyfi yorumlama, eğip-bükme kesinlikle siyasi hegemonya için dinin araç olarak kullanılmasından başka bir şey değildir.

5. DİNİ MENŞE'Lİ RADİKAL ÖRGÜTLERLE MÜCADELE

İslâm dünyası birisi hâriçte, diğeri de dâhilde olmak üzere iki önemli tehditle yüzyüzedir. Hâriçteki tehdit açıktır ve bu sebeple anlaşılması daha kolaydır. Zira günümüz dünyasının iktisadi, askeri ve teknolojik bakımdan güçlü ülkeleri aynı zamanda dünya siyasetini de belirlemede, birtakım uluslararası kuruluşlar üzerinden tekel oluşturmaktadırlar. Dünyadaki Müslüman olmayan bu güç odakları İslâm dünyasının sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynaklarını sömürme, Müslümanları güçsüz bırakmak için ittifaklarını engelleme, ihtilaflarını çoğaltarak birbirine kırdırma gibi politikalar gütmektedirler. Bu tehdit neredeyse tüm Müslümanların farkında olduğu bir durumdur.

Ancak dâhildeki tehlikenin ne olduğu ve bu tehlike ile nasıl mücadele edilmesi gerektiği hususunda aynı görüş birliği mevcut değildir. Esas kargaşa da buradan çıkmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi hârici güçler radikal örgütler üzerinden kendi politikalarını uygulamaya çalışırken radikal örgütler ise kullandıklarının pek farkında olmadan kendilerini İslâm dünyasının kurtarıcıları olarak görmek gibi garip bir tezadın içerisindeyler.

Bu sebeple bu bölümde önce radikal örgütlerin İslâma verdiği zararlardan bahsedilecek, daha sonra da bunu önlemeye yönelik çabalar ile İslâm dünyasının birliğine yönelik politikalar üzerinde durulacaktır.

5.1. Radikal Örgütlerin İslâm'a Verdiği Zararlar

Radikal örgütlerin en büyük zaafı, ehli sünnet anlayışının İslâmın yaklaşık 1400 senedir oluşturduğu kuralları, hareket tarzını ve mücadele usüllerini bir kenara bırakarak Müslümanların çoğunluğunu oluşturan akımın dışında kalan bazı ara yollara girmeleri ve aşırı fırkaların görüşlerini esas kabul etmeleridir. Girdikleri bu yol hem Müslümanlara çok büyük zararlar vermekte hem de İslâma düşman olan küresel güçler tarafından elverişli bir araç olarak ustaca kullanılmaktadır.

5.1.1. Dış Müdahale İçin Zemin Oluşturma

el-Kaide ve IŞİD başta olmak üzere terör listesine giren ve kendini İslâm aidiyetiyle tanımlayan tüm radikal örgütler öncelikle buldukları ülkelere dış müdahale için meşrulaştırıcı yani uluslararası hukuka uygunluk zemini oluşturmaktadırlar. Konuyla ilgili hem geçmiş dönemlerde hem de günümüzde yaşanmış gerçekler bulunmaktadır.

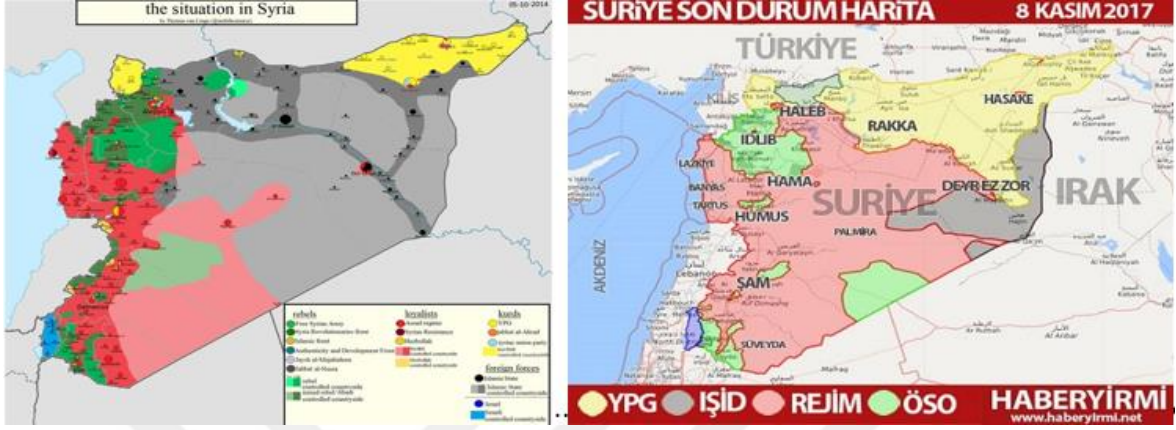
Sünnî akımının hâkim olduğu dönemde İslâm dünyasında en önemli muhalif hareket İran'ın başını çektiği Şiilik idi. Selefî akımlar mevcut olmakla birlikte dikkate alınacak bir güçleri yoktu. Ancak Selefilğin Sünnî İslâm içinde kullanılabilir bir muhalefet aracı olduğunun farkedilmesi üzerine bu hareketten önce Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılmak üzere İngilizler harekete geçmişlerdir. Vehhabilik hareketi 2. Mahmud döneminde Osmanlı Devleti açısından tehdit olarak görülmüş ve Mısır Vâlisi'ne tedip edilmesi için görev verilmiştir. Ama Vehhabiler İngilizler tarafından sürekli olarak isyana tahrik ve teşvik edilmişlerdir. Bu sebeple bazı tarihçiler Vehhabiliği bir İngiliz eseri olarak görürler Nitekim bugünkü Suudi hânedanına 'Arabistan Kralı' olarak taç giydirenler de İngilizler olmuştur (Güller, 2014: 122).

Günümüzde bu aykırı unsurların nasıl kullanıldığına en iyi örnek ise Afganistan ve Irak'ın el-Kaide üzerinden işgal edilmesi; Suriye'ye IŞİD bahanesi ile girilmesi gösterilebilir. ABD'nin Ortadoğu'yu yeniden dizayn etme plânlarını gerçekleştirirken IŞİD'i kullandığı görülmektedir. IŞİD'in ortaya çıkması ve başına daha önce Irak hapisanesinde tutulan Ebu Bekir el Bağdadi'nin geçirilmesi ile ortaya çıkan şaibe ve örgütün Müslümanlara yönelik olarak gerçekleştirdiği eylemler bu iddiayı doğrulamaktadır. Koalisyon güçleri, IŞİD bahanesiyle Müslümanların yaşadığı Ortadoğu halklarını vurmaktadır. Bu açıdan bakıldığında IŞİD Batı güçlerinin çıkarlarına hizmet eden bir terör örgütü görünümü arz etmektedir. ABD açıklamalarında IŞİD'i düşman ilân edip onunla mücadele ettiğini söylemekle birlikte amaçlarına ulaşınca kadar onu ortadan kaldırmayacağı da görülmektedir. IŞİD'in varlığının bir müddet daha devam ettirilmesinin menfaatlerine daha uygun olduğu söylenebilir.

ABD'nin Ortadoğu'daki enerji kaynaklarını kontrol etmek ve küresel siyasette menfaatlerini en azami seviyeye getirmek için önce el-Kaide bahanesi ile Afganistan'ı işgal etmiş ve arakasından nükleer silah bahanesiyle de Irak'a girerek, mezhep ve ırk savaşları üzerinden ülkeyi üçe bölmüştür. Şimdi aynı oyun IŞİD üzerinden Suriye'de oynanmaktadır. Üstelik bu oyunun bir ucu da Irak'ta olduğu gibi Türkiye'ye dayanmaktadır. ABD IŞİD'le mücadelede müttefiki olarak ilan ettiği YPG'ye bir taraftan savaş eğitimi verirken diğer taraftan da gelişmiş silahlarla onları donatmaktadır. Senaryoya göre IŞİD önce Irak ve Suriye'de geniş bir bölgeyi ele geçiriyor. Irak askerleri fazla bir direniş göstermiyor. Adeta IŞİD'e alan açıyor. Sonra YPG ABD'nin ve müttefiklerinin hava saldırısı eşliğinde kara savaşıyla IŞİD'in ele geçirdiği yerleri bir bir geri alıyor. Harita 1'de de görüldüğü üzere Irak

ve Suriye toprakları önceden hazırlanmış bir plân dâhilinde IŞİD üzerinden el değiştirip YPG'ye geçiyor. YPG ve Barzani şu anda bölgede IŞİD ile kara savaşında ABD'nin müttefiki konumundadır.

Harita 1: Suriye'de IŞİD ve YPG Arasındaki Toprak Değişimi (2014-2017)

Kaynak: <https://www.google.com.tr/search?safe=active&dcr=0&biw=1366&bih=656&tb>. Erişim:04.01.2018.

ABD bir taraftan Irak ve Suriye'nin kuzeyinden Akdeniz'e enerji aktarımı için bir koridor açarken diğer taraftan da YPG'ye verdiği silahların PKK üzerinden Türkiye'ye karşı kullanılması sebebiyle Türkiye'ye ekonomik ve askeri yönden zayıflık verdirip kendi politikalarını kabule zorlamaktadır.

ABD ve liderliğini yaptığı Batı ittifakı bu oyunu küresel çapta oynamaktadır. Afrika'dan Filipinler'e kadar bunun daha başka pekçok örnekleri vardır. Hatta küresel güçler özellikle petrol ve gaz zengini ülkelerde iç karışıklık çıkarmak ve müdahale için kullanmak amacıyla terör hareketleri başlatmakta, daha sonra insan hakları ihlali bahanesiyle müdahale ederek ülkeyi bölmektedirler. Bunun son örneği Sudan'dır. Bugün Sudan'ın en çok petrol çıkarılan bölgesinde Güney Sudan adıyla Hristiyanlara bir devlet kurdurularak BM'ye kaydedilmiştir. Sırada Boko Haram üzerinden Nijerya'nın parçalanması ve Güney Nijerya veya başka bir adla petrolün en fazla olduğu güney bölgesinde Hristiyanlara bir devlet kurdurma projesi bulunmaktadır.

5.1.2. İslâm Düşmanlığı veya İslâmofobi

İslâm aidiyeti ile kendisini tanımlayan radikal örgütlerin verdiği ikinci büyük zarar ise İslâm'ı terörle eş anlamlı kılarak lekelemeye çalışan küresel güçlere malzeme vermektir. IŞİD'in bir infaz metodu olarak kullandığı 'kafa kesme' küresel güçlerin propaganda makinelerinde o derece bir dehşet aracına dönüştürülmektedir ki, ABD ve Rusya başta olmak

üzere diğer ülkelerin kullandığı binlerce insan öldüren veya sakat bırakan kitle imha silahları ve bombaları geri plânda kalmaktadır. Bizzat terör yapan ve terör öğütlerini kullanan küresel güçler kendileri ‘terörist devlet’ olarak yaftalanıp terör listesine dahil edileceği yerde bu ülkeler terör örgütü listeleri hazırlamakta, ağırlıklı olarak Müslüman öldüren bu radikal gruplar üzerinden İslâm’ı terörle eşanlamlı hale getirmeye çalışmaktadırlar. Bu konuda hayli yol aldıkları da görülmektedir. Özellikle Avrupa ülkeleri ve ABD’de İslâm düşmanlığı üzerinden politika yapan siyasi partiler türemekte, İslâm bir korku objesine dönüştürülmekte (İslâmofobi), bu yolla hem Hristiyanların Müslüman olma hızı kesilmeye çalışılmakta, hem de Müslümanlara yapılan zulüm ve imha politikaları mazur gösterilmek istenmektedir. Konunun bir parçası olması hasebiyle terör kavramının açıklanması ve İslâm’ın teröre bakışının ortaya konulması faydalı olacaktır.

5.2. Terör ve İslâm’ın Teröre Bakışı

Terör ve şiddet, 21. yüzyılda insanlığın karşılaştığı belki de en önemli sorundur. Terör örgütleri, güvenlik literatüründe son dönemde “vekâlet savaşları” olarak nitelenen bu ortamın aktörleri olarak sınırları aşan bir etki alanına erişmekte, amaçlarını ve stratejilerini bu hedefler doğrultusunda belirleyebilmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2017: 2).

Terörle ilgili uluslararası kabul görmüş ortak bir tanım henüz bulunmamaktadır. Bu sebeple terörün tarifinden önce neden ortak bir tanımının yapılamadığının üzerinde durulması gerekir. Bunun en önemli sebebi terörü araç olarak kullanan küresel güçlerin terör tanımının kendilerini kısıtlayacağı endişesi ile böyle bir tanımın yapılmasına engel olmalarıdır. Ancak terörizmin uluslararası kabul gören ortak bir tanımının yapılması bazı sorunlara yol açmaktadır. Mesela terörizmle diğer şiddet türlerinin tefriki mümkün olamamaktadır (Taşdemir, 2015: 48). Zira ülkeler arası savaşın zorlukları sebebiyle onun yerine kullanılan ve asimetrik savaş denilen örgütler eliyle yapılan saldırılar eğer küresel güç odaklarının menfaatlerine uygunsa, teröristler ‘özgürlük savaşçısı’ olarak himaye görmekte, kendi aleyhlerine olursa mücadele edenler ‘terörist’ ilan edilmektedir. Bu sebeple BM’de terör için ortak bir tanım üzerinde mutabakata varılamamıştır. Aslında istenilen de terör ve terörist için bir tanımın yapılmamasıdır.

Teröre ortak tanım yapılmayınca her ülke kendine göre bir tanım yapmaktadır. 1936-1981 arasında 109 değişik terör tanımının yapılmış olması uluslararası toplumun terör anlayışındaki farklılığın en bariz göstergesidir (Ayhan, 2015: 119). Toplumların değer yargıları tanımı etkilemektedir. Klasik ifadeyle, “bir tarafa göre terörist olan, diğer tarafa

göre kahraman” olarak kabul edilebilmektedir. Aynı kesimin hem terörist hem de kahraman kabul edildiği izafi bir anlayış ortamında uzlaşa da mümkün olamamaktadır. Terör tanımının tam yapılmamasından kaynaklı devletlerarası ilişkilerde terör kavramının suiistimâl edildiğinin somut örneklerinden birisi, ABD’nin Afgan mücahitleri Sovyet işgal döneminde “kutsal savaşçılar” olarak ilân etmesi ve hatta maddi olarak desteklemesi; fakat Taliban’ın saldırıları yön değiştirip Amerika’yı hedef almaya başlayınca daha düne kadar “kutsal savaşçılar” sayılan bu insanların bir anda teröriste dönüştürülmesidir (Orhan, 2014: 92-93).

Terörün Türkçe’deki eski karşılığı, “tedhiş” veya “tedhişçilik”tir. Tedhiş ise Arapça’daki “dehşet” kelimesinden türetilmiştir. Etimolojik olarak terör kelimesi; korkutmak, ürkütmek ya da korkudan titretmek; korkunç, yıldırma ve dehşete kaptırma, sindirme, korkutma gibi anlamlara gelen Latince “terrere” kelimesinden gelmektedir (Örgün, 2001).

Günümüzde terörün ortak kabul görmüş bir tanımı bulunmamakla birlikte ülkelere görede terör tarifleri vardır. Mesela Türkiye Cumhuriyeti Terörle Mücadele Kanunu’nun (1991) 1. maddesine göre; “Baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme ve tehdit yöntemlerinden biriyle Anayasa’da belirtilen Cumhuriyet’in temel niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzenini değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti’nin ve Cumhuriyeti’nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak ve yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilen her türlü eylem” terördür.

İslâm’ın teröre bakışı üzerinde durulması gerekir. Zira hem İslâm’a düşmanlık eden çevrelerin iddialarını boşa çıkarmak, hem de gayri meşru eylemlerini meşrulatırmak isteyen radikal örgütlerin halkı aldatmalarının önüne geçmek için buna ihtiyaç vardır. Terör kavramının klasik kaynaklarda şer’î bir tanımı de mevcut değildir. Buna mukabil günümüzde bazı İslâmî kuruluşlar terörü tarif etmeye çalışmışlardır. İslâm Araştırmaları Akademisi’nin yaptığı tanıma göre terör: “Güven içinde olan insanların korkutulması, maslahatlarının ve hayat kaynaklarının yok edilmesi, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak için mallarına, ırzlarına, özgürlüklerine, insanî değerlerine saldırılmasıdır. İslâmî kuruluşlar arasında terörü en kapsamlı tarif eden Dünya İslâm Birliğine bağlı İslâm Fıkıh Akademisi olmuştur. İslâm Fıkıh Akademisi, 10.01.2002’de aldığı kararla terörü şu şekilde tarif etmiştir: “Fert, örgüt veya devletlerin insana; din, can, mal, akıl ve ırzına yönelik saldırısı olup, bu saldırı her türlü

korkutma, eziyet, tehdit, haksız yere öldürme, eşkıyalık, şiddet veya korkutma eylemlerini kapsamaktadır. Suç teşkil eden ferdi veya toplumsal bir projeyi gerçekleştirmek için kullanılan bu saldırı, insanlar arasında korku salmayı ve onlara eziyet etmek, canları, malları ve özgürlüklerini tehlikeye sokmak suretiyle paniğe sevk etmeyi amaçlamaktadır (Orhan, 2014: 93-94).

Terörün dînî kaynağının olması iddiası, İlâhî dinler için geçersiz bir görüştür. Zira İlâhî vahiyle insanın dünya ve ahiret saadetini temin için gönderilen kitaplarda masumlara yönelik şiddet uygulanması tasvip edilmemektedir. İnsanlık için en kötü eylem olan savaş bile, dinde belirli şart ve kurallara bağlanmıştır. Terör eylemi gibi bir olgu ise, tasvip edilmek bir yana, şiddetli bir şekilde reddedilmekte ve cezalandırılmaktadır. Bu gerçeğe rağmen bazı radikal örgütler kendilerini meşrulaştırmak ve yaptıkları terör faaliyetlerine gerekçe göstermek için dini ve dînî kavramları kullanabilmektedirler. Müslüman olmayan unsurlar da bu örgütlerin ortaya çıkmasında baş müsebbip kendileri oldukları halde bu örgütler üzerinden İslâm'ı terörle bağdaştırma çabasına girmektedirler. Bu gayretin altında dinî, siyasî ve ekonomik birçok sebep yatmaktadır. Haçlı zihniyetini taşımaya devam eden Batı, İslâm ve terörü birlikte anmak hatta İslâm'ı terörün kaynağı göstermek suretiyle itibarsızlaştırmaya çalışmaktadır (Orhan, 2014: 90).

Günümüzde terör tek başına uluslar için bir tehlike olmaktan öteye geçerek uluslararası toplumu ve bütün devletleri tehdit eder hale gelmiştir. Bugün terör örgütlerinin amaçları doğrultusunda terör şiddet eylemlerini nerede gerçekleştireceklerini önceden tahmin etmek mümkün değildir. Terör örgütlerinin eylemlerini gerçekleştirme biçimleri de artık sınır tanımamaktadır. Buna bağlı olarak daha büyük sansasyon ve korku yaratmak amacıyla eylemlerin acımasızlığı ve şiddeti ile hedef aldığı insanların sayısı her geçen gün artmaktadır (Kavlak, 2010: 195).

Terör, günümüzde küresel boyutta bir sorun niteliğinde olup, yine küresel bir mücadele ve çözüm gerektirmektedir. İslâm tarihinde, terörizm diye nitelendirilebileceğimiz akımları Hakan Güven, dört başlık altında topluyor; Haşhaşiler, Hâriciler, Batıniyye ve Selefilik. IŞİD'in dayandığı düşüncenin temelleri ise bunlardan Hâricilerle Selefilige dayandığı görülür (Özerkmen, 2004: 253).

5.3. İslâm Aidiyeti İddiasındaki Radikal Örgütlerle Mücadele

Kendilerini İslâm aidiyeti ile tanımlayan ve bu surette halktan destek almaya çalışan radikal akımlarla mücadelede kısa, orta ve uzun vadeli politika ve stratejilere ihtiyaç vardır.

Zira radikal örgütleri ortaya çıkaran âmiller dikkate alındığında, bu örgütlerin zayıflatılması veya ortadan kaldırılması için o örgütleri ortaya çıkaran unsurları izale edici işlemlerin yapılması icapetmektedir. Bunlar ise genellikle orta ve uzun vadede yapılabilecek işlerdir. Kısa vadede ise radikal örgütlerin yaptığı faaliyet ve terör eylemlerinin en çok kime zarar verdiği ve en fazla kimin işine yaradığı sorularının sorularak, bu örgütlerden halk desteğini çekici bilgilendirmelerin yapılması ve devletin ilgili kurumlarının buna yönelik tedbirler alması uygun olacaktır.

Çalışmanın başında dini menşeli radikal örgütleri ortaya çıkaran dâhili sebepler sayılırken öncelikli olarak İslâm ülkelerindeki diktatöryal rejimlere ve bu rejimlerdeki gelir dağılımı adaletsizliği ile fakirliğe dikkat çekilmiştir. Bu rejimlerin demokratikleşmesi, yani milli iradenin yönetimde söz sahibi olması radikal unsurlara zemin vermeyeceği için en önemli husustur. Demokratik rejimlerde halk sömürgeci ülkelere karşı kaynaklarını koruyarak yoksulluktan ve gelir dağılımı adaletsizliğinden kurtulabilir. Buna ilaveten sünni İslâm'ın güçlendirilmesi ve kurumlarının takviye edilmesi ve İslâm'ın doğru anlaşılması da gençlerin 'cihat' kavramı üzerinden istismar edilmelerini önleyecektir. Keza radikal akımların sünni İslâm dışında bazı marjinal yorumlar ve mezhep telâkkileri üzerinden kışkırtılması, ırk ve mezhep zıtlığı üzerinden çatıştırılması da doğru İslâmın öğrenilmesi ile engellenebilir. Sünni İslâm'ın müesses yapılarının güçlü olduğu Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet döneminde radikal akımların etkili olamadığı unutulmamalıdır.

Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte Hilâfetin lağvedilmesi sonucu sünni İslâm'ın etkisi zayıflamış ve meydanı iki aşırı uç olan Şii ve Vehhabi mezheplerinin çatışmacı görüşleri doldurmaya başlamıştır. Bunun düzeltilmesi için Hilâfet müessesesinin günümüz şartlarına uygun olarak şahsı manevi şeklinde yeniden ihyası gerekir. Bu hususta 03 Mart 1924 tarihli Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Hâricine Çıkarılmasına Dair 431 Sayılı Kanun'un (RG, 1924: 668) 1. Maddesinde "Halife hal'edilmiştir. Hilâfet, Hükümet ve Cumhuriyet mâna ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan Hilâfet makamı mülğadır." hükmü, Hilâfetin değil, Hilâfet makamının ilga edildiğini ifade ettiği için Türk Hükümeti Hilâfeti yeniden yapılandırabilir. Bu âcil ve önemli bir ihtiyaçtır. İslâm'ın aşırı uçlara yem edilmemesi ve sünni anlayışın sağlamaştırılması için İslâm ülkelerini bir araya getirecek kurumsal bir yapının gecikmeden teşkili ve etkin bir şekilde çalışmalarına başlaması gerekmektedir.

Radikal akım ve örgütlerle mücadelenin ikinci ayağı ise daha zor ve meşakkatlidir. Zira İslâmofobi gibi propagandalarla İslâmın bir korku unsuru olarak sunulması, İslâm ülkelerinin küresel güçler ve özellikle ABD ve AB tarafından sömürülmesi, işgal edilmesine karşı mukavemet İslâm ülkelerinin tek başlarına yapabilecekleri bir iş değildir. Güçlü bir İslâm ittifakı gerektirmektedir. Zira ABD 50 ülkenin birleşmesiyle, AB ise 28 ülkenin birleşmesiyle ortaya çıkan bir güçtür. İslâm dünyası bunlara karşı 57 üyesinin iş birliği ile ancak karşı koyabilir.

5.4. İslâm Dünyasında Birlik Arayışları

İslâm ülkeleri 1. Dünya Harbi'ni müteakip Türkiye ve bir iki ülke dışında neredeyse esaret altına girmişti. Daha sonra sömürülmekten kurulmasa bile siyasi olarak istiklâliyetine kavuşan İslâm ülkeleri uzun müddet birlik oluşturamadan yaşadılar. Filistin'de bir Yahudi devleti kurdurulması ve bu devletin yani İsrail'in Mescid-i Aksa'yı yakması İslâm dünyasında büyük bir infiâl doğurmuş ve bunun üzerine ilk defa İslâm ülkeleri 1969 yılında İslâm Konferansı (İK)³⁰ adı altında bir araya gelebilmişlerdir. Ancak aradan neredeyse yarım asır geçmesine rağmen teşkilatın adından başka değişen bir şey yok gibidir. İİT'nin web sayfasının sadece Arapça, İngilizce ve Fransızca dilleriyle sınırlı yayın yapması; Türkçe, Farsça, Urduca veya diğer milyonlar Müslümanın konuştuğu dilleri yok sayması bile durumun tahmin edilenden de geri olduğunu gösterir. İİT'nin iki dönem genel sekreterliğini yapan Ekmeleddin İhsanoğlu bile web sayfasının Türkçe yayınına güç yetirememiştir. İİT'nin bu perişanlıktan kurtularak kendisine çeki-düzen vermesi, hiç olmazsa yarım asırda AB'nin aldığı mesafenin çeyreği kadar yol alması beklenir. İşte o zaman belki İİT'nin bünyesine Hilâfet Şûrası adıyla İstanbul merkezli bir meclis pekâlâ eklenebilir. Hilâfet Şûrası hem İslâm dünyasındaki mezhebî parçalanmışlıkların önüne geçerek, içtihat anarşisine son verebilir, hem de edille-i şeriyenin önemli bir unsuru olan icmâ-yı ümmet

---

³⁰ İslâm Konferansı, 21 Ağustos 1969 tarihinde İsrail'in işgali altında bulunan Kudüs'teki, el-Aksa Mescidi'nin yakılmasının İslâm dünyasında uyandırdığı infiâl üzerine, 22-25 Eylül 1969 tarihlerinde Rabat'ta ilk kez düzenlenen İslâm Zirve Konferansında alınan bir kararla kurulmuş olup merkezi Suudi Arabistan'ın Cidde şehridir. Kuruluştaki adı İslâm Konferansı iken 2011 yılında Astana'da düzenlenen 38. Dışişleri Bakanları Konseyi'nde ismi İslâm İşbirliği Teşkilâtı (İİT) olarak değiştirilmiştir. Teşkilâtın en üst düzeyde karar alma organı olan Zirve toplantıları her üç yılda bir, Devlet ve Hükümet Başkanları seviyesinde düzenlenmektedir. Üye ülkeler zirve toplantılarına coğrafi gruplar (Arap, Asya ve Afrika) esasında dönüşümlü olarak evsahipliği yapmaktadır. Bu kural diğer İİT toplantıları için de geçerlidir. Kuruluşundan bugüne kadar çeşitli üye ülkelerin evsahipliğinde 13 Zirve, 5 Olağanüstü Zirve toplantısı düzenlenmiştir. 13. Zirve toplantısı 14-15 Nisan 2016 tarihlerinde "Adalet ve Barış için Birlik ve Dayanışma" temasıyla İstanbul'da gerçekleştirilmesiyle Türkiye İİT Zirve Dönem Başkanlığını üstlenmiştir (mfa.gov.tr). ABD'nin Doğu Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak kabulü ve bunu dünyaya ilan etmesini müteakip Türkiye'nin daveti ile 19 Aralık 2017 tarihinde İstanbul'da İİT Olağanüstü Zirvesi toplanmış, Kudüs'ü Filistin'in Başkenti olarak kabul etmiştir.

rüknünü küresel çapta gerçekleştirerek ayak altında kalmaktan kurtulur ve dünya siyasetinin baş oyuncularından birisi olabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İŞİD örneği üzerinden radikal örgütlerin incelendiği bu çalışma göstermiştir ki bugün İslâm dünyasında yaşanan hâdiselerin ve ortaya çıkan radikal düşünce hareketlerinin bir geçmişi ve tarihi bir derinliği vardır. İslâm'ın ilk dönemlerinde Kur'an'ı anlama ve te'vil etme hususunda çoğunluk isabet ve istikamet üzere hareket ederken, azınlık da olsa Kur'an'ı farklı anlayan ve farklı yorumlayan ve uygulayan kesimler olmuştur. Hz. Ali'nin Hilâfeti döneminde meşhur "Hakem olayı" ile ilk kopuş Hâriciler'le başlamış ve daha sonra Şii'likle devam etmiştir. Sünnî İslâm'dan farklı itikâdi görüşlere sahip olan bu iki mezhep günümüze kadar farklılaşarak, çeşitlenerek varlığını koruyagelmıştır. Günümüzde de bu iki mezhep İran ve Suudi Arabistan'ın öncülük ettiği iki devletin resmi mezhepleri olarak rakip vaziyettedirler.

Kendisi dışındakileri ötekileştiren, inanç verileri doğrultusunda kendisini hak olarak kabul eden ve diğerlerini hakkın dışına atan Şiilik ve Selefilik/Vehhabilik, başta Ortadoğu olmak üzere İslâm dünyasındaki mezhep savaşlarını çıkartma ihtimâli olan iki ekoldür. Her iki düşüncenin merkezinde de İslâm'ı kendi anlayış mensuplarına indirgemeci bir kabul bulunmaktadır. Bu ise onların kendi yayılmacı mezhebi ve siyasi amaçlarına uygun düşmektedir. Bunu gerçekleştirmek amacıyla her türlü yolun mübah görülmesi, onların temel felsefelerinin bir sonucudur. Bu konuda Şia'daki 'takiyye' anlayışı, Selefi/Vehhabi inançtaki şirk algısı ve darü'l-harb felsefesi, düşünce ve eylemlerinde kontrol edilemez ve önceden sezilemez bir olguyu ortaya koymaktadır. Burada sırat-ı müstakîmi temsil eden Ehl-i Sünnet'in öteleyici ve dışlayıcı olmayan ve Müslümanların tümünü kapsayan bir İslâmî algılayışı ortaya koyduğu da âşikârdır.

20. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar İslâm dünyasında Sünnî gelenek çoğunluğu kuşatmış, bu sebeple gerek Şia gerekse Vehhabilik etkili bir konum elde edememişlerdir. Bunun en önemli sebebi hem Selçuklu hem de Osmanlı Devleti'nin medrese ve sair eğitim kurumlarında güçlü bir şekilde Sünnî İslâm akidesinin öğretilmesi ve Hilâfet müessesesinin içtihatlarıyla zamanın ihtiyaçlarına göre aldıkları kararlarla birliği sağlamasıydı. Fas'tan Endenozya'ya, Bosna'dan Türkistan'a kadar Hilâfetin etkisi ve gücü hissediliyor, radikal akımlara fırsat verilmiyordu. Hilâfetin ilgası ve İslâm dünyasının bütünlüğünün bozulmasıyla birlikte radikal akımlar güç bulmuş ve kendini sünnî/Hambeli olarak gösteren Vehhabilik ile Şia arasında ortaya çıkan kutuplaşma adeta Hanifi ve Şâfi mezheplerini geri plâna itmeye başlamıştır. Bu kutuplaşma özellikle ABD liderliğindeki Batı ittifakı tarafından

İslâm birliğinin parçalanması ve sömürge vaziyetine indirgenmesi veya müstemleke konumlarının idamesi amacıyla kışkırtılmış, İran'ın etki alanı sistematik bir şekilde genişletilerek etki-tepki mekanizmasıyla el Kaide, el-Şebab, Boko Haram ve IŞİD gibi radikal, selefi örgütlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlanmıştır. Bu sonucun doğmasında İslâm dünyasının dağınıklığı, başıbozukluğu, bir araya gelememeleri ve birlik sağlayamamalarının da büyük payı olmuştur.

İslâm dünyasındaki bu perişaniedade rolü olan müfrit ve radikal örgütlerin ABD ve liderliğindeki ittifaka üç önemli menfaat sağladığı söylenebilir; Birincisi, bu aşırı radikal yapıların Sünnî İslâm'a muhalif bazı görüşleri sebebiyle Müslümanları tekfir ederek İslâm ülkelerinde terör yapmaları, kargaşa çıkarmaları, iç savaflara yol açmaları ve hülâsa Müslümanların birbirlerini öldürmelerini sağlamasıdır. Nitekim bu radikal örgütler ABD gibi işgalci devletlerle mücadele için ortaya çıktıklarını söyleseler de en fazla Müslümanları öldürdükleri istatistiklerin ortaya koyduğu bir gerçektir.³¹

İkinci olarak bu radikal örgütlerin “kafa kesme” gibi birtakım infaz ve işkence metotlarını ve intihar bombacıları ve sair terör faaliyetlerini geniş medya ağları ile dünyaya propaganda ederek, İslâm'a teşmil ile Müslümanları terörist, İslâm'ı da bir korku ve nefret nesnesine dönüştürmeye çalışan Batılı güçlere malzeme olmasıdır. Bu yolla sair din ve inanç sahiplerinin ve özellikle Hristiyanların İslâm'la tanışması ve halkların birbiri içine girmesi önleniş olacaktır.

Üçüncüsü ise küresel politikalarda Müslümanların pasif ve edilgen konumda kalmalarını sağlamak, bu yolla petrol ve doğal gaz gibi zengin enerji kaynaklarına sahip İslâm ülkelerini daha kolay sömürmek, aynı zamanda da tahrik edilen husumetler üzerinden bu ülkelere silâh satmak ve pazar olma statülerini devam ettirmektir.

---

³¹ Şikago Üniversitesinin güvenlik ve terörizm üzerine yayınladığı bir çalışmada 1982-2013 yılları arasında dünyada terörün yoğunlaştığı bölgeler harita üzerinde gösterilmiştir. Terörün vurduğu merkezlerin büyük çoğunluğunun İslam ülkeleri olduğu haritada açıkça görülmektedir. Bak: http://cpostdata.uchicago.edu/search_new.php. Benzer şekilde yayınlanan başka bir çalışmada 2016 yılında yapılan 11.072 terör saldırısına muhatap ilk on ülkenin tamamının Müslüman olduğu görülmektedir. Teröre muhatap ülkelerin başında Irak (2965), Afganistan (1340), Hindistan'ın Müslüman halkın yaşadığı eyaletler (927), Pakistan (734), Filipinler (482), Nijerya (466), Türkiye (363), Yemen (363), Halen iç savaşın devam ettiği Suriye (363) ve Somali (359) başta gelmektedir. <https://www.statista.com/statistics/236983/terrorist-attacks-by-country/>. 2001-2014 yılları arasında yapılan terör saldırılarında 42.759 kişi ölmüştür. Bunlar içerisinde Avrupanın payı sadece 420 kişidir. Küresel terörizm veri tabanı için daha fazla bilgi için bkz; <http://www.start.umd.edu/gtd/>

Bilgi çağının dünyayı bir köye çevirmesi ve iletişim araçlarının çeşitlenmesi ile emperyal güçlerin kitle iletişim tekellerinin kırılması sonucu İslâm dünyasında çok güçlü bir şuurlanma hareketi ortaya çıkmış, özellikle ABD ve AB üniversitelerinde okuyan gençlerde oluşan farkındalık İslâm dünyası ile Batı ittifakı arasındaki sömürü ilişkisinin devam etmemesi için yeni arayışları gündeme getirmiştir. Bu arayış IŞİD gibi radikal hareketlerin aksine, ülkelerde halk iradesinin güçlendirilmesi ve devletlerin yönetimine hâkim olması yönünde olup, İslâm ittifakını bir ihtiyaç olarak görmektedir.

Gelinen bu noktada İslâm ittifakının sağlanabilmesi için yapılması gerekenleri üç noktada toplamak mümkündür. Birincisi, Ehl-i Sünnet'in İslâm anlayışının tüm İslâm ülkelerinin müfredatlarına konulması ve temel eğitim şeklinde verilmesidir. Bunun için de mezheplerin din şekline dönüştürülmemesi, fakat Sünni İslâm'ın da Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde olduğu gibi Eş'ari-Maturudi temelinde öğretilmesidir. İslâm dünyasında azınlığı teşkil eden Şii ve Vehhabilik gibi bâtını ve hârici temelli mezhep anlayışlarının sun'i bir kutuplaştırma ile Sünnî İslâm'ı gölgeleyecek şekilde propaganda edilmesi engellenmelidir.

İkincisi, İslâm dünyasında yaygın olan gelir dağılımı adaletsizliği ve bazı İslâm ülkelerindeki kahredici fukaralığa çare bulunmasıdır. Özellikle petrol ve doğal gaz zengini ülkeler başta olmak üzere İslâm dünyası kendi içinde yardımlaşmayı gerçekleştirecek kurumsal bir yapı oluşturabilir bu müesseseyle de fakir ülkelere yardımda bulunabilir. Ya da Kızılay bir hayır ve yardım müessesesi olarak İslâm İşbirliği Teşkilatına eklenilebilir.

Üçüncüsü, dünyada mevcut 57 İslâm ülkesinin siyasi birlikteliğinin sağlanmasıdır. Bunun için ihtilafların dondurulması ve ötelenmesi; müştereklerin öne çıkarılması ve güçlendirilmesine ihtiyaç vardır. İslâm ülkelerine göre daha güçlü olan ABD ve Avrupa ülkeleri kendi aralarında ittifaklar kurarken İslâm ülkelerinin o ittifaklara üye olmaya çalışmasından ziyade bir şekilde ortaya çıkmış olan İslâm İşbirliği Teşkilatı'nı güçlendirmeleri ve o zeminde siyasi, askeri, iktisadi, mali, sosyo-kültürel ve ilmî yapılar oluşturarak güçlerini birleştirmelerine ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

Acar, D. Ş. (2011). İslâmcı ideoloji ve islâmcı hareketler ekseninde orta doğu. *ICANAS 38 Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (s.1-26). Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Acar, M. (2005). Radikal selefi zihniyete bir reddiye. *Muhafazakâr Düşünce*, 6(2), Ağustos 10, 2016. <https://www.ilimsofrasi.com/2014/11/radikal-selefi-zihniyete-bir-reddiye.html> adresinden alındı

Adesoji, A. O. (2011). Between maitatsine and Boko Haram: Islamic fundamentalism and the response of the Nigerian State, *Africa Today*, Volume 57, Number 4, pp. 98-119, Published by Indiana University Press, Aralık 17, 2016 tarihinde <http://muse.jhu.edu/journals/at/summary/v057/57.4.adesoji.html/> adresinden alındı

Agbibo, D. E. (2013). Why Boko Haram exists: *The Relative Deprivation Perspective African Conflict & Peacebuilding Review*, issue 3(1), pgs. 144–157. Spring. Indiana University Press.

Ağar, A. (2015). *IŞİD ve Irak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Akbulut, A. (2006). Hz. Muhammed sonrası ilk siyasi krizin teolojik yansımaları. *Kelam Araştırmaları*, 4:(2), 1–10. Temmuz 09, 2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/179721> adresinden alındı

Akçalı, Y. (2015). *Modern selefilik'in gelişimi, Orta Doğu'da devlet-altı gruplar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Alegöz, H. İ. (2013). *Uluslararası ilişkilerde insani diplomasinin rolü: Türkiye-Somali örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Nisan 11, 2017 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Aljazeera Türk (2016). *IŞİD'i Obama kurdu*. Ağustos 11, 2016 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/haber/trump-isidi-obama-kurdu/> adresinden alındı

Altuğ M. (2016). *Orta Doğu Coğrafyasının yeni aktörleri ve IŞİD gerçeği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Nisan 11, 2017 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Apak, A. (2016). Hz. Osman'ın halifeliği döneminde meydana gelen siyasî problemler ve sebepleri üzerine bazı değerlendirmeler. *Usûl İslam Araştırmaları*, 4 (4) Mayıs 09, 2016 Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/usul/issue/16725/173931> adresinden alındı

Apaydın, H. Y. (1997). İbn Kayyim El-Cevziyye. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 20, 109-119. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Artokça, İ. (2013). el-Şebâb terör örgütü. *TASAM*. Mayıs 04. 2017 tarihinde http://www.tasam.org/Files/PDF/Raporlar/es_sebab_teror_orgutu_somali.pdf_e784c91b-a31b-4e21-9b3b-fba40569967e.pdf Raporlar/ adresinden alındı

Avcı, C. (1998). Hilafet. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 17, 539-546. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Aydınalp, H. (2014). Kural dışı dini bir yönelim olarak çağdaş tekfir ideolojisini anlamak. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46, 5-36. Mayıs 16, 2016, tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/162845/> adresinden alındı

Ayhan, H. (2015). Terör kavramı, güvenlik konseyi ve genel kurul özelinde Birleşmiş Milletler'in 2001 sonrası terör yaklaşımı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 21, 117-147. Aralık 05, 2017 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84596/> adresinden alındı

el-Bağdâdî, Ebu M. A. (1991). *Mezhepler arasındaki farklar*. (E. R. Fırlalı Çev.) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Biçer, R. (2015). IŞİD düşünce yapısının teolojik arka plânı. *KADER: Kelam Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 1-11. Aralık 14, 2015 tarihinde <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer/> adresinden alındı

Biçer, R. (2016). Küreselleşme ve mezhep çatışmaları. *Kelâm Araştırmaları Dergisi*, 14 (2), 361-375. Mayıs 14, 2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/227053> adresinden alındı

Bilmen, Ö. N. (1964). Ahkâm-ı şer'iyye ve ahkâm-ı fıkhiyye. *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, 2, 1-19. Mayıs 14, 2018 tarihinde http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D00072/1964_2/1964_2_BILMENON.pdf / adresinden alındı

Bilmen, Ö. N. (Tarihsiz). *Büyük islâm ilmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.

Blanchard, L. P. (2014). Nigeria's Boko Haram: frequently asked questions, *Specialist in African Affairs, Congressional Research Service*, 7-5700. Aralık 14, 2017 tarihinde <https://fas.org/sgp/crs/row/R43558.pdf> adresinden alındı

British Petroleum (2017). *Statistical review of world energy*. June 2017. Aralık 14, 2017 tarihinde <http://www.bp.com/statisticalreview/> adresinden alındı

Bozan, M. (2000). NATO yeni tehditler ve yeni stratejiler. *Avrasya Etüdlere*, 17, 81-100.

Bozan, M. (2012). Türk ve Arap yakınlaşmasının stratejik önemi. *İnönü Üniversitesi 2. Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi* (s.692-716). Malatya

Bozan, F. (2016). Radikal örgütlerin ortaya çıkmasında batı politikalarının etkisi. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, August, 2(SI 1): 1-17. Mayıs 03, 2017 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/253517> adresinden alındı

Bozan, M. (2017). Küresel gücün tahkiminde düşmanca bir tavır: İslâmofobi. *Bartın Üniversitesi Uluslararası İslâmofobi ve Terör Sempozyumu* (s. 101-115). Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları.

Buhari, Ebu A. M. b. İ. (1987). *Sahih-i Buhari ve tercümesi*, (M. Sofuoğlu, Çev.) İstanbul: Ötüken Yayınları.

Bulut, H. İ. (2009). Dini şiddetin fikri arka planı olarak hâricilik ve günümüze yansımaları. *Usûl İslam Araştırmaları*, 11(11), 41-54. Mart 07, 2016 tarihinde http://www.usuldergisi.com/img/_1345442152013_.pdf adresinden alındı

Büyükkara, M. A. (2004). *İhvan'dan cüheyman'a: suudi arabistan ve Vehhabilik*, İstanbul, Rağbet Yayınları. Mayıs 03, 2017 tarihinde https://issuu.com/mahir_bu/docs/suudi_arabistan_ve_Vehhabilik adresinden alındı

Büyükkara, M. A. (2004). 11 Eylül'le derinleşen ayrılık: suudî selefiyye ve cihadî selefiyye. *Dini Araştırmalar*, 7(20), 205-234. Mayıs 03, 2017 <https://serdargunes.files.wordpress.com/2014/09/bc3bcyc3bckkara-suudi-selefiye-ve-ehadi-selefiyye.pdf> adresinden alındı

Büyükkara, M. A. (2012). Vehhabilik. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 42, 611-615. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Büyükkara, M. A. (2013). Mezhepsel uzlaşma ve barış: modern ve post modern yaklaşımlar. *Dîvân Disiplinler arası Çalışmalar Dergisi*, 18(35), 109-138. Mayıs 14, 2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/divan/issue/25964/273545> adresinden alındı

Büyükkara, M. A. (2015). Arap devrimleri süreci ve Selefler. *Ortadoğu Analiz*, 7 (70), 10-13. Mayıs 03, 2017 tarihinde <http://studylibtr.com/doc/1914219/arap-devrimleri-s%C3%BCreci-ve-Selefler> adresinden alındı

Canan, İ. (1988). *Kütüb-i Sitte tercüme ve şerhi*. 14, 147-148. Ankara: Akçağ Yayınları.

Cengil, M. ve Aydın, A. R. (2014). IŞİD (Irak Şam İslâm Devleti): psikopolitik ve teolojik bir değerlendirme. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 51-63. Mayıs 09, 2016 tarihinde [http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/1431662312_04_Cengil_\(51-63\).pdf](http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/1431662312_04_Cengil_(51-63).pdf) adresinden alındı

Cevdet Paşa, A. (2011). *Osmanlı imparatorluğu tarihi*. 2, İlgi, İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık.

Cürcanî, S.Ş. (2015). *Şerhu'l-mevâkif* (Ö. Türker, Çev.) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu.

el-Cüveynî, (2012). *Kitâbü'l-irşâd*. (A. B. Baloğlu, S. Yılmaz, M. İlhan ve F. Sancar Çev.) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Çağatay, N. ve Çubukçu, İ. A. (1985). *İslâm mezhepleri tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınlarından

Çağatay, N. (1986). Vehhabilik *İslâm Ansiklopedisi*, 13, 262-269. İstanbul: Kültür Bakanlığı

Çağrı M. (1996). Fitne. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 13, 156-159. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Çelebi, İ. (2012). Usûl-i Hamse. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 42, 211. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Çelik, H. A. (1988). İbn Kayyim El-Cevziyye ve ma'ani el-edevat ve'l hurûf adlı eseri. *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Tetkikleri Dergisi*, 8, 143-164. Ocak 26, 2017 <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/30925> adresinden alındı

Demir, H. (2014). *Selefler ve selefi hareketi İŞİD ne kadar sünnidir?* Özel Rapor, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Rapor No:21, Mayıs 03, 2017 tarihinde <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/selefler%20son.pdf> adresinden alındı

Demir, İ. (2015). *İslâm mezheplerinde biat algısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Dışişleri Bakanlığı (2018). *Güney Sudan*, Mayıs 05, 2018 tarihinde http://www.mfa.gov.tr/guney-sudan_in-siyasi-gorunumu.tr.mfa adresinden alındı

Dışişleri Bakanlığı (2017). *İslâm İşbirliği Teşkilatı*. Mayıs 05, 2018 tarihinde <http://www.mfa.gov.tr/İslâm-isbirligi-teskilati.tr.mfa/> adresinden alındı

DİB (2015). *DAİŞ'in temel felsefesi ve dini referansları raporu*. Diyanet İşleri Başkanlığı, Temmuz 05, 2017 <https://dosya.diyanet.gov.tr/DIYKDosya/YayinDosya/783591fa-9f88-41b7-ab2f-3d0fa114f500.pdf> tarihinde adresinden alındı

Dışişleri Bakanlığı (2018). BM üyesi devletler. Mayıs 05, 2018 tarihinde <https://www.diplomasi.net/birlesmis-milletler-uyesi-devletler/>. Adresinden alındı

Deutsche Welle (2017). *Türkçe Reuters/* <https://www.dw.com/tr/suriye-insan-haklar%C4%B1g%C3%B6zlemeviba%C4%9Fdadi%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BCld%C3%BC/a-39649292> tarihinde alındı

Doğan B. (2015). *İŞİD gerçeği*. Konya: Sıradışı Akademi Yayınları.

Ebu Zehra, M. (1983). *İslâm'da siyasi itikadî ve fıkhi mezhepler tarihi*. (H. Karakaya, K. Aytekin ve A. Şener, Çev.) İstanbul: Hisar Yayınevi.

Erdoğan, A. (2018). *Dini motifli terörizm ve finansal kaynakları El Kaide İŞİD ve Boko Haram*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük. 9 Mayıs, 2018 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Erkin, B. (2016). Küresel cihadın ortadoğu'daki gelişim süreci. *TASAV Dış Politika Araştırmaları Merkezi*, Makale No.23. Ocak 19, 2017 tarihinde <http://www.tasav.org/kuresel-cihadin-ortadogu-daki-gelisim-sureci.html> adresinden alındı

Evkuran, M. (2015). Bir kriz teolojisi ve toplumsal hareket olarak Selefilik; Selefi ideoloji ve İslâm dünyasındaki etkileri üzerine bir analiz. *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Akademi Dergisi*, 1 (1-2), 71-90. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/90407>

Fetih el Şam (2016). Temmuz 07, 2017 tarihinde <https://www.suriyegundemi.com/2016/07/29/el-nusranin-feshi-ve-sam-fetih-cephesi/> adresinden alındı

Fıġlalı, E. R. (1978). Hâriciliġin Doġuşu ve Fırkalara Ayrılışı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 245-275.

Fıġlalı, E. R. (1983). *İbâdiye'nin doġuşu ve görüşleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Fıġlalı, E. R. (2014). *Günümüz İslâm mezhepleri*. İzmir: İlahiyat Vakfı Yayınları.

Gazzali, M. (2014). *İtikadda orta yol*. (O. Demir, Çev.) İstanbul: Klasik Yayınları.

Gölbaşı, H. ve Dever, A. (2007). Medeniyetler çatışması teorisi ve dinler çatışması "kendini gerçekleştiren kehanet". *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(1), 53-66.

Gömbeyaz, K. (2016). Hâricilerin günümüzdeki devamı İbâdîler mi, Selefler mi? metodik bir tartışma. *Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 77-98. Mart 07, 2016 tarihinde <http://www.emakalat.com/download/article-file/226968> adresinden alındı

Gömbeyaz, M. Y. (2010). Muaviye b. Ebî Süfyan'ın muhaliflerini bertaraf etme yöntemleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 301-332. Temmuz 10, 2018 tarihinde dergipark.gov.tr/download/article-file/143677 adresinden alındı

Gürler R. T. ve Özdemir, Ö. B. (2014). El Kaide'den post Kaide'ye dönüşüm: İŞİD, *Türkiye Ortadoġu Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 113-155.

Hamidullah, M. (1980). *İslâm Peygamberi*. (S. Tuġ, Çev.) 2, İstanbul: İrfan Yayınevi.

Harnischfeger, J. (2014). Boko Haram and its Muslim critics: observations from yobe state, s. 33-62. Edited by Marc-Antoine Pérouse de Montclos: African Studies Centre (ASC), *West African Politics and Society Series*, Vol. 2.

Huntington, S. P. (2015). *Medeniyetler Çatışması*. (M. Yılmaz, Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.

Hürriyet (2006, Haziran 08). el Zerkavi öldürüldü, *Hürriyet*. Ocak 01, 2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/el-zerkavi-olduruldu-4546500/> adresinden alındı

İbn Teymiye. A. (1986). *İbn Teymiye külliyyatı*. 1, İstanbul: Tevhid Yayınları.

İçişleri Bakanlığı (2017). PKK/KCK terör örgütünün Suriye kolu: PYD-YPG, 1-68. Temmuz 10, 2017 tarihinde www.icisleri.gov.tr/ adresinden alındı

İğde, M. (2015). Selefilğin tarihi arka plânı. *Mezhep Araştırmaları*, VIII (2), 151-181. Nisan 06, 2017 tarihinde <http://www.emakalat.com/download/article-file/226960> adresinden alındı

Ebu Hanife (2015). *İmam-Azam'ın beş eseri*. (M. Öz, Çev.) İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

İrat, A. M. (2015). *Peygamber'den İŞİD'e modern dünyada İslâmi yaklaşımlar*. Ankara: Naoabene Yayınları.

İşcan, M Z. (2012). *Selefilik-islami köktencilüğün tarihi temelleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

İşcan, M. Z. (2015). Tarih boyunca selefi söylem. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 1 (1-2) 1-14.

Kandehlevi, M. Y. (1980). *Hadislerle Müslümanlık*. (A. M Büyükçınar, A. Ö Tekin, ve M. Yalçın, Çev.) İstanbul: Kalem Yayınları.

Kandemir, M. Y. (1989). Ahmed b. Hanbel. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2, 75-80. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Karadeniz, A. (2016 a). Kur'an'da cihad-kıtal farkı ve İŞİD terör örgütü. *TESAM Akademi Dergisi*, /*Turkish Journal of TESAM Academy*. 151-173. Mart 03, 2017 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tesamakademi/article/viewFile/5000179572/5000160261> adresinden alındı

Karadeniz, A. (2016 b). *Selefilik tehlikesi ve İŞİD terör örgütü*. Mayıs 01, 2017 tarihinde <http://ilsam.org.tr/selefilik-tehlikesi-ve-isis-teror-orgutu-akin-karadeniz/> adresinden alındı

Karakaya, İ. (2017). *Küresel terörizmin dönüşümü: El- Kaide'den İŞİD'e*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karaman, H. (2002). *Kur'an-ı Kerim ve açıklamalı meal*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Karaman, H., Çağrıç, M., Dönmez, İ. K., ve Gümüş, S. (2003). *Kur'an Yolu Türkçe meal ve tefsiri*. 1. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Karataş, H. İ. (2016). *Eylemleri ve söylemleriyle İŞİD: dini, siyasi ve stratejik yapısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 9 Mayıs, 2018 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Kavas, A. (2007). Nijerya. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 33, 109-112. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kavlak, C. (2010). *Suç işlemek amacıyla örgüt kurma*. (T:C:K: m. 220). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, İzmir. 9 Mayıs, 2018 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Kazanç, F. K. (2010). Selefiyye'nin nass ve metot ekseninde din anlayışı ve sonuçları, *Kelam Araştırmaları*, 8(1), 93-121. Mayıs 14, 2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/179755> adresinden alındı

Koca, S. F. (1999). İbn Teymiyye. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 20, 391-405. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kodaman, T. Saraç, E. (2006). Hamas (hareket-ül mukavemet-ul islâmiye- islâmi direniş hareketi). *Akademik Orta Doğu*, 1, (1), 177-197. Nisan 04, 2017 tarihinde http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu1%20makale/timucin_kodaman_esma_sarac.pdf /adresinden alındı

Koyuncu, N. (2007). İslâm- Osmanlı hukukunda devlet kavramı. *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 7, (3), 1-14.

Köksal, A. (2007). Nijerya. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 33, 108-109. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Köstem, S. (2010). Orta Asya ve Kafkaslarda militan İslâm: el-Kaide etkisi. *Ortadoğu Etüdler*, 2(3), 181-204. Ocak 18, 2017 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/209562> adresinden alındı

Kubat, M. (2007). İslâm'ın barışçıl niteliği ve Batı'nın onu şiddet ve terörle özdeşleştirme algısı üzerine. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 34 (9), 176-213.

Kur'an-ı Kerim Meâli (2010). (Yayına Hazırlayanlar; H. Altuntaş ve M. Şahin), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kurşun, Z. (2006). Necid. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 32, 491-493. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kyari, M. (2014). The Message and methods of Boko Haram, Boko Haram: Islamism, politics, security and the state in Nigeria, 9-32. Edited by Marc-Antoine Pérouse de Montclos: African Studies Centre (ASC), *West African Politics and Society Series*, Vol. 2. Mart 14, 2016 tarihinde <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/23853/ASC-075287668-3441-01.pdf> adresinden alındı

Maraş, H. (2017). *İslami söylemli terörizm ve Nijerya 'ya yansımaları: BOKO Haram terör örgütü*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Mayıs 09, 2018 tarihinde <http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=11324> adresinden alındı

Maverdi, E. H. E. H. (2017). *El Ahkâmü's sultaniyye*. (A. Şafak Çev.) İstanbul: Bedir Yayınevi.

Mevdudî, E. A. (1985). *Tefhîmu'l-Kur'an*. (M. H. Kayani vd. Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

Milliyet (2014). IŞİD: tek örgüt 10 farklı isim. Nisan 02, 2017 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/isid-tek-orgut-10-farkli-isim/dunya/detay/1965988/default.htm> adresinden alındı

Murtçalı, S. (1995). *Arapca Türkçe Sözlük* s. 427.

Nevevî, M. Y. b. Ş. (2015). *Riyâzü' s-sâlihîn*. (A. F. Kocaer Çev.) İstanbul: Karma Kitaplar

el-Nesefî, Ebu M. (2010). *Bahrü'l-kelam maturidi akaidi*. (R. Biçer, Çev.) İstanbul: Gelenek yayıncılık.

Okumuş, E. (2014). *Ortadoğu ve IŞİD gerçeği*. İstanbul: Siyah beyaz Kitap.

Orhan, F. (2014). Cihad kavramı üzerinden islâm'a sürülmek istenen leke: terör. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 89-113. Mart 03, 2017 tarihinde http://ilahiyat.cu.edu.tr/tr/dergi/2014_14-2/F.Orhan.pdf adresinden alındı

Oyewole, S. (2015). Boko Haram: insurgency and the war against terrorism in the Lake Chad Region. *Strategic Analysis*, 39 (4), 428-432. Mart 14, 2016 tarihinde <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09700161.2015.1047227?journalCode=rsan20> adresinden alındı

Örgün, F. (2001). *Küresel terör*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.

Özden, M. (2010). *Müslüman kültüründe sekülerleşme süreci*. Ankara: Araştırma Yayınları.

Özden, M. (2011). *Kur'an'a göre inanma hürriyeti*. Ankara: Araştırma Yayınları.

Özerkmen, N. (2004). Terör, terörizm ve radikal İslâmcı terör. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44 (2), 247-265.

Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. 1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Hitti, P. K. (1980). *Siyasi ve kültürel islâm tarihi*. (S. Tuğ, Çev.) 1, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Rahman, F. (1981). *İslâm*. (M. Dağ ve M. Aydın, Çev.) İstanbul: Selçuk Yayınları.

Rajkowska, A.M. (2017). *Cihatçı örgütler ve kadın katılımı: IŞİD örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Mayıs 09, 2018 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Razi, F. (2002). *Kelam'a giriş, el muhassal*. (H. Atay, Çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Şahin, H. (2016). İhya ıslah hareketleri ve seleflik irtibatı. *Mezhep Araştırmaları*, 9 (1), 1-37. Ocak 26, 2017 tarihinde <http://www.emakalat.com/download/article-file/226966>. Adresinden alındı

Şeker, F. M. (2016). *Osmanlılar ve Vehhabilik*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Şenol, D., Erdem, S. ve Erdem, E. (2016). IŞİD: küresel bir terör örgütü. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (2), 277-292. Ocak 21, 2017 tarihinde <https://www.researchgate.net/publication/310291248> adresinden alındı

Taftazânî (2015). *Kelâm ilmi ve İslâm akâidi (şerhu'l-akâid)*. (S. Uludağ Hazırlayan). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Taşdemir, F. (2015). İç savaş çerçevesinde terörizm ve IŞİD örneği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 11 (42), 41-67. Mayıs 29, 2016 tarihinde http://www.usak.org.tr/images_upload/files/UHP42FULL2.pdf adresinden alındı

Taşkesen, A. (2011). Arap dünyası'nda demokratikleşme hareketleri. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2). 25.06.2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/17782> adresinden alındı

TBMM (1924). Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt:7, İçtima Senesi:1, 57.

Terkan, A., Zayıf, V. ve Yaşar, İ. (2015). el Nusra cephesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 14 (1), 39-64. Ocak 19, 2017 tarihinde http://www.kho.edu.tr/akademik/enstitu/savben_dergi/141/3.pdf adresinden alındı

Terörle Mücadele Kanunu (1991). Kanun Numarası: 3713, R. Gazete: Tarih: 12/4/1991 Sayı: 20843 Mükerrer Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 30 Sayfa: 125. Mart 03, 2017 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf> adresinden alındı

Thomson, V. (2012). Boko Haram and Islamic fundamentalism in Nigeria. *Global Security Studies*, Summer, Volume 3, Issue 3. pp.46-60. Ocak 16, 2017 tarihinde <http://globalsecuritystudies.com/Thomson%20Boko%20Haram.pdf> adresinden alındı

Tirmizî, Ebû İ. M. b. İ. b. S. (2013). *Sünenü'l-Tirmizî*. Şam-Suriye.

Topaloğlu, B.ve Çelebi, İ. (2015). *Kelam terimleri sözlüğü*. İstanbul: İSAM Yayınları.

Toynbee, A. (1980). *Medeniyet yargılanıyor*. (U. Uyan, Çev.) İstanbul: Yeryüzü Yayınları.

Tunç, Y. (2009). *Cemel ve Sıffin savaşlarında tarafsız kalan sahabiler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. Temmuz 10, 2018 tarihinde <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/11118/231400.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı

Uludağ, S. (2015). Tarihi süreçte selefilik-tasavvuf ilişkileri. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 1, (1-2), 253-262. Mayıs 14, 2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/90415> adresinden alındı

University of Chicago (2013). *Chicago project on security and terrorism*. Nisan 20, 2017 tarihinde http://cpostdata.uchicago.edu/search_new.php, adresinden alındı

University of Maryland (2017). *The global terrorism database*. Nisan 20, 2017 tarihinde <http://www.start.umd.edu/gtd/> adresinden alındı

Ural, A. (2009). ABD'nin enerji hâkimiyeti teorisi ve büyük Orta Doğu projesi. *Akademik Orta Doğu*, 3 (2), 131-147. 20, Nisan 20, 2017 tarihinde http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu6%20makale/abdullah_ural.pdf adresinden alındı

Walker, A. (2012). *What is Boko Haram?* United States Institute Of Peace, Special Report. 2301 Constitution Ave., NW; Washington, DC 20037 Nisan 20, 2017 tarihinde <https://www.usip.org/sites/default/files/SR308.pdf> /adresinden alındı

Watt, W.M. (1981). *İslâm düşüncesinin teşekkül devri*. (E. R. Fırlalı, Çev.) Ankara: Umran Yayınları.

Yavuz, C. (2014). İŞİD terör örgütü mü devlet modeli mi? *İki Aylık Fikir ve Kültür Dergisi*, Nisan 10, 2017 tarihinde http://devlet.com.tr/makaleler/y61-ISID_TEROR_ORGUTU_MU_DEVLET_MODELI_MI.html adresinden alındı

Yeni Türk Ansiklopedisi (1985), Bab'ül-Mendep, s. 291, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Yeşiltaş, M., Özdemir, Ö. B., Öncel, R., Düz, S. Ve Öztürk, B. (2016). Sınırdaki düşman: Türkiye'nin DAİŞ ile mücadelesi. *SETA*, Nisan 18, 2017 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20160609175520_sinirdaki-dusman-turkiyenin-dais-ile-mucadelesi-pdf.pdf Adresinden alındı

Yılman, E. (2014). Genel hatlarıyla-el-Kaide. Ocak 15, 2017 tarihinde <http://akademikperspektif.com> adresinden alındı

Yılmaz, K. (2014). Ülke savunmasından küresel dini istismar eden terörizme: el-Şebab örneği ve Türkiye açısından yansımaları. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 5(1), 27-47. Mayıs 09, 2018 tarihinde http://www.academia.edu/6940297/%C3%9CLKE_SAVUNMASINDAN_K%C3%9CRESEL_D%C4%B0N%C4%B0_%C4%B0ST%C4%B0SMAR_EDEN_TER%C3%96R%C4%B0ZME_EL-%C5%9EEBAB_%C3%96RNE%C4%9E%C4%B0_VE_T%C3%9CRK%C4%B0YE_A%C3%87ISINDAN_YANSIMALARI_From_National_Defense_to_Global_Terrorism_Abusing_Religion_The_Case_of_Al_Shabaab_and_Repercussions_on_Turkey_ adresinden alındı

Yönem, A. (2013). Şii-sünni ilişkileri bağlamında günümüz selefiliği. *Mezhep Araştırmaları*, 6 (2), 195-222. Ocak 04, 2016 tarihinde <http://www.emakalat.com/download/article-file/63773> adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Fatma BOZAN

Doğum Yeri ve Tarihi : Kahramanmaraş-01.01.1962

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller : Arapça

Bilimsel Faaliyet/Yayımlar : Radikal Örgütlerin Ortaya Çıkmasında Batı Politikalarının Etkisi, International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS) August 2016 Volume 2 (Special Issue 1) ISSN: 2458-9381

Aldığı Ödüller

İş Deneyimi

MEB Tarih Öğretmenliği

Stajlar :

Projeler ve Kurs Belgeleri

1. Arapça Seviye A2 Kursu : 15.09.2014
2. Grafik ve Fotoğraf Kursu : 15.09.2014
3. Ebru Kursu : 16.06.2014
4. Boyacı-Çini İşlemecisi : 24.03.2014
5. Katı' (Kâğıt Oyma) Sanatı : 24.03.2014
6. Arapça Seviye A1 Kursu : 21.12.2013

7. Osmanlı Türkçesi	: 21.12.2013
8. Ebru Sanatı	: 21.12.2013
9. Tezhip Kursu	: 05.04.2012
10. Tezhip Kursu	: 29.06.2009
11. Türk İşi	: 29.05.2008
12. Kum İğnesi	: 17.04.2008
13. Beyaz İş	: 18.03.2008
14. Maraş İşi	: 24.01.2008
15. Çin İğnesi	: 13.12.2007
16. Uzman Öğretmenlik Sertifikası	: 24.11.2006
17. Bilgisayar ve İnternet Kullanım Kursu	: 30.04.2004
18. Osmanlı İmparatorluğu Semineri	: 19.11.2002
19. Ebru Kursu	: 04.05.2001
20. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Semineri	: 15.09.2000
21. Mefruşat Kursu	: 25.06.1999
22. Windos 98, Word, Excel ve İnternet Kursu	: 11.06.1999
23. Devlet Personel Başkanlığı Arapça Kursu	: 30.06.1998
24. Tezhip Sanatı Kursu	: 12.09.1997
25. Giyim, Seçmeli Elbise Kursu	: 22.05.1989
26. Giyim Tel Kursu	: 20.02.1989
27. Selçuk Üniversitesi Pedagoji Belgesi	: 10.07.1985

Çalıştığı Kurumlar

: Millî Eğitim Bakanlığı

İletişim

E-Posta Adresi

: fabozan@gmail.com

Tarih

04/ 07 /2018 (Tez sınav tarihi)

